

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ
ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ
ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ
ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

**НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ
УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ
ЗАКЛАДІВ**

Методичний посібник

Черкаси
2015

ББК 74.200.50
Н 35

Рекомендовано до друку Вченою радою ЧОПОПП.

Протокол № 2 від 28.05.2015 року

Укладач:

Бугайчук Н.В., методист лабораторії з виховної роботи Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради

Рецензенти:

Степанова Н.М., доцент кафедри освітнього менеджменту та педагогічних інновацій Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради, кандидат філософських наук;

Ісаєва Л.А., педагог-організатор Черкаської гімназії №31 Черкаської міської ради

Н 35 Національно-патріотичне виховання учнів навчальних закладів методичний посібник / [уклад. Н.Бугайчук]. – Черкаси : Видавництво Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради, 2015. –169с.

У збірнику висвітлені питання упровадження ідей народознавства та етнопедагогіки в практику роботи загальноосвітньої школи. Поданий досвід з практичної роботи щодо співпраці школи та сім'ї у питаннях виховання учнів на засадах етнопедагогіки.

Збірник буде корисним для вчителів, керівників гуртків, педагогів-організаторів, класних керівників, заступників директорів з виховної роботи, методистів РМК/ММК, які відповідають за національно-патріотичне виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладів.

©ЧОПОПП, 2015.

ЗМІСТ

Бугайчук Н.В. Основні тенденції та зміст національно-патріотичного виховання	5
Упровадження ідей народознавства та етнопедагогіки в практику роботи школи	9
Упровадження ідей педагогіки народознавства в практику роботи школи	13
Упровадження ідей народознавства та етнопедагогіки в практику роботи Шевченківського НВК	18
Упровадження ідей народознавства та етнопедагогіки в практику роботи школи Вершадської ЗОШ	21
Зміст та особливості етнонаціонального виховання української молоді в Корсунь-Шевченківському районі	27
Як народжується любов до Батьківщини?	33
Упровадження ідей народознавства та етнопедагогіки в практику роботи Кумейківської ЗОШ	38
Упровадження ідей народознавства та етнопедагогіки в практику роботи Вереміївського НВК	42
Зміст та особливості етнонаціонального виховання учнівської молоді в Великоканівецькому НВК	48
Малі форми фольклору – частина етнопедагогіки українського народу	54
Упровадження ідей народознавства та етнопедагогіки в практику роботи Цибулівської загальноосвітньої школи	61
Упровадження ідей народознавства та етнопедагогіки в роботу Уманського НВК №7	66
Українознавча робота в загальноосвітній школі с. Ліщинівки : стан, проблеми та перспективи	69
Шляхи залучення школярів до збереження традицій етнокультури в загальноосвітньому навчальному закладі	73
Ми – українці, нащадки великого народу	77
Зміст та особливості етнонаціонального виховання учнівської молоді в Золотоніській загальноосвітній санаторній школі-інтернат	82
Козацькі традиції на Смілянщині	87
Використання козацьких традицій у сучасному виховному процесі Цвітківської загальноосвітньої школи	93
Використання козацьких традицій у сучасному виховному процесі Балаклеївської загальноосвітньої школи	98
Загальноосвітня школа – осередок відродження українських козацько-лицарських традицій	103
Використання козацьких традицій у сучасному виховному процесі Жаботинської загальноосвітньої школи	108

Використання козацьких традицій в організації учнівського самоврядування в Лукашівському НВК	113
Використання нетрадиційних форм роботи у формуванні громадянина-патріота України	118
Колядки релігійно-апокрифічного змісту в творчості Хрисанфа Ящуржинського	121
Національно-патріотичне виховання засобами шкільного етнографічного музею	124
Народний фольклор як засіб патріотичного виховання дошкільників. Програма роботи гуртка «Народні перлинки на нитку»	129
Образна символіка щедрівок як педагогіка багатовікового досвіду	137
Співпраця школи та сім'ї у вихованні учнів на засадах етнопедагогіки (з досвіду роботи Попівської загальноосвітньої школи)	140
Співпраця школи та сім'ї у вихованні учнів на засадах етнопедагогіки (з досвіду роботи Лисянської загальноосвітньої школи)	145
Співпраця школи та сім'ї у вихованні учнів на засадах етнопедагогіки (з досвіду роботи Лукашівського навчально-виховного комплексу)	150
Співпраця школи та сім'ї у вихованні учнів на засадах етнопедагогіки (з досвіду роботи Городницької загальноосвітньої школи)	152
Співпраця школи та сім'ї у вихованні учнів на засадах етнопедагогіки (з досвіду роботи Хмільнянського навчально-виховного комплексу)	158
Співпраця школи та сім'ї у вихованні учнів на засадах етнопедагогіки (з досвіду роботи Буцької загальноосвітньої школи)	162
Етнологічне виховання учнівської молоді в загальноосвітньому закладі та його зміст та особливості в навчально-виховному процесі спеціальної школи	167

*Н. В. Бугайчук,
методист лабораторії виховної
роботи Черкаського обласного інституту
післядипломної освіти педагогічних
працівників Черкаської обласної ради*

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ЗМІСТ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Україно! Ти для мене диво!...
Ради тебе перли в душі сію,
Ради тебе мислю і творю —
Хай мовчать Америки й Росії,
Коли я з тобою говорю!

В.Симоненко
26.XII.1961

Сьогодні Україна переживає надскладний період, проливається людська кров, ми потерпаємо від зовнішньої збройної та інформаційної агресії і в той же час відбувається велике національне відродження. Нині можна констатувати, що такого сплеску патріотизму ніколи не було за всі роки незалежності України. Причому патріотизму не місцевого, а національного-громадянського спрямування, який проявляється в любові до Батьківщини, українського народу, готовності захистити незалежність держави. [1, с.22]

Національно-патріотичне виховання має наскрізно пронизувати весь навчально-виховний процес, органічно поєднувати громадянське, моральне, етнічне, сімейне, правове, екологічне, фізичне, трудове виховання, базуватися на національній історії, виконанні конституційних і громадянських обов'язків, відповідальності за власне майбутнє, добробут та долю країни.

Національний одяг, вишиті сорочки та жовто-блакитні кольори прапора в наш час дуже популярні серед молоді та школярів. Бути Українцем стало модним. Розмовляти українською стало престижно. Молодь пишається культурними надбаннями українського народу. Нам потрібно не втратити а підтримати цей порив молоді, головне не за бюрократити цей процес. У контексті нових викликів, що постали перед нашою країною, педагогам необхідно переглянути практику виховної роботи в навчальному закладі.

Становим хребтом сучасного виховного процесу в навчальних закладах має стати вироблення переконаності учнів, що сила українців у їх єдності. В ній запорука наших успіхів, нашого порятунку і процвітання. Лише завдяки почуттям національної єдності, злагоди, миролюбності можна зберегти Україну, стати рівними серед рівних. Кожен народ - коваль свого щастя. У нашого

народу спільне минуле і майбутнє, своя національна біосфера. Єдність – це мета, вона ж і засіб для досягнення мети. [2, с.4]

Не є таємницею, що народ еднають спільні тріумфи в минулому, спільна воля в сучасному і спільні плани на майбутнє. Тому проблема формування й підвищення національної свідомості та самосвідомості завжди залишається визначальною для збереження і розвитку нації та національної культури.

Діти мають безпосередній зв'язок з тим, що відбувається в країні: їхні батьки мобілізовані й застосовують зброю, працюють волонтерами, беруть участь у громадських акціях та ін. Тому педагогічні працівники мають бути готовими до непростих запитань від учнів, на які важливо дати компетентні й водночас коректні відповіді. Педагоги навчальних закладів повинні залишатися спокійними і виваженими, за необхідності заспокоювати дітей, створювати психологічно комфортну атмосферу в закладах освіти і допомагати учням адекватно ставитися до подій. Педагогам необхідно бути завжди готовими до діалогу зі своїми учнями. Постійний контакт з учителями та друзями допоможе учням відновити відчуття безпеки й захищеності. У такі часи відданість, співчуття та комунікативні навички вчителя стають особливо важливими. Варто надавати дітям чіткі й зрозумілі пояснення, не давати нездійсненних обіцянок, а головне утримуватися від коментарів, спрямованих на підірвання національної безпеки чи руйнацію національної єдності в державі. Натомість потрібно розповідати учням, що держава і громадянське суспільство роблять усе можливе для відновлення миру та порядку в країні, відбиття зовнішньої агресії проти України, що лише в національній єдності та національній гідності наша сила й незламність. [4] Національно-патріотичне виховання майбутнього громадянина має здійснюватися кожним педагогом на кожному уроці та в позаурочний час.

Головною умовою, що визначає готовність педагогів до патріотичного виховання є не тільки засвоєння необхідних знань, а й розвиток у педагогів професійно-педагогічних умінь самостійно, вільно користуватися цими знаннями і способами рішення конкретних завдань, виявляти творчу уяву.

Компетентність педагога з патріотичного виховання включає в себе знання державних документів даного напрямку з коментуванням основних положень, постановкою проблемних питань, пов'язаних з вихованням патріотизму і формуванням готовності юнаків допризовного віку до служби в Збройних силах.

Основним документом у сфері освітньої політики щодо патріотичного виховання залишається «Концепція національно-патріотичного виховання молоді» затверджена спільним наказом Міністерства у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства оборони, Міністерства культури і туризму, Міністерства освіти і науки від 27.10.2009 №3754/98/538/493. Крім того Національна Академія наук України та Інститут проблем виховання розробили «Програму Українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді» та програмно-виховний контекст «Національна ідея в становленні громадянина –

патріота України», які стануть у пригоді всім педагогам які цікавляться питаннями національно-патріотичного виховання.

В основу системи національно-патріотичного виховання покладено ідею розвитку української державності, розвитку суспільства й нації в цілому. Тому основними принципами національно-патріотичного виховання є:

принцип національної спрямованості передбачає формування національної свідомості, виховання любові до рідної землі, українського народу, шанобливе ставлення до його культури; повагу, толерантність до культури народів, які населяють Україну; розвиток здатності зберігати свою національну ідентичність, пишатися приналежність до українського народу, брати участь у розбудові та захисті своєї держави;

принцип гуманізації виховного процесу означає, що вихователь зосереджує увагу на дитині як вищій цінності, враховує її вікові та індивідуальні особливості і можливості, спонукає до самостійності, виробляє індивідуальну програму її розвитку, стимулює свідоме ставлення до своєї поведінки;

принцип самоактивності і саморегуляції сприяє розвитку у вихованця суб'єктних характеристик; формує здатність до критичності і самокритичності, до прийняття самостійних рішень; поступово виробляє громадянську позицію особистості, почуття відповідальності за її реалізацію в діях та вчинках

принцип культуровідповідності передбачає органічну єдність патріотичного виховання з історією та культурою народу, його мовою, народними традиціями та звичаями, які передбачають духовну єдність, наступність і спадкоємність поколінь;

принцип полікультурності передбачає інтегрованість української культури у європейський та світовий простір, формування у дітей та молоді відкритості, толерантного ставлення до культури, мистецтва та вірувань інших народів, сприймати українську культуру як невід'ємну складову культури загальнолюдської:

принцип соціальної відповідності обумовлює необхідність узгодженості змісту і методів патріотичного виховання реальній соціальній ситуації, в якій організовується виховний процес. [3, с.15]

Крім того необхідно спрямовувати виховну роботу на формування поваги та любові до своєї Батьківщини, шани до державної символіки, ритуалів суверенної України. Метою використання державних символів у навчально-виховному процесі є формування почуття свідомого громадянина України, здатного захищати її незалежність, готового взяти на себе відповідальність за добробут і безпеку своєї родини, народу. Завдання педагогів роз'яснювати ідейну суть державних символів і правил їх використання, формувати стійкі навички свідомого дотримання правил поведінки щодо державних символів в повсякденному житті та під час урочистих і офіційних заходів. Визначення та опис державних символів України подано у ст. 20 Конституції України (254к/96-ВР) та в Наказі МОНУ від 07.09.2000р. №439.

Патріотизм – складне і багатогранне поняття. Визначальною рисою українського патріотизму має бути його дієвість. Саме вона спроможна перетворити почуття в конкретні справи і вчинки на користь Батьківщини і держави. Адже патріот це не той хто говорить красиві слова про Україну, прикрашає дійсність, а той хто бачить труднощі, помилки і невирішені проблеми. [2, с.9] Свідомий патріот бачить не лише духовну красу свого народу, а й його слабкості, помилки і недосконалість, розуміє, що в історії Вітчизни є й темні, важкі сторінки.

Ефективність виховання патріотизму значною мірою залежить від реалізації діяльнісного підходу. У самій загальній формі діяльнісний підхід у виховному процесі означає організацію та управління цілеспрямованої виховної діяльності учня в загальному контексті його життєдіяльності - спрямованості інтересів, життєвих планів, цінностей, досвіду, розуміння сенсу навчання та ін. в інтересах становлення учня як особистості.

Необхідно надавати перевагу активним формам роботи, що передбачають самостійну або спільну роботу, набуття соціального досвіду, формуванню критичного мислення, відповідальності за свої дії та вчинки а саме: громадській, волонтерській, пошуковій, дослідницькій та проектній діяльності.

Доречним буде активізувати впровадження нових форм та методів національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді - акції, перфоменси, флешмоби, квести, веб-квести, інтерактивні виставки, інтелектуальні аукціони та т.п. Зразки даних форм роботи розміщені на сайті: <http://oipoppp.ed/> в розділі «Виховна робота» та в Інтернет-клубі «Спільна дія» на <http://spilno.klasna.com/>

Сучасні форми й методи виховання базуються на українських народних традиціях, кращих надбаннях національної та світової педагогіки й психології. Сила народної педагогіки саме в тому, що корінням своїм вона сягає в традиційні родинні зв'язки, скеровує життя людини в єдиний з природою біологічний ритм.

В наш час майже всі українці знають про давнє Китайське вчення про гармонію людини і Всесвіту Феншуй, а мало хто знає, що схожі правила будівництва житла та заповнення простору у приміщеннях були і в наших пращурів. Про традиційну ляльку чорнокожих африканських рабів Вуду, наша молодь знає більше чим про рідну нам ляльку – мотанку. Образ ляльки Вуду використовують в художніх фільмах, в комп'ютерних іграх, тощо. А от зроблена з тканини вузликова лялька - мотанка що виконує зовсім протилежну функцію не така популярна в молоді. Про Ляльку – мотанку як сувенір знає в наш час кожен українець, а от про сакральний зміст оберегу відомо не всім.

Етнопедагогіка українців надзвичайно багата щодо змісту, форми, ідей, принципів і засобів і є, як кажуть, з чого вибирати. Народ, нація, що має таке педагогічне надбання, непереможний! Та й, слава Богу, ще багато чого ми маємо в культурному відношенні і увійшли в європейський спільний дім рівноправних народів XXI ст. не з порожніми руками. [5, с.7]

Саме Черкащина має стати осередком поширення етнопедагогіки та активізації патріотичного виховання, тому що, Черкащина – серце України, одне з найпотужніших джерел формування її незгасного Духу. Трипільська цивілізація, зародження державності у Княжу Добу, часи татаро-монгольської навали, втрата державності, лихоліття і суворі випробовування лише зміцнювали і загартовували наш Дух, сприяли появі подій і людей, які стали символами цього Духу і гордістю нашого народу. [6]

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бех І.Д. Національна ідея в становленні громадянина – патріота України: програмно-виховний контекст / І.Д.Бех, К.І.Чорна. – К.: Національна академія педагогічних наук України, 2014. – 48с.
2. Бех І.Д. Програма Українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді / І.Д.Бех, К.І.Чорна. – К.: Національна академія педагогічних наук України, 2014. – 29с.
3. Виховуємо громадян-патріотів України: Науково-методичний посібник / авт.. кол. За заг. кер. К.І.Чорної.- Черкаси: видавництво ЧОІПОПП, 2012. – 268с.
4. Додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 25.07.14 №1/9-376 Методичні рекомендації з питань організації виховної роботи у навчальних закладах у 2014/2015 навчальному році.
5. Стельмахович М.Г. Українська родинна педагогіка: Навч. посібник. – К.: ІСДО, 1996. – 288с.

*Л. Б.Бицак,
педагог-організатор
Золотоніської загальноосвітньої
школи I- III ступенів №5
Золотоніської міської ради*

УПРОВАДЖЕННЯ ІДЕЙ НАРОДОЗНАВСТВА ТА ЕТНОПЕДАГОГІКИ В ПРАКТИКУ РОБОТИ ШКОЛИ

Українська етнопедагогіка знайшла відображення в творчості відомих українських письменників і педагогів. Початок становлення і розвиток народної педагогіки як окремої дисципліни припадає на кінець XVIII - початок XIX ст. Першим з видатних педагогів минулого в Україні, хто осягнув суть народної педагогіки і сказав про неї вагоме слово, був Г.С.Сковорода. Джерела знань вбачав у мудрості народного досвіду, який нагромаджується завдяки природній суті людини. Ідеями української, сімейної етнопедагогіки пройняті його притчі, вірші, байки, пісні, трактати. Вдало представлені штрихи з сімейного побуту і народного виховання у творчості І.П.Котляревського. Вони стали помітним

внеском у висвітлення української етнопедагогіки, що відбило нові тенденції, пов'язані з виникненням освіти. Українська етнопедагогіка стала об'єктом уваги педагога, письменника та історика О.В.Духновича. Саме він першим в Україні створив підручник з педагогіки і запровадив у наукову термінологію поняття "народна педагогіка". Надзвичайно важливе значення має трактування народної педагогіки Т.Г.Шевченком. Виховну силу народної педагогіки Шевченко розкрив особливо переконливо на прикладі власної долі. З середини 70-х років ХХ ст. дослідження проблеми вивчення української народної педагогіки одержало новий поштовх завдяки новаторським пошукам В.О.Сухомлинського. Він був переконаний, що народна педагогіка - це зосередження духовного життя народу, що в ній розкриваються особливості національного характеру.

В останні роки інтерес до народної педагогіки зростає. Свідченням цього є видання цілого ряду статей, які присвячені темі українського народного побуту, традицій і звичаїв, становлення і розвитку нових свят і обрядів. Відродження духовності і створення національної школи нерозривно пов'язані з використанням народної педагогіки в навчанні та вихованні учнівської молоді. „Пронеси кризь усе своє життя синівську вдячність рідним, близьким, Батьківщині”, - стверджував відомий педагог О.А.Захаренко. Однак школа не виховає справжнього громадянина, патріота рідного краю, якщо біля цієї коліски не буде батька, матері, дідуся, бабусі, славної української родини - чесною, роботящою, мудрою. Саме сім'я з її родинними традиціями, з її неоціненною духовною спадщиною має прилучати дітей до духовних скарбів народу. Давайте познайомимо дітей із сімейними реліквіями, перегорнемо разом з ними сімейний альбом з пожовклими фотографіями, спробуємо скласти родовідне дерево сім'ї. Розкажемо про трагічні і славні сторінки з життя своєї рідні. Відкриємо перед юними красу бабусиної пісні, житейську мудрість та витончену поезію свят і обрядів, милозвучність та багатство рідної української мови. Коли випаде нагода побувати з дітьми в селі, дамо їм можливість почути від старожилів українські пісні, оповідки, познайомимо із простою селянською оселею, народним побутом. Хай не посоромиться донька одягти бабусину вишиванку, давнє українська вбрання. Оволодіймо призабутими секретами вишивання, ткацтва, килимарства, лозоплетіння, різьблення по дереву, писанкарства. Хай з'явиться в наших квартирах портрет Шевченка, прикрашений вишитим рушником. Улаштуймо вдома етнографічний куточок. Намагаймося знайомити дітей із культурно-історичними надбаннями народу, з об'єктивною і правдивою історією України, її видатними діячами, національною українською символікою, народними символами.

Основне історичне покликання школи виховувати народ, націю, продовжувати і розвивати національну освіту, культуру, мову. Формування громадянської позиції - одне з головних завдань навчально-виховного закладу. У нашій школі спільними зусиллями учнів, учителів та батьків проводяться заходи:

1. Конкурс на найбільше родовідне дерево

- 2.Конкурс родинних агітбригад "Я і моя родина".
- 3.Свято родинних традицій.
- 4.Вечір народних традицій.
- 5.Вечорниці.
- 6.Свято української народної пісні.
- 7.Свято українського гумору.
- 8.Свято"Козацькому роду нема переводу".

Пам'ятаючи, що наша земля - земля наших батьків, ми вивчаємо історію рідного краю. Його доля переплетена з долею твоєї родини. Глибоко пізнаємо походження всієї родини, її традиції, звичаї, таланти. Самі поповнюємо цю скарбницю. Від батьківських уроків і материнської мудрості набираємося розуму і людяності. Адже культ роду - культ народу. Сучасне і майбутнє неможливе без народної творчості. Невичерпне багатство народної думи, і пісні, і гри, звичаї і прикмети, приказки і прислів'я. Знаходимо і поповнюємо місцевим фольклором свою національну культуру. Зберігаємо і примножуємо народний фольклор, промисли, вивчаємо ремесла дідів, організуємо музей «Українська світлиця». Вивчаємо і розповсюджуємо колядки і щедрівки, свято першої борони та Івана Купала, легенди та казки, рецепти приготування національних страв. Особливе місце в народному календарі займають дати, пов'язані з релігійними святами: День Андрія, День Миколи, Щедрий Вечір, Святвечір, Різдво, Водохреща, Стрітіння, Великдень, Івана Купала, Покрови Матері Божої та інші. Велике значення для пізнання учнями традицій народу мають народні символи - домашні обереги, за влучним висловом В. Скуратівського. Вони виконують важливу функцію консолідації нації, об'єднання споконвічних українських земель в єдину суверенну державу і виховують в учнів високі почуття патріотизму, громадянськості, мужності, приналежності до свого родоводу, народу, прагнення відстоювати, продовжувати і підтримувати його надбання.

Народні традиції, звичаї та обряди об'єднують минуле і майбутнє народу, старші й молодші покоління, інтегрують людей у високорозвинену сучасну націю. Це своєрідні устої розвитку народу, нації, що втілюють у собі кращі досягнення в ідейному, моральному, трудовому й естетичному житті. Практично прилучаючись до них, учнівська молодь вбирає в себе філософський, психологічний, ідейно-моральний і естетичний зміст, у неї формуються національна свідомість, творче ставлення до дійсності.

Застосування в школі прогресивних народних традицій-культурних, духовних, моральних, родинно - побутових - необхідно для всебічного і повноцінного розвитку особистості. Вони засвоєні й примножені не одним поколінням, відшліфовані тисячолітнім досвідом народу і містять у собі духовні, моральні цінності, які мають величезне значення для сучасної системи виховання. Тому можна зробити висновок, що сьогодні Україна переживає велике національне відродження, адже до нас повертаються скарби наших предків. Ми переконані, що важливим педагогічним завданням сучасності є виховання підростаючого покоління в народному дусі, на основі національних

духовних і культурних традиції. Класному керівникові під час планування своєї роботи потрібно добирати такі її форми і методи, які б враховували можливості школи у використанні народної педагогіки. Засвоєння матеріалу сприяє впровадженню активних форм: бесід, обговорення проблемних ситуацій, вечорів запитань і відповідей, народних свят.

Щоб виховати справжню людину, наша вітчизняна педагогіка повертається до високо результативного, апробованого століттями педагогічного досвіту народу. Первинність культурно-історичних традицій народу, їх діалектична єдність із загальнолюдською культурою набувають чинності вихідного принципу при визначенні змісту освіти і виховної діяльності школи. Народознавчий підхід у формуванні особистостей вимагає створення умов для комплексного впливу на школяра, глибокого знання педагогом його душі, рівня сформованості якостей характеру, удосконалення патріотичного виховання, врахування особливостей розвитку суверенної України, використання традиційного вміння та бажання українського народу працювати на благо процвітання своєї держави. В процесі вивчення народознавства вихованці глибше починають відчувати, що знання про рідний народ - це пізнання себе, свого родоводу, його культури, історії, усвідомлення нерозривної єдності із попередніми поколіннями, усім народом, його духовними скарбами.

Відродження духовності і створення національної школи нерозривно пов'язані з використанням народної педагогіки в навчанні та вихованні учнівської молоді. Отже, реалізація Концепції національної школи потребує включити до виховної роботи елементи використання української етнопедагогіки з метою виховання учнів спадкоємцями народних цінностей, національних традицій і звичаїв, рідної сімейно-побутової культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дем'янюк Т.Д. Народознавство в школі: досвід, проблеми, пошуки /Т.Д. Демянюк. – К., 1993. – 76с.
2. Наулко В.І. Культура і побут населення України / В.І. Наулко. – К., 1991. – 98с.
3. Русова С. Українська національна школа / С.Русова // Україна. - 1991. – С.5.
4. Стельмахович М. Українська народна педагогіка. - К.: ЗМН, 1997. – 98с.

*О. М.Бондаренко,
педагог-організатор
Ватутінської загальноосвітньої
школи I-III ступенів №6
Ватутінської міської ради*

УПРОВАДЖЕННЯ ІДЕЙ ПЕДАГОГІКИ НАРОДОЗНАВСТВА В ПРАКТИКУ РОБОТИ ШКОЛИ

Світовий досвід розвитку педагогічної теорії і практики переконливо свідчить про те, що в кожного народу, етносу історично склалася власна національна система виховання і освіти.

В епоху державного й духовного відродження України пріоритетна роль належить розвитку національної системи освіти і виховання, яка має забезпечити вихід молоді незалежної української держави на світовий рівень.

Зароджуються національні концепції вітчизняної освіти і виховання, які, враховуючи культурно-історичний досвід свого та інших народів, спрямовані не лише на виведення справи навчання і виховання з глибокої кризи, яку ми поволі долаємо, але й докорінне реформування її, піднесення до вищих світових стандартів. Концептуальне осмислення провідних проблем національної освіти і виховання переконує в тому, що демократизація, гуманізація і гуманітаризація їх неможливі без відродження вітчизняних культурно-історичних, народно-педагогічних, народознавчих виховних традицій. [1, с.3]

Однією з найважливіших педагогічних закономірностей є те, що в процесі формування особистості, а отже і підростаючих поколінь, найефективнішими є шляхи пізнання від рідного до чужого, від близького до далекого, від національного до планетарного, світового. Національна система виховання, що ґрунтується на міцних підвалинах культури рідного народу минулих епох і сучасності, якнайбільше сприяє соціальному престижу інтелектуальності, освіченості та інтелігентності як складників духовності людини.

Національна система виховання постійно відтворює емоційно-естетичний, художньо-творчий, моральний та інтелектуальний потенціали рідного народу, створює умови для розвитку і розквіту природних задатків і талантів кожного громадянина України, формування духовного потенціалу – найвищої цінності нації, держави. Національне виховання реалізує глибоке і всебічне пізнання рідного народу, його історії, культури, духовності і на цій основі – пізнання кожним учнем, вихованцем самого себе як індивідуальності і як частки своєї нації, а через неї і всього людства, організацію самонавчання і самовиховання, найефективніших шляхів розвитку і самовдосконалення особистості. [1, с.4]

В Україні склалася стійка культурно-історична традиція, яка за сприятливих суспільно-історичних умов сягала свого апогею, а за несприятливих – замовчувалася, гальмувалася. Така традиція в діяльності навчально-виховних закладів дістала назву народознавчої. Завдяки реалізації

ідей і засобів народознавства діти успішно оволодівають народною культурою, духовним набутком нації. Глибоке теоретичне і практичне засвоєння учнями ідей і засобів народознавства сприяє тому, що з них виростуть палкі патріоти, активні діячі історії та культури рідного народу, поборники свободи і незалежності. [2, с.23]

Засвоєння учнями системи фундаментальних знань про рідну мову, літературу, етнографію, історію, психологію, демографію народу запобігає історичному безпам'ятству, бездуховності, сприяє прилученню до світової культури через рідну культуру.

Щоб уникнути деформації природних почуттів любові до матері і батька, бабусі і дідуся, пошани до старших, девальвації совісті, доброти, правдивості, гідності, честі та інших основ народної моралі, необхідно всією громадою (зусиллям батьків, вчителів, вихователів та ін..) вивчати і реалізовувати у процесі виховання кожної дитини в сім'ї, дитсадку і школі ідеї та засоби педагогіки народознавства. [3, с.38]

Педагогіка народознавства – напрямок у сучасній педагогіці і шкільній практиці, який забезпечує практичне засвоєння учнями (у процесі розвитку творчих традицій, звичаїв і обрядів, в діяльності, поведінці) культурно-історичних надбань батьків, дідів і прадідів. Це засвоєння відбувається через організацію і проведення різноманітних заходів, що пов'язані з народним календарем (свято Андрія, свято Миколая, Свят-вечір, свято Покрови, Великдень, Івана Купала з традиційною обрядовістю, піснями, діями тощо); заходів, що допомагають прищепити дітям любов до рідної мови, до рідного слова (мовознавчі та творчі конкурси (творів, віршів, есе, нарисів, гуморесок, читців, конкурс ім.. П. Яцика та ін.), вікторини за творчістю українських митців, на знання правил українського правопису, фольклору і т.д., свято мови, зустрічі з поетами та письменниками свого краю, бібліотечні уроки); заходів, що сприяють формуванню патріотизму та громадянської свідомості (змагання «Якось на Січі», «Козацькі забави»; вікторини з історії козацтва та визвольних воєн, що точилися на території України; екскурсії до краєзнавчих музеїв та відвідання визначних місць свого регіону, області та всієї України; реалізація проектів народознавчого та краєзнавчого спрямування «Мій ідеал громадянина-патріота», «Історія міст і сіл України», «Пишаюся тобою, рідний краю», «З попелу забуття», «Подвигу жити у віках», «Об'єднаймося, брати мої» та багато інших).

Педагогіка народознавства – це систематичний пошук, творче співробітництво учнів, батьків, педагогів, усієї громадськості в ім'я організації навчання дітей як радісної і змістовної життєдіяльності. Педагогіка народознавства розглядає навчально-виховний процес як ланку безперервного історичного буття рідного народу, нації. Це всебічне теоретичне і практичне оволодіння учнями краєзнавчим, зокрема фольклорним, географічним, етнографічним та історичним матеріалом. [1, с.40]

Доцільним є проведення предметних тижнів, які дають великий простір для вчителя, щоб зацікавити учнів, ознайомити їх з додатковою інформацією в

оригінальній нестандартній формі. Це брейн-ринги та інтернет-семінари, дослідницькі проекти і створення презентацій та ін..

Педагогіка народознавства об'єднує здобутки народної педагогіки і досягнення психолого-педагогічної науки, а також сучасних наук про людину, народ.

В цьому сенсі важко переоцінити значення пошукової, дослідницької роботи. Діти в співпраці (саме у співпраці) з дорослими розробляють і практично реалізують проекти з вивчення свого родоводу, складають родинні дерева, виготовляють колажі зі світлин, які відображають найяскравіші і значущі події з життя родини. В школі організуються фестивалі, виставки родинної творчості, які свідчать про багаті і різноманітні сімейні традиції, що корінням сягають не на одне десятиліття назад. Результатом кропіткої пошукової роботи дітей та дорослих стало створення у школі кімнати народознавства, де зібрано чимало сімейних реліквій, оформлено інтер'єр давнього традиційного українського житла. Учні з особливою цікавістю полюбляють тут бувати, щоб заглибитись в атмосферу минувшини, послухати розповідь екскурсовода. Саме тут проходять заходи, пов'язані з подіями народного календаря, родинні свята.

Педагогіка народознавства має свої принципи і підходи у вихованні, форми і методи роботи.

Реалізація принципу природовідповідності виховання вимагає враховувати багатогранну і цілісну природу дитини, не лише її анатомічні, фізіологічні, психологічні та вікові, а й національні, регіональні та статеві особливості. Коли в процесі навчання і виховання не враховується або ж частково враховується природа дітей, вона «помщається» людям, суспільству втраченими можливостями (нерозвиненими задатками і нахилами учнів, загубленими талантами, невикористаними засобами пізнання, загальмованими психічними процесами та ін..). [1, с.40]

Народна мудрість виховання виходить з того, що дитина є часткою живої природи, вінцем, від якого залежить життя на планеті Земля. Генотип дитини, який є часткою генофонду нації, адаптований до природи, яка споконвіку характерна для етнічної території українців, їхніх предків.

Збагачуватися народним світосприйманням і світорозумінням та простежити, як відбувалися в історії зародження, становлення і розвиток світогляду рідного народу дає можливість учням вивчення народного календаря, практична реалізація у повсякденному житті його традицій, звичаїв і обрядів.

Традиції, звичаї та обряди, які супроводжують дати, свята та інші урочистості народного календаря, передбачають різні види діяльності, зокрема трудової, стиль поведінки, способи харчування (в певні строки календаря), що відповідають біоритмам природи і людини.

Педагогіка народного календаря, як і вся українська національна система виховання, в своїй основі є природо відповідною, а тому й – найжиттєздатнішою і найефективнішою порівняно з іншими виховними

системами, штучно надуманими, які нехтують (а це вже було в історії розвитку школи і педагогіки, зокрема в роки культу особи і застою) цим принципом.

Завдяки своєму природо відповідному характеру педагогіка народного календаря створює умови не лише для глибшого усвідомлення, але й для глибшого відчуття, переживання (що у вихованні не менш важливо) приналежності людини до природи. Засоби народного календаря дають людині можливість відчувати себе невід'ємною часткою живої природи, Землі-Матері як родоначальниці всього живого. Завдяки ефективним засобам народного календаря у кожного учня формуються погляди, переконання в тому, що на природу (грунти, води, повітря, флору і фауну тощо) треба дивитися не «згори» і не «збоку», а зсередини Біосфери як живого світу. У такому разі у молоді не виникає неосмисленого бажання все навколо руйнувати, троцити, плюндрувати і нищити, а, навпаки, вона сприймає природу як свій «зелений дім», як найважливішу умову і єдине середовище Життя. [1, с.13]

Необхідно повністю відродити принцип народності виховання. Нехтування і забуття цього принципу означає зневажання культурно-історичних традицій, які діти вбирають у себе з молоком матері. Це призводить згодом до гірких втрат, болісних соціальних наслідків: історичного безпам'ятства, занепаду моралі, національного нігілізму тощо – соціальних хвороб сучасного суспільства. Дітей виховують переважно не абстрактні положення основ наук, а знання, практичні справи, дії, які відображають матеріальне і духовне буття, історичне і культурне минуле й сучасне рідного народу і спрямовані на розвиток його культури, духовності. [1, с.41]

Чільне місце в педагогіці народознавства належить принципу самодіяльності учнів. Педагогічне керівництво дітьми, регулювання їхньої діяльності має здійснюватися не авторитарним шляхом (постійним контролем, нав'язуванням занять, примусом та ін.), а гуманним демократичним шляхом, створенням відповідних психолого-педагогічних умов тощо. Реалізація принципу самодіяльності забезпечує пробудження і розкриття природних задатків, нахилів дітей, формування самобутньої творчої особистості.

Те, що здобуто в самостійних творчих пошуках як результат самодіяльності особистості, залишається її стійким надбанням. Самодіяльність учнів, яка ґрунтується на основі народних моральних ідеалів, завжди має суспільно корисне спрямування. В умовах самодіяльності учні успішно набувають навичок самонавчання, самоосвіти і самовиховання. Самодіяльність – вищий ступінь самостійності учнів. [1, с.41]

Педагогіка народознавства утверджує такі підходи у вихованні.

Народознавчий підхід у вихованні забезпечує всебічне і глибоке засвоєння учнями всього культурно-історичного шляху розвитку рідного та інших народів. Розкриття навчального матеріалу всіх основ наук, змісту освіти в народознавчому аспекті створює сприятливі умови для виховання високоморальної особистості, повноправного господаря країни, палкого українського патріота, громадянина. [1, с.41]

Завдяки засобам народознавства вихованці дедалі глибше починають відчувати, що знання про рідний народ – це пізнання себе, свого родоводу, його культури, історії, і тим самим глибоко усвідомлюють нерозривну єдність із попередніми поколіннями, усім народом, його духовним світом. У процесі навчання учні, як правило, переживають високе емоційне піднесення, часто відчують злет душевних сил, натхнення. Глибоко опанувавши народні творчі традиції, вони починають самі творчо ставитися до праці. Основний смисл і красу свого життя такі учні вбачають у забезпеченні повноти, глибини і цілісності культури рідного народу, у власному внеску в її розвиток. Так створюються сприятливі психолого-педагогічні умови для морального, духовного розвитку кожного учня. [1, с.58]

Людинознавчий підхід у навчально-виховному процесі є відображенням демократизації і гуманізації шкільного життя. Завдяки реалізації такого підходу учні глибше розуміють багатогранний внутрішній світ людини, закономірності і особливості її теоретичної і практичної діяльності. Весь зміст освіти має розкривати людину як складний і динамічний, розмаїтий і чарівний дивосвіт добра, краси і правди. Кожен учитель повинен підводити учнів до самостійних висновків про те, що люди праці – це не безліч стандартних «я», а безліч всесвітів різних (В. Симоненко).

Людинознавчий підхід у вихованні не допускає душевної байдужості і черствості, емоційної «товстошкірості» (В. Сухомлинський), формує в учнів почуття милосердя, уміння сприймати біль інших людей, відгукнутися на чуже горе.

Особистісний підхід у вихованні створює умови для комплексного впливу на дитину, глибокого знання педагогом її душі, рівня сформованості якостей характеру, компонентів світогляду. Виховання сильної, самобутньої і яскравої особистості можливе лише на високих народних ідеалах, на творчих традиціях рідного та інших народів. Унікальність особистості досягається розвитком індивідуальних (таких різних у кожного учня) задатків, нахилів і здібностей як у навчанні, так і в ставленні до різних сфер життя, природи. [1, с.42]

Відродження української національної системи виховання, її окремих ланок, вітчизняних педагогічних здобутків, ідей аж ніяк не означає повернення назад, у минулі історичні часи. Відродити національну систему виховання потрібно не лише для того, щоб відновити кращі здобутки минулого, а й для того, щоб наснажити її сучасним науковим змістом, міцно стати на адекватній природі, духу і культурно-історичному досвіду нашого народу шляхи розвитку вітчизняної освіти, виховання і педагогіки, які виведуть незалежну Україну до світових висот цивілізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Основи національного виховання / В. Г. Кузь, Ю. Д. Руденко, З. О. Сергійчук та ін.; За заг. ред.. В. Г. Кузя та ін. – К.: Інформ.-вид. центр «Київ», 1993.- (Ч.1). – 152 с.
2. Панченко В. В. Виховання учнівської молоді на засадах народної педагогіки / Все для вчителя: Інформаційно-практичний бюлетень. – К.: Преса України, 2004.- №1.

*Н.О.Галій ,
учитель української мови та
літератури Шевченківського навчально-
виховного комплексу „дошкільний
навчальний заклад –загальноосвітня
школа I-III ступенів” Звенигородської
районної ради*

УПРОВАДЖЕННЯ ІДЕЙ НАРОДОЗНАВСТВА ТА ЕТНОПЕДАГОГІКИ В ПРАКТИКУ РОБОТИ ШЕВЧЕНКІВСЬКОГО НВК

Одним з найголовніших принципів та завдань Державної національної програми «Освіта» («Україна ХХІ століття») є формування всебічно розвиненої особистості, яке ґрунтується на відродженні духовності, вихованні дітей на високих моральних і духовних цінностях. У цьому процесі важливе місце займають традиції та обряди українського народу.

Події, що сьогодні відбуваються в Україні, викликали нагальну потребу об'єктивного, правдивого висвітлення питань історичної долі українського народу та його минувшини. Бо ж багатовікове уярмлення України сусідніми державами унеможливило поширення правдивої інформації про походження, історію та мистецькі здобутки народу. Історія українського народу та його культура донедавна розглядалася винятково в контексті російської історії та культури. Шовіністи добре розуміють, що позбавивши народ власної історії, історичної пам'яті, його легко позбавити природного права на власне державно-національне буття та розвиток. Тому сьогодні, так само як і в 90-хх роках, потрібно повернути в школу спеціальні навчальні предмети, які сприяли б поширенню об'єктивної українознавчої інформації, піднесенню національної гідності й самосвідомості школярів.

У Шевченківському НВК, що знаходиться в селі Шевченковому Звенигородського району, віддавна впроваджують у практику педагогічної роботи ідеї народознавства та етнопедагогіки. Розуміючи, що національна

культура явище багатогранне, яке органічно поєднує народну та професійну культуру, педагоги під час уроків та проведення позакласних заходів ознайомлюють учнів не лише із здобутками народної, а й з досягненнями професійної української культури в царині музики, образотворчого мистецтва, кіно та театру.

Варто зазначити, що починалася народознавча робота в школі із створення кімнати народознавства – Тарасової світлиці, яку ви маєте можливість побачити на світлині. А вже згодом ця робота вийшла за рамки цього міні-музею.

Тому краєзнавство і народознавство так і просяться і в шкільні програми, і в позакласні заходи.

Маючи унікальну можливість жити в селі Шевченковому, де пройшли дитячі роки Генія Т.Г. Шевченка, де вже більше 70 років діє музей його імені, у якому зібрано чимало матеріалів, що знайомлять відвідувачів із краєзнавчими традиціями, педагоги Шевченківського НВК активно включилися в народознавчу роботу.

Я як учитель української словесності добре розумію, що нашим дітям потрібні і свята народної творчості, і спеціальні заняття, і поглиблене вивчення етнографії та фольклору України на факультативних заняттях. Проте переконана, що жодне свято, жоден факультатив чи гурток не дасть дітям того, що запам'ятається на звичайному, робочому уроці. Тому й практикую безпосереднє пов'язування основного програмового матеріалу з народознавством, добираючи так звані ілюстративні матеріали із фольклору та літературних творів. Учні виконують завдання, аналогічні до вправ підручника, але вчаться працювати з цілим текстом, сприймати мовні явища в комплексі, засвоюють вирази і спосіб висловлювання думки, що властиві українському фольклору. Основним методом роботи на уроках є бесіда.

Практикую я й тематичні уроки, які трохи складніші за структурою і потребують ретельної підготовки. На тематичному уроці водночас з власне програмовою темою розгортається тема з народознавства. А вправи і завдання орієнтовані на закріплення знань з обох тем. Такий урок обов'язково супроводжується розповіддю вчителя, показом репродукції, предметів побуту, відповідним художнім і музичним оформленням.

Для урізноманітнення роботи на уроці я підготувала для учнів 5 – 7 класів картки. Вони містять ілюстрації, тексти-зразки та запитання чи завдання до них. Ілюстративний матеріал дібраний з журналів, підручників мови, літератури, історії. Діти залюбки доповнюють прислів'я, відгадують загадки, складають словничок з теми. Допомагає мені такий ілюстративний матеріал диференціювати завдання для учнів з різним рівнем знань.

А у 9 класі, вивчаючи обряд весілля, посилаюся на матеріал, що був зібраний і записаний з уст односельчанки Євдокії Сметани. Під час навчально-виробничої практики ми з учнями записали різні моменти перед весільних, весільних і після весільних обрядів та пісні, що їх супроводжували.

Виконуючи обов'язки класного керівника учнів 5 класу у планах виховної роботи, наприклад, включила такі теми:

1. «Тут все священне, все твоє, бо зветься просто рідним краєм». Історичні відомості про наш край, його назву, географічне розташування. Пісні, легенди, казки вірші про рідний край.

2. «Тут первісний гомін, тут предків могили...». Історія твого роду «Дерево роду». Родинні перекази. Вшановування пам'яті предків.

3. Ми українці. Національний одяг українців (чоловічий і жіночий). Сучасне використання українського одягу.

4. «Кобзар» у наші сім'ї

5. 5 Народні пісні нашого краю

6. Казки нашого краю

7. Зимовий фольклор. Колядки нашої місцевості.

8. «Щедрий вечір, добрий вечір». Щедрівки нашої місцевості.

9. «Без калини нема України» Калина як символ у народних обрядах, піснях, віршах і легендах

10. З історії оздоблення української хати. Інтер'єр. Клецання квітами, травами і гілками на свята. Пісні і легенди про хату.

Ще варто відмітити, що Шевченківський НВК брав участь у всеукраїнському експерименті «Створення інноваційної моделі формування та розвитку патріотичних почуттів учнів загальноосвітніх навчальних закладів». У 2010 році було систематизовано матеріали і впорядковано методичний посібник «Виховання патріотичних почуттів учнів на спадщині Т.Г. Шевченко».

Зараз педагогічний колектив закладу знову є активним учасником дослідно-експериментальної діяльності у рамках всеукраїнського експерименту «Виховання культури гідності учнів», що базується на засадах етнопедагогіки, що насамперед стосується шанобливого ставлення до батьків, членів родини, толерантного ставлення до однокласників.

Відродження національної української культури неможливе без знань українських народних свят, які прийшли до нас із сивої давнини.

Слід відмітити, що у Шевченківському НВК є цілий ряд свят з народного календаря, що стали традиційними: це свята зимового циклу (Андріївські вечорниці, свято Миколая, новорічно-різдвяні, проводи зими), і свята весняного циклу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні: Книга І: т. 1 (Зимовий цикл), т. 2 (Весняний цикл). – К.: Акціонерне товариство «Обереги», 1994. – 392 с.
2. Руснак І. Український фольклор у школі// Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 1999. - №2, 3
3. Скуратівський В. Т. Дідух: свята українського народу. – К.: Освіта, 1995. – 272 с.

К.В.Гончар,
заступник директора з виховної
роботи Вершацької ЗОШ І-ІІІ
ступенів Чигиринського районної ради

УПРОВАДЖЕННЯ ІДЕЙ НАРОДОЗНАВСТВА ТА ЕТНОПЕДАГОГІКИ В ПРАКТИКУ РОБОТИ ВЕРШАДСЬКОЇ ЗОШ

В даній статті розглянуто питання впровадження в навчально-виховний процес ідей народознавства та етнопедагогіки для формування принципів народної моралі, національної свідомості, патріотичних почуттів до рідної землі, свого народу.

Упродовж багатьох століть український народ безупинно творив своє, тільки йому властиве духовне середовище, наповнюючи його своєрідними обрядами, ритуалами. Фактично формувався внутрішній світ українців, осягався весь навколишній простір, закладалися світоглядні засади. Звичаї народу – це ті прикмети, по яких розпізнають народ не тільки в сучасному, а і в його історичному минулому...

Звичаї, а також мова – це ті найцінніші елементи, що об'єднують окремих людей в один народ, в одну націю. Звичаї, як і мова, виробилися протягом усього довгого життя і розвитку кожного народу.

Саме сьогодні громадянам України необхідно пізнати і зрозуміти велич нашої народно-традиційної культури, її одвічний гуманізм, добробут, всепрощення, доброзичливість, щирі гостинність, щоб врівноважити свої вчинки, спрямовувати їх на утвердження української державності, забезпечення душевного затишку усім, хто живе на етнічній землі України. А тому слід розуміти особливості української душі, оскільки у тотожності філософії держави та національної вдачі заховані нуртуючі джерела державотворчої енергії.

Національна система виховання постійно відтворює і поглиблює емоційно-естетичний, художньо-творчий, модальний та інтелектуальний компоненти свідомості рідного народу, створює умови для розвитку і розквіту природних задатків і талантів кожного громадянина України, формування духовного потенціалу – найвищої цінності нації та держави.

У процесі відродження й утвердження національної системи виховання відновлюються принципи, норми народної моралі, яка за своєю суттю є загальнолюдською.

Найважливішою громадянською рисою особистості є сформованість національної свідомості, патріотичних почуттів до рідної землі, свого народу, готовності до праці в ім'я України. Ціновим засобом відродження нації є формування в людини національної гідності й гордості за свою Батьківщину,

відмова під почуття національної меншовартості, від почуття національної неповноцінності, що формувалося віками.

У справі відновлення почуття національної гідності величезне значення має висвітлення правдивої історії українського народу, історії культури та освіти нашого народу, повернення до культурних надбань, відкриття наново призабутих пам'яток нашої спадщини, повернення імен видатних українських вчених, художників, композиторів, видатних політиків.

Український народ повинен випростатися на весь зріст і довести самому собі й усьому світові, що ми великий, талановитий, працьовитий народ, який любить свою Батьківщину і заслуговує на повагу.

Відновлюючи в пам'яті і практичній життєдіяльності (традиціях, звичаях і обрядах, усіх сферах життя та культурних заходах) свій багатовіковий творчий потенціал наш народ, звільняючись від сковуючих пут і гальм, починає енергійно продовжувати творити свій шлях в історії. Сприятли цьому покликана сучасна школа, де є всі можливості для переосмислення в переоцінки духовних цінностей, пошуків нових підходів до вирішення наболілих проблем [1, с.5].

Саме такі завдання ставить перед собою педагогічний колектив нашої школи. Результатом нашої педагогічної діяльності стають нові моделі, методи, технології навчання і виховання. Творчий пошук реалізується через створену модель життєдіяльності школи, яка має забезпечувати душевний комфорт особистості, її емоційно-психологічну захищеність, інтелектуальний розвиток, задоволення потреб і інтересів, самореалізацію учнів у всіх видах творчої діяльності. В основу реалізації нової структури покладено співробітництво і саморозвиток всіх, хто виховує і виховується, хто навчає і навчається, щоб кожен вільно почував себе в атмосфері шкільної родини, живучи в гармонії з собою і оточуючим світом.

В умовах інноваційної діяльності школи ми намагаємось наслідувати орієнтири нового педагогічного мислення.

Вершацька загальноосвітня школа I-III ступенів працює над виховними завданнями «Виховання в учнів поваги до народних традицій і звичаїв». Основними завданнями школи є розвиток дитини як особистості і громадянина, розкриття її позитивних нахилів, здібностей, талантів. Позакласна і позашкільна виховна робота направлена на створення умов для творчого, інтелектуального, духовного та фізичного розвитку учнів у вільний від навчання час, підготовка до життя, задоволення їх потреб шляхом залучення їх до дослідницької, екологічно-природничої, туристсько-краєзнавчої, декоративно-прикладної видів творчості.

Першими кроками втілення виховних завдань в життя школи було об'єднання навколо теми створених науково-методичного центру, соціально-психологічної служби, творчих об'єднань вчителів, класних керівників, батьківської громади, дитячої громадської організації, учнів школи. Результатом нашої спільної діяльності стають нові моделі, методи, технології навчання і виховання.

Вся виховна робота підпорядкована вирішенні проблеми школи.

Мета і завдання:

- Виховання національно свідомих громадян - патріотів, здатними забезпечити країні гідне місце в цивілізованому світі.
- Виховання національної свідомості, любові до рідної землі і свого народу, мови, використання всіх її багатств
- Розвиток і формування особистості, опанування нею національної культури як процес, що передбачає набуття знань, вироблення ставлень і цінностей, які в кінцевому рахунку обумовлюють світогляд і ідеали людини.

Шляхи реалізації:

- Формування національної свідомості, любові до рідної землі, свого народу.
- Забезпечення духовної єдності поколінь, виховання поваги до батьків, культури та історії рідного краю.
- Виховання високої мовленнєвої культури.
- Прищеплення шанобливого ставлення до культури, звичаїв і традицій українців.
- Виховання духовної культури.
- Вивчення різних народних ремесел та оволодіння кожного учня хоча б одним із них.
- Виховання бажання знати традиції і звичаї свого народу.
- Прищеплення дітям любові до об'єктів пам'яті.
- Знайомство з народними поглядами на красу.
- Вчити творити прекрасне.

Очікувані результати:

- підвищення професійної компетентності педагогів у здійсненні процесу національно виховання на засадах етнопедагогіки;
- активізація творчого потенціалу педагогів у виборі методів, форм, засобів, технологій виховання;
- розширення спектра суб'єктів виховання;
- наукове й організаційно-методичне забезпечення процесу виховання;
- забезпечення єдності навчання й виховання як двох взаємозалежних складових системи освіти

Виховання починається з засвоєння дітьми духовних надбань рідного народу. Без оволодіння культурним надбанням свого народу, пізнання його самобутнього національного обличчя, практичного продовження культурно - історичних традицій, звичаїв, обрядів, не можна говорити про успіхи перебудови виховного процесу в школі. Так у школі різними формами і методами проводиться народознавча робота по впровадженню національної культури народу. З цією метою був створений при школі краєзнавчий гурток, а

в результаті його плідної роботи в подальшому почалися роботи по створенню шкільного краєзнавчого музею.

Музей став центром патріотичного, національного та морального виховання учнів та центром відродження духовної культури села Вершаці. Всі учні працюють над певними завданнями пошукової і краєзнавчої роботи, з урахуванням їх віку.

У молодшому шкільному віці діти виділяють особисті цінності, відбувається їх емоційне освоєння, яке закріплюється в діяльності, поведінці та міжособистісних взаєминах. Дитина починає розуміти важливість суспільно значущих справ, формується певне розуміння й оцінка соціальних явищ. Тому у молодшому шкільному віці важливо формувати здатність дитини пізнавати себе як члена сім'ї, родини, дитячого колективу, як учня, жителя міста чи села; виховувати у неї любов до рідного дому, школи, вулиці, своєї країни, її природи, рідного слова, побуту, традицій. У підлітковому віці відбувається оволодіння внутрішнім світом й виникнення життєвого плану як певної системи пристосування, яка вперше усвідомлюється підлітком. У цей період створюються передумови становлення уявлень про сенс життя. Розв'язуючи «задачу про сенс життя», діти прагнуть заглянути у віддалене майбутнє, зробити відкриття, творити історію країни.

У підлітковому віці виховується духовно осмислений, рефлексивний патріотизм, який поєднує любов до свого народу, нації, Батьківщини, з почуттям поваги до інших народів, своїх і чужих прав та свобод. Педагогам важливо було в цей період досягти виховних завдань: визначення й забезпечення в реальному житті прав дитини як найвищої цінності держави і суспільства; утвердження в свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України; сприяння набуттю патріотичного досвіду на основі готовності до участі у процесах державотворення.

Старшокласники стоять на порозі дорослого життя. Це час прийняття перших значимих у житті рішень. Діти повинні вміти проявляти самостійність, обмірковувати прийняті рішення, нести за них відповідальність, замислюватись над тим, як їх рішення впливають на їх долю і долю тих, хто поруч з ними. Старшокласники вчать під час позакласної роботи моделювати своє майбутнє в соціумі, активно приймати на себе турботу про молодших і літніх людей. У старшому шкільному віці пріоритетними рисами ціннісного ставлення до Батьківщини є відповідальність і дієвість. Старшокласники не лише ідентифікують себе з українським народом, але й прагнуть жити в Україні, пов'язати з нею свою долю; служити Вітчизні на шляху її національного демократичного відродження; захищати її; поважати Конституцію України і виконувати норми Законів; бережно ставитись до етно-етичної культури народів України; володіти рідною і державною мовою; визнавати пріоритети прав людини; поважати свободу, демократію, справедливість.

Робота ведеться за модулями, розробленими згідно програми національно-патріотичного виховання: «Рідна мова – пісня солов'їна»: діти

знайомляться та займаються збором і записом перлин усної народної творчості для дітей, дитячими іграми і забавами. Результатом пошукової роботи є випуск рукописної книжки «Казки мого села», «Колискові пісні рідного краю», «Народ скаже – як зав'яже». Щомісяця проходить свято народних ігор, забав. Діти вивчають українські народні казки, приказки, прислів'я, переказують їх, малюють ілюстрації до них. Їх потім використовують на різних конкурсах, виставках, на уроках української літератури. Традиційними для учнів є конкурси на кращого читця творів Т.Г.Шевченка, юного поета в рамках конкурсу «Тарасовими шляхами», у Шевченківські дні – конкурс на кращого декламатора поезій Кобзаря та виконання пісень на слова Т.Г.Шевченка. Серед улюблених свят підлітків є свято української пісні «Любимо ми Україну, знаємо пісню її солов'їну».

«Мій рідний край, моя історія жива»: діти включаються в етнографічні експедиції «З бабусиної скрині» по збору речей національного побуту, ознайомлюються з їх практичним використанням, поповнюють ними експозиції шкільного краєзнавчого музею. Модуль передбачає вивчення традицій і звичаїв села, рідного краю. А потім діти в театралізованих дійствах відтворюють зібрані перлини культури українців. Під час туристичних походів, поїздок підлітки розширюють знання про визначні місця Черкащини; про природу рідного краю. Діти вивчають традиції і звичаї села, рідного краю. Цікаво проходять свято української страви, яке готують діти разом з батьками. З нетерпінням діти чекають весни. Напередодні Великодня відкривається майстерня писанкарства. Діти вивчають різні техніки виготовлення писанки: дряпанка, крапанка, крашанка, мальованка, набувають практичного досвіду в кожній техніці. Модуль передбачає вивчення природи рідного краю; діти навчаються її оберігати. Постійно проводиться робота по вивченню історичного минулого села, рідного краю, Чигиринщини. Діти знайомляться з історичними місцями краю. Кожний побував в національному історико-краєзнавчому заповіднику «Чигирин», відвідав Суботів – колиску Б.Хмельницького, напився води з трьох криниць, побував в Холодному Яру, Мотронинському монастирі. Протягом року на зібраному етнографічному матеріалі проводяться календарно-обрядові свята: свято Великодня, Покрови. Свято зустрічі весни, свято Миколая, «Прийшли до нас три празники в гості».

«Роде наш красний – роде наш прекрасний»: діти вивчають свій родовід, походження прізвищ, знайомляться з традиціями сім'ї. Щороку проводиться свято «Батько і мати – два серця гарячих», свято в колі друзів «Тому роду нема переводу, в якому всі мають згоду», сімейне свято «Кольори мого роду». Діти приймають участь конкурсі малюнків «Мій тато і мама – найкращі у світі», виставці родинної творчості. Діти здобувають ази пошукової роботи при оформленні альманахів «Доля моєї родини в долі України».

«Моя земля – земля моїх батьків»: знайомляться з національними традиціями вшанування землі, засівання ниви, з обрядами, пов'язаними з цим. Діти досліджують віхи історії села і односельців. Постійно знайомляться з видатними людьми рідного краю. З цією метою для них організуються

екскурсії до шкільного краєзнавчого музею, музеїв Чигиринщини та Черкащини.

Модуль «Струни серця» передбачає проведення календарно-обрядових свят. Традиційними стало проведення свята Великодня, Сорока Святих, «Прийди, весно, красна», Андріївські вечорниці, свято Маланки, свято писанки. Однією з колективних творчих справ є підготовка та проведення святкового концерту до Дня села «Подаруй людям радість». Також на День села традиційним є свято квітів «Який прекрасний цей світ, подивися!». Діти долучаються до вивчення українських пісень, фольклору, пошуку і збору предметів народно-прикладного мистецтва. Учні вивчають і знайомляться з народними прикметами і сільськогосподарськими передбаченнями наших пращурів, проводяться екскурсії на природу, в ліс, залучаються до охорони природи і посадки лісонасаджень, доглядом за пам'ятниками в селі.

Основними завданнями школи є розвиток дитини як особистості і громадянина, розкриття її позитивних нахилів, здібностей, талантів. Зусилля всіх учасників навчально-виховного процесу направлені на формування до закінчення школи у молодого покоління духовно осмисленого, рефлексивного патріотизму, який поєднує любов до свого народу, нації, Батьківщини з почуттям поваги до інших народностей, своїх і чужих прав та свобод, бажання оберігати природні багатства, дбати про своє здоров'я.

*С.В.Давиденко,
методист методичного кабінету
відділу освіти Корсунь-
Шевченківської районної ради*

ЗМІСТ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ В КОРСУНЬ-ШЕВЧЕНКІВСЬКОМУ РАЙОНІ

Немає мудріших, ніж народ, учителів,
У нього кожне слово – це перлина,
Це праця, це натхнення, це людина!

М.Т.Рильський

Виховання підростаючого покоління для кожної нації є найважливішим складником національної культури. Передача всіх культурно-історичних традицій батьків, дідів і прадідів завжди гарантувала вічність життя нації.

Справжнє виховання не може існувати в «чистому вигляді», тобто поза традиційною культурою певної нації. Всі найвидатніші педагоги світу визнавали, що виховання дитини завжди має ґрунтуватися насамперед на культурно-історичних цінностях своєї нації, а вже пізніше відбувається знайомство з традиціями інших народів.

На сьогоднішньому розвитку нашого суспільства по-новому осмислюється значення та впровадження патріотичних ідей, ідей народознавства та етнопедagogіки у вихованні майбутніх громадян Української держави.

Перед тим, як розглянути їх місце у системі роботи навчального закладу, розкриємо зміст понять «народознавство» та «етнопедagogіка».

Поняття «народознавство» часто використовується в двох значеннях. У першому (вужчому) воно є синонімом до поняття «етнографія» - наука про культуру та побут народу, його походження і розселення, національні традиції, звичаї та обряди. У другому (широкому) значенні народознавство – це сукупність сучасних наук про народ, його національну духовність, культуру, історію, а також здобутки народного і професійного мистецтва, які відображають багатогранність життя народу, нації.

Засвоєння учнями системи фундаментальних знань про рідну мову, літературу, етнографію, історію, психологію, демографію народу запобігає історичному безпам'ятству, бездуховності, сприяє прилученню до світової культури через рідну культуру.

Етнопедagogіка – це історично складена система народних знань умінь у справі навчання і виховання підростаючого покоління, яка є невід'ємною частиною національної духовності. Це усний багатотомний підручник виховання, що зберігається з найдавніших часів у пам'яті народу.

Необхідно відмітити, що значний внесок в етнопедагогіку зробили українські письменники, які зберегли для нас джерела народної мудрості, де відображені й народні педагогічні погляди. Так, народні погляди на дитину та її виховання знаходимо в Тараса Григоровича Шевченка, Івана Семеновича Нечуя-Левицького, Панаса Мирного, Лесі Українки, Івана Франка, Михайла Коцюбинського. Сучасні підходи до організації навчання школярів у контексті етнопедагогіки розглядались як у працях вітчизняних, так і зарубіжних вчених.

Саме сьогодні дедалі більше уваги необхідно приділити оволодіння педагогами і впровадження в справу виховання в сім'ї, дошкільного, загальноосвітнього, позашкільного закладу ідей і засобів народної педагогіки, народознавства, етнопедагогіки.

До вікових надбань народної педагогіки належить рідна мова, усна народна творчість, види народного мистецтва (пісенне, музичне, декоративно-прикладне та інші), національні традиції, звичаї і обряди, національна символіка, народні ігри, іграшки, сімейно-побутова культура, національні герої.

Враховуючи вище окреслені проблеми відділ освіти, районний методичний кабінет 2014-2015 навчальний рік оголосили роком формування патріотичних почуттів, активної життєвої позиції, національної свідомості учнів в системі громадянського виховання особистості». На реалізацію даної теми розроблено районний проект «Зростаємо громадянами-патріотами землі, що Україною зоветься».

Під час практичних семінарів на базі Черепинського НВК, Корсунь-Шевченківської гімназії заступники директорів з виховної роботи, педагогічні організатори ознайомилися з різними формами роботи для учнів та досвідом навчальних закладів з різних напрямків патріотичної, народознавчої роботи: «Краєзнавча та дослідницька робота учнів Черепинського НВК», «Патріотичне виховання учнів засобами музейної педагогіки» (Авторської О.А.Захаренка середньої загальноосвітньої школи с.Сахнівки), «Формування патріотичних почуттів засобами туристично-краєзнавчої роботи» (ЗОШ №1), «Організація патріотичного виховання учнів через популяризацію традицій, звичаїв, обрядів українського народу» (ЗОШ №5); «Роль бібліотеки в патріотичному вихованні учнів» (Стеблівської ЗОШ); «Використання методу проектів у патріотичному вихованні учнів» (Шендерівського НВК); «Сучасні форми та методи роботи патріотичного виховання» (Корсунь-Шевченківської гімназії).

З метою якісного планування роботи, підвищення ефективності виховного процесу, реалізації патріотичних, народознавчих заходів районним методичним кабінетом розроблено для навчальних закладів методичний бюлетень «Організації патріотичного виховання учнів в навчальних закладах», рекомендації проведення тематичних заходів до визначних подій державотворення, видатних історичних діячів, діячів культури, освіти, відомих людей України, області, району, які зробили великий внесок у розбудову нашої держави.

Необхідно відмітити, що у всіх навчальних закладах створено середовище, яке позитивно впливає на виховання учнів. Школи, позашкільні заклади мають куточки державної символіки, народних символів України, народознавчі зали, стенди присвячені Героям Революції Гідності, «Небесної сотні», воїнам, які беруть участь в АТО та загинули, віддавши своє життя за незалежність України.

Шкільні бібліотеки району організували тематичні книжкові виставки «Краса та велич символів державних», «Україна – єдина країна», «Герої не вмирають», «Звичаї та традиції українського народу», «Народні символи України», «Герої українського козацтва», «Гетьмани України», до ювілейних дат відомих письменників, поетів, історичних подій України, Черкаської області та Корсунщини.

З метою передачі культурно-освітнього досвіду в умовах музейного середовища, формуванню громадянсько-патріотичних почуттів дітей та молоді, вивчення, збереження та використання пам'яток матеріальної та духовної культури, прилучення учнів до надбань національної історико-культурної спадщини в навчальних закладах створено шкільні музеї різних напрямків.

При школах діють 6 музеїв: літературний музей Т.Г.Шевченка (ЗОШ №2), музеї історії села (Деренківецький, Нетеребський, Авторська О.А.Захаренка середня загальноосвітня школа с. Сахнівки), музей української пісні, музей Пам'яті і Слави (Комарівський НВК); 5 музейних кімнат: музейна кімната В.Чіковані (Стеблівська ЗОШ), кімната-музей кобзарської слави (Гарбузинський НВК), музейна кімната Ю.Ватера (Шендерівський НВК), музейна кімната О.А.Захаренка, бабусина світлиця (Авторська О.А.Захаренка середня загальноосвітня школа І-ІІІ ст. села Сахнівки); зал Миру і Дружби народів (Авторська О.А.Захаренка середня загальноосвітня школа І-ІІІ ст. села Сахнівки); зал Бойової Слави (ЗОШ №1); 3 кімнати народознавства (Деренківецький, Комарівський НВК, Стеблівська ЗОШ). На базі Деренківецького НВК діє Світлиця духовності, а Зарічанського НВК етнографічний куточок під відкритим небом. В школах діють групи екскурсолодів, різних вікових категорій.

Поряд з цим класні керівники навчальних закладів організують для учнівських колективів екскурсії до Корсунь-Шевченківської картинної галереї та краєзнавчого музею, музею І.С. Нечуя-Левицького, музею К.Г. Стеценка, краєзнавчого музею та музею О.А.Захаренка Авторської О.А.Захаренка середньої загальноосвітньої школи с. Сахнівки, до міст Канева, Черкаси, Чигирин, Києва, с. Моринці, Шевченкове, Виграїв.

В 2013- 2015 роках в навчальних закладах проводились заходи направлені на відзначення 175-річчя з дня народження відомого українського письменника І.С.Нечуя-Левицького, 60-річчя утворення Черкаської області, 70-річчя Корсунь-Шевченківської битви, 200-річчя від дня народження генія українського народу, поета-пророка Т.Г.Шевченка, 120-річчя кінорежисера О.П.Довженка, 80-річчя українського поета, журналіста В.Симоненка. Відзначалися День Українського козацтва, День Гідності та Свободи, День

увіковічення пам'яті жертв голодомору 1932-1933 років, День Соборності, День пам'яті Героїв Крут.

В навчальних закладах щорічно проводяться святкування обрядових свят, тиждень української мови та літератури, День української писемності та мови, Шевченківські дні. Учнівські колективи, окремі учні брали участь у творчих конкурсах мовно-літературної спрямованості.

У Всеукраїнській українознавчій грі «Соняшник» взяли участь більше 400 учнів гімназії, ліцею, ЗОШ №1, ЗОШ №5, ЗОШ №2, Гарбузинського, Селищенського, Дацьківського, Нетеребського, Сидорівського, Зарічанського, Сухинівського, Квітчанського, Черепинського, Моринського, Драбівського НВК; у Всеукраїнському конкурсі учнівської творчості «Об'єднаймося, брати мої» - учні гімназії, ліцею, ЗОШ №5, Черепинського, Моринського, Драбівського, Сидорівського НВК, Стеблівської ЗОШ.

Необхідно відмітити, що 3 учні ЗОШ №1, ЗОШ №5 учасники обласного туру Міжнародного конкурсу з української мови імені П.Яцика, де Шкляренко Аліса учениця 5 класу ЗОШ №5 виборола III місце та стала учасником фінального етапу конкурсу. Бодня Ольга учениця 9 класу ЗОШ №1, Кріт Оксана учениця 7 класу Деренківецького НВК вибороли відповідно III і II місця обласного туру та були учасниками фінального етапу Міжнародного мовно-літературного конкурсу імені Т.Шевченка; 6 учнів ліцею, Шендерівського НВК, Стеблівської ЗОШ учасники обласного конкурсу юних поетів «Тарасовими шляхами». Щорічно учні всіх навчальних закладів беруть участь у районному конкурсі читців «Барви рідної мови».

Для інтелектуального та творчого розвитку учнів, кращого вивчення історії, культури, традицій рідного краю учні ЗОШ №1, ЗОШ №2, гімназії, ліцею, Зарічанського, Шендерівського НВК, Стеблівської ЗОШ, Авторської О.А.Захаренка середньої загальноосвітньої школи с.Сахнівки члени МАН провели дослідження «Вплив християнства на календарну обрядовість українців», «Тема соборності в поетичній творчості Т.Г.Шевченка», «Т.Г.Шевченко та Корсунщина», «Український обрядовий фольклор батьківщини І.С.Нечуя-Левицького», «Відродження козацьких традицій», «Сонетарій Максима Рильського», «Гуманістичні особливості педагогічної системи О.А.Захаренка», «Роль народної дипломатії в інтеграції України до Європейського Союзу», «Вирішальні моменти в історії України», «Стеблів у творчості І.С. Нечуя-Левицького».

Учнівський колектив Черепинського НВК учасник Всеукраїнської експедиції «Моя Батьківщина – Україна» номінації: «Славні імена земляків», де став переможцем обласного туру з проектом «Свіча пам'яті», а гуртківець РІЦІОТ Сірош Анастасія з напрямку «Геологічними стежками України».

Шкільні осередки районної ліги старшокласників є активними учасниками обласного інтернет-проекту «Ми – патріоти Черкащини». Корсунь-Шевченківський осередок обласної Ліги старшокласників ставав переможцем в підпроектах «Щоденник корисних справ», «Сім духовних святинь малої Батьківщини», «Учителю, перед іменем твоїм». За патріотично спрямовану

діяльності в рамках проекту «Ми – патріоти Черкащини» осередок обласної Ліги старшокласників Корсунщини нагороджений дипломом Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників.

Відповідно варіативної складової навчальних планів та з метою формування в учнів патріотичних почуттів, вивчення історії рідного краю, ознайомлення з видатними людьми України та їх вкладу в розбудову держави в 15 навчальних закладах викладаються факультативи, спецкурси, курси за вибором: «Історія культури рідного краю» (Стеблівська ЗОШ, Зарічанський, Дацьківський НВК); «Красзнавство» (гімназія, Черепинський, Деренківецький, Сидорівський НВК); «Видатні постаті України» (ЗОШ №2, Деренківецький, Шендерівський НВК); «Письменники лауреати Шевченківської премії» ЗОШ №2; «Історія в особах» (Моринський НВК, Драбівський НВК, ЗОШ №1); «Українознавство» Сидорівський НВК; «Історія України» гімназія; «Історія рідного краю» Квітчанський НВК; «Права людини в Україні» Гарбузинський НВК.

З метою удосконалення знань з рідної мови у 19 навчальних закладах району введено викладання 16 різних факультативів, спецкурсів з української мови та літератури.

Необхідно відмітити, що учні в навчальних закладах ознайомлюються з українським фольклором, танцями, музикою, піснями, відзначають дати народного календаря, розуміють народні символи.

В районному центрі дитячої та юнацької творчості відкрито гурток народного співу «Візерунки».

Учніські команди міських навчальних закладів були активними учасниками районного заходу «Покровське коло». Дитяче коло «Ми роду козацького діти» об'єднало кілька заходів: козацька гра «Джура» в якій взяли участь учні гімназії, ЗОШ №1, ЗОШ №2, ЗОШ №5; народні співані дитячі ігри, які демонстрував фольклорний ансамбль районного центру дитячої та юнацької творчості «Візерунки». Диплом за перемогу у козацькій грі «Джура» арт-фестивалю «Покровське Коло-2014» отримав загін «Завзяті козаки» ЗОШ №2.

Модне коло «Ми землі і сонця вірні діти» об'єднало в єдиному дійстві сім команд учнів-стилістів РЦДЮТ, гімназії, ЗОШ №1, ЗОШ №2, ЗОШ №5, спеціалізованої школи-інтернат. Юні стилісти демонстрували осучаснені українські образи: український одяг, головні убори, зачіски.

Відділ освіти, РМК спільно з РЦДЮТ проводив районний конкурс фольклорних ансамблів «Над вертепом зірка встала». В конкурсі взяли участь 77 учнів з 7 загальноосвітніх навчальних закладів (гімназії, ЗОШ №1, ЗОШ №5, Гарбузинського, Черепинського, Шендерівського НВК, Авторської О.А.Захаренка середньої загальноосвітньої школи с.Сахнівки) та районного центру дитячої та юнацької творчості. Учніські ансамблі демонстрували народні та сучасні різдвяні композиції. В репертуарах шкільних драматичних гуртків переважають вистави за творами українських письменників, поетів, драматургів.

В районній картинній галереї демонструються 150 виробів декоративно-прикладного мистецтва гуртківців РЦДЮТ на тему «Діти за мир, за єдину Україну». Гуртківці хореографічного колективу «Фієста» популяризують український народний танець як на теренах України так і в країнах Європи (Болгарії, Польщі, Угорщині). Учнівські роботи декоративно-прикладного мистецтва гуртків «Дивосвіт» (керівник Руденко Л.В.) та «Чарівна намистинка» (керівник Лісова Л.Й.) демонструвалися впродовж місяця у Національному музеї Т.Г.Шевченка та у Національному заповіднику Софія Київська, музей Кирилівська церква в м. Києві.

Поряд з цим вихованці РЦДЮТ переможці творчих дитячих конкурсах патріотичного змісту. А саме: обласному конкурсі «З Кобзарем у серці», виставці-конкурсі науково-технічної творчості «Наш пошук і творчість – тобі, Україно», Всеукраїнському конкурсі робіт юних фотоаматорів «Моя Україна», Всеукраїнському конкурсі декоративно-прикладного мистецтва «Український сувенір», Всеукраїнській виставці-конкурсі декоративно-ужиткового і образотворчого мистецтва «Знай і люби свій рідних край».

В культурі нашого народу завжди панувала повага до людини праці. Його втілення здійснюється через безпосередню участь дітей у посильній праці, а саме допомога людям похилого віку, молодшим школярам, екологічна робота, озеленення шкільних садиб, вирощування овочів, фруктів на навчально-дослідних ділянках, прибирання класних кімнат, догляд за кімнатними рослинами навчального закладу тощо.

Великий виховний потенціал містить у собі історія української козаччини, гетьманщини, сучасних подій державотворення. Значимими є знання для кожного учня основних етапів доленосних подій історії рідного народу, його віковичної боротьби за незалежність України, про славу плеяду гетьманів, кошових отаманів Запорізької Січі, сучасних Героїв України, які були незламними провідниками свободи та незалежності нашої держави. У духовному світі учнів повинно бути сформовано, що людина, яка не знає власної національної культури не може бути поборником дружби народів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Основи національного виховання: Концептуальні положення /В.Г. Кузь, Ю.Д.Руденко, З.О.Сергійчук та інші. – К: Інформаційно-видавничий центр «Київ», 1993;

2. Національне виховання учнів засобами українського народознавства: посібник для вчителів /Р.П. Скульський. – Науково методичний центр «Українська етнопедагогіка і народознавство», АПН України і Прикарпатського університету ім. В Стефаника, 1995;

3. Стельмахович М.Г. Народно-педагогічні погляди на дитину // Народна творчість та етнографія. — 1989.

А.М.Данько,
*учитель початкових класів
Ленінського навчально-виховного
комплексу «Дошкільний навчальний
заклад – загальноосвітня школа I – III
ступенів» Чорнобаївської районної ради*

ЯК НАРОДЖУЄТЬСЯ ЛЮБОВ ДО БАТЬКІВЩИНИ?

Відродження країни неможливе без пробудження національної самосвідомості її громадян. Цей процес уже розпочато, та успішним він буде лише тоді, коли головні національні цінності, любов до Батьківщини діти засвоюватимуть змалечку, разом з першим усвідомленням сутності добра, справедливості, краси.

Національна самосвідомість – глибинне сприйняття людиною себе як частини національної спільноти, нації з притаманними їй особливими, визначальними рисами, що проявляється у відданості й любові до свого народу, до Батьківщини, гордості за її минуле й сьогодення, готовності її захищати.

Засвоєння національних цінностей – тривалий процес. Вони не закладені в генах, це не природна якість, а соціальна, вона не успадковується, а формується цілеспрямовано, системно, з дотриманням певних принципів та використанням відповідних методів.

Саме від нас, педагогів дошкільця та вчителів початкових класів, насамперед, залежить, яким буде майбутнє покоління українців, а відтак – у якій державі ми житимемо. У контексті сьогодення перед нами постає першорядне завдання – виховання гідних громадян, освічених, толерантних та патріотично налаштованих. Тоді Україна буде єдиною й справді незалежною.

Головна мета національного виховання – плекання свідомого громадянина, сприяння набуттю дитиною соціального досвіду, засвоєнню національних та загальнолюдських цінностей, формування у неї високої духовності й фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, трудової, екологічної культури, культури міжнаціональних відносин, потреби та вміння жити в громадянському суспільстві.

Національне виховання найвиразніше має втілюватися в змісті освітньої діяльності, її навчально-дидактичному та методичному забезпеченні, у створенні предметно-просторового розвивального етносередовища, атмосфери духовної та національної єдності всіх учасників освітнього процесу.

Спостерігається пряма залежність: що глибше проникають діти у скарбницю національної матеріальної й духовної культури, осмислюють досягнення своєї нації, то глибші їхні національні почуття, стійкіші прагнення до навчальної та трудової діяльності. [2, с. 49 – 50].

Тому особливо важливу роль у своїй роботі ми відводимо народознавству, що допомагає відкрити дошкільнятам та малим школярикам

красу рідної землі, творчості талановитих земляків, а також плекати духовність дітей, навчати критично оцінювати вчинки – свої та інших людей, спонукати до засвоєння мудрості, накопиченої предками.

Щоб полюбити рідну землю і свій народ, діти мають пізнати їх, перейнятися красою природи, рідного слова, людської праці, відчувати гордість за свою приналежність до такого талановитого, працьовитого і добросердечного народу. Саме тому ми намагаємося якомога ширше ознайомити дітей з особливостями природи рідного краю та різними аспектами життя українців, їхньої історії та культури.

Напрями народознавчої роботи

- Рідна мова.
- Родовід.
- Історія рідного краю.
- Природа рідного краю.
- Усна народна творчість.
- Родинно-побутова культура.
- Художня народна творчість (декоративно-прикладне мистецтво).
- Народні традиції.
- Національна символіка.
- Здобутки видатних земляків.

З першого дня в дитсадку починаємо ознайомлювати малят з національними духовними цінностями, формуючи в них насамперед такі морально-етичні засади:

- почуття власної гідності;
- почуття колективізму (вміння виконувати доручення, бажання допомогти слабшому);
- прагнення уникати конфліктних ситуацій;
- повагу до старших;
- любов до рідних (піклування про їхнє здоров'я, прагнення підтримати їх). [4, с. 8 – 9]

Ознайомленню з національною культурою та створенню відповідної атмосфери сприяє організоване в дошкільному закладі та школі етносередовище. Так, в інтер'єрі та екстер'єрі нашого навчально-виховного комплексу використані елементи українського традиційного мистецтва та побуту. Школа щодня гостинно зустрічає всіх українським рушником, вишитим односельчанкою, та настінним панно, на якому оберіг – український вінок. Кабінет української мови облаштований як українська світлиця з плетеною лісою, вишитими рушниками, лавою, застеленою домотканим килимом, мальованою піччю, мисником з глиняним та дерев'яним посудом.

Діти радо відвідують і народознавчий музей при школі, де екскурсородами є самі учні – члени історичного гуртка. Тут стіни оздоблені яскравим розписом та вишитими рушниками, на покуті – ікона, підлога й лави

застелені домотканими килимами, на ліжку – ліжник і вишиті подушки. Є ще пралка і мотвило, скриня, в якій зберігаються полотно, одяг, вінки, жіночі прикраси. В музеї часто проводяться уроки та позакласні заходи. Дівчатка і хлопчики залюбки сідають на старовинне ліжко, лави, а то й долі на килимі, слухаючи розповіді, народні казки, загадки, примовки, скоромовки тощо. Часто тут лунають народні пісні та мелодії у виконанні як учнів, так і вчителів та працівників сільського будинку культури.

А які цікаві зустрічі з батьками, бабусями й дідусями вихованців дошкільного закладу відбуваються в українській світлиці, облаштованій в одній з групових кімнат! Виявляється, серед них багато майстрів, які охоче діляться своїми знаннями та вміннями з дітьми.

Крім того, в групових кімнатах оформлені українські куточки, в яких ознайомлюємо дітей з культурою, літературою, традиціями українського народу, проводимо фольклорні посиденьки з батьками.

Елементи ознайомлення з національною культурою поступово впроваджуємо в усі види занять, уроків, у повсякденне життя дітей.

Так, з приходом весни на уроках читання в першому класі використовуємо тексти про цю пору року. На першому ж такому уроці як не ознайомити дітей із народними звичаями: весну зустрічали величальними піснями – веснянками. У різних місцевостях України їх називають ще гаївками, ягілками, маївками. Молодь виходила на залиті сонцем левади, пагорби, де дихалося на повні груди і співалося на повний голос. Весну, за уявленням наших предків, приносили на крилах птахи, тому в березні випікали обрядове печиво у формі пташок, найчастіше жайворонків. Діти, співаючи, носили їх по селу, провіщаючи і закликаючи весну прийти з радістю, великою милістю.

Першокласники розносять один одному печиво і співають веснянки:

Жайворонку, жайворонку,
На тобі зиму, а нам дай літо.
Жайворонку, жайворонку,
На тобі сани, а нам дай води

Тут же на уроці й опудало, яке зробили з соломи хлопці, зодягли його в старе лахміття як символ зими. Виходимо на подвір'я: дівчатка в українських костюмах водять хоровод, а хлопчики спалюють опудало – ознака того, що весна остаточно перемогла зиму, а потім розсівають довкола попіл.

Ось так ми зустрічали весну – як наші предки. І щовесни будемо проводити цю зустріч, щоб не забувати надбання народу.

У квітні провели свято «А вже весна воскресла». Школярі дізналися про символи цієї пори року: вода – символ багатства і добра, ведмідь – пробудження весни, яйце – сонця, весни.

Ознайомлюємо учнів щомісяця з усіма народними святами, які тісно пов'язані із працею людей, народними повір'ями. Оці народні традиції чи не найкращий матеріал для розвитку мовлення, для пошукової роботи дітей, їх активності, зацікавленості на уроці.

Природа відображена у скарбах народних. Кожна рослина, кожна жива істота має свою історію виникнення, народну легенду, повір'я.

Після зустрічі з ранньовесняними квітами діти дають назви своїм групам: «Пролісок», «Ряст», «Сон-трава», готують казку про свій символ, співають пісню і висловлюють думку щодо назви рослини. А потім ознайомлюються з історією, легендами, із значенням і лікарськими властивостями цих рослин.

Побачивши травневі квіти: ромашку, конюшину, барвінок, учні відчули їхню красу, і, працюючи над проектом «Дивосвіт навколо нас», своїм групам дали їх назву. Під час презентації діти намагалися якнайкраще показати красу і силу свого символу. Звучали пісні, загадки, казки. Більшість учнів змогли висловити те, що відчули у природі. А потім діти слухали легенди щодо назви свого символу.

Кожен такий урок має мету: «Шанувати природу і рідну мову».

Народна мова – безмежний океан; це легенди, приказки, прислів'я, думи, казки й пісні, співані в радості і в горі, передані з вуст в уста, від серця до серця.

Тому так часто звучить українська народна пісня під час уроків та в позаурочний час. Від неї добрішають дитячі душі, яснішають очі.

Кожен урок – це мандрівка по шляхах-доріжках, якими нас веде калина чи верба, півень чи зозуля, хмелинка чи тернинка. Шляхи-доріжки – це план уроку. Оформляємо все красиво на гронах калини чи листочках верби, пелюстках мальви або на тернинах. При вивченні букви «ка», звуків «к», «к'», був складений такий план мандрівки:

1. Розчитування.
2. Поговоримо.
3. Зустріч з новим звуком.
4. Ознайомлення з буквою «ка».
5. За букварем.
6. Заспіваємо.
7. Одвічні вкраїнські символи.
8. Робота над твором.
9. Сюрприз!

Діти мали змогу ознайомитися з одвічними символами: калина, коровай, домовик, сопілка, калинова колиска, рушник, бо у кожному з цих слів є вивчений звук. І обов'язково лунала колискова пісня, що нагадувала всім про рідну матусю:

Люлі, люлі, мій синочку,
Зроблю тобі колисочку,
Мальовані бильця,
Срібні колокольця
Та нову колисоньку
Повішу на калиноньку. [1, с. 54 – 55].

Дівчатка прихорошують коровай колосками з калиною і співають весільну пісню:

А у нас в селі нова новина,
Зацвіла у лузі калина,
Не так у лузі, як на селі,
А в молодій та й на столі.

Говорячи про калину, не можна не згадати великого Кобзаря, який з особливою шаною опоетизував калину. Діти слухають пісню на слова Т.Г.Шевченка «Зацвіла в долині червона калина».

Зустрічаються діти і з Березинею, яка допомагає нам вивчати й берегти надбання народу, оберігати природу і рідну мову. Слово народне – слово безсмертне. Як писав Расул Гамзатов:

Дні дитинства – наче плин води.
Проліта дитинство – та у спадок
Зостається пісня, повна згадок,
Пам'ять остається назавжди

«Пам'ять народу, – писав Л.Леонов, – величезна книга, де записано все. У живому народному слові нуртує та внутрішня сила й краса, яка не передається ні звуками, ні буквами». [3, с. 42 – 44].

Мудрість учителя й полягає в тому, щоб зуміти розкрити перед свідомістю та серцем школярів ту величну книгу, яка називається Пам'яттю народною.

Ми – педагоги дошкілля та вчителі початкових класів, народознавчий матеріал використовуємо у різних сферах життєдіяльності дітей. Завдяки цьому вихованці глибше відчують, що набуття знань про свій народ – це пізнання себе як його частини. Системність у народознавчій роботі сприяє формуванню основ національної свідомості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кириченко Г.М. Уроки народознавства в початкових класах // Початкова школа. – 1991. – №10. – С.52 – 55.
2. Концепція національного виховання МО України // Початкова школа. – 1995. – №2. – С.48 – 50.
3. Самойлик Г.М. Традиції національної творчості у навчальному процесі // Початкова школа. – 1991. – №9. – С.42 – 44.
4. Якименко Т. Як народжується любов до Батьківщини // Дошкільне виховання. – 2014. – №11. – С.8 – 9.

В.І. Жила,
педагог-організатор Кумейківської
загальноосвітньої школи I-II
ступенів Черкаської районної ради

УПРОВАДЖЕННЯ ІДЕЙ НАРОДОЗНАВСТВА ТА ЕТНОПЕДАГОГІКИ В ПРАКТИКУ РОБОТИ КУМЕЙКІВСЬКОЇ ЗОШ

Із національної доктрини розвитку освіти України в ХХІ столітті: «Освіта спрямована на втілення в життя української національної ідеї. Вона підпорядкована консолідації українського народу в українську політичну націю, як прагне жити з усіма народами і державами світу у співдружності. Освіта виховує громадянина і патріота України, прищеплює любов до української мови та культури, повагу до народних традицій». І тому головним завданням нашого навчального закладу є впровадження народознавства та етнопедагогіки – системи фундаментальних знань про український народ, про особливості побуту і трудової діяльності, національний характер, світогляд, історично-культурний досвід, родинну педагогіку про рідний край і все пов'язане з ним. *«Колискою народу школа стає тільки тоді, коли в ній юна душа усвідомлює себе як громадянина, як хранителя духу народу, його ідей, його багатства і цінностей і його неминучої величі», - писав В.О.Сухомлинський.*[2, с.123]

У нашій школі не перший рік здійснюється велика робота з народознавства в позаурочний час, а також в процесі навчання. Засвоєні і примножені не одним поколінням, відшліфовані тисячолітнім досвідом, народні традиції та звичаї несуть у собі духовні та моральні цінності, що мають велике значення для сучасної системи навчання і виховання. Відкрити духовні острови, звернувшись до вічних джерел, з яких черпав наснагу та мудрість наш народ, культурну та духовну спадщину [1, с.2,6] – ось головні завдання виховної системи школи «З творчістю до навчання і свята» метою якої є «Виховання творчої соціально активної особистості, здатної до саморозвитку і самореалізації»:

- підвищення національної самосвідомості;
- виховання любові до батьків, віддане ставлення до Батьківщини;
- формування високої мовної культури;
- знання традицій, обрядів та звичаїв свого народу;
- шанобливе ставлення до державних символів України;
- формування активної громадянської позиції;
- повага до представників інших національних меншин;
- утвердження принципів загальнолюдської моралі.
- знання історії та культури українського народу;
- бережливе ставлення до рідної природи;

Ці завдання педагогічний колектив розв'язує шляхом проведення тематичних місячників, занять гуртків, масових заходів, виховних годин, роботою історичних та краєзнавчих куточків. [4, с.5-7]

Тематичні місячники

Щорічно в школі плануємо і проводимо місячники, пов'язані з:

- родинно-сімейним вихованням: «Домашнє вогнище родинне – оселя наша і сім'я», «Родина, родина – від батька до сина», «Доля країни в долі моєї родини», «Тепло батьківського дому»; «Школа – родина – майбутнє»;

- духовним вихованням «Любов і доброта – справжні ідеали справжньої людини», «У добрі справи ти вклади прекрасні прояви душі», «З духовністю в новому тисячолітті», «Стежинами українського дивосвіту»;

- любові до Батьківщини :«Україні – нашу турботу, наші знання», «Мій край ні з чим не порівняти», «Можна все на світі вибирати синові, вибрати не можна тільки Батьківщину», «Історія села – частинка історії Батьківщини», «З Черкащиною в серці»;

- бережливого ставлення до природи: «Давай повернемо землі всі веселкові кольори», «Себе я бачу в дзеркалі природи», «Навчати праці естетично, цікаво, творчо, поетично»»;

- впровадженням надбань української культури та мистецтва: «Творять діти свято цвіту – веселково, розмаїто», «Мистецтво, що звертається до серця», «Від людини освіченої до людини культурної»;

- підставами козацької педагогіки: «Козацькому роду нема переводу», «Ми – нащадки козацької слави».

Виховні години

Класними керівниками 1-9 класів, педагогом-організатором розроблено і проведено виховні години та бесіди: «Святість народних традицій», «Батьківська справа», «Я люблю Україну», «Як я знаю історію козащини», «Чашка, повна благодаті», «Дозвілля моєї родини», «Люди, які прославили мій край», «Як добре, що є на землі моя хата, як добре, що рідних у мене багато», «Чудеса зимових свят», «Люблю я свій народ, ціную свої його звичаї», «Котилася торба з високого горба», «Аптека тітоньки Медуниці», «Кулінарія родини», «Майстри своєї справи», «Роде наш творчий», ТСН місцеве «Кожна сім'я – гордість наша», «Гортаємо сторінки календаря», «Школа шляхетності відкриває двері».

Тематичні куточки

У школі створено краєзнавчий куточок «Святе, як хліб – моє село» - метою якого є вивчення звичаїв та побуту українського народу, формування творчої особистості на основі культурної спадщини українського народу. Оформлення куточка склали вишиті рушники, зразки українського національного одягу, предмети побуту і посуд, плетений тин, а ще тематичні

стенди: «Тут кожен камінь береже печаль віків» про козацьку битву під Кумейками; «І хлібом, і цвітом, і прадідом-дідом, гріє душу село, моє рідне село» про історію виникнення і становлення рідного села Кумейки; «Матері-героїні», які народили і виховали 5 і більше дітей; «Я твій син, мої Кумейки» про Героя Радянського Союзу, нашого земляка Нездоля Кузьму Павловича; «Наші ліквідатори-чорнобильці» про односельців, які приймали участь у ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС. Цікаво проходять екскурсії, підготовлені педагогами та учнями: « Подорож в українську минувшину», «Вони прославили мій край», «Ім'я, історія та традиції мого села», «Рушниками доля стелить шлях». Вони сприяють пробуджувати бажання творити радість, вчать співпереживати, міркувати, помічати дивне й загадкове, любити й шанувати рідну Вітчизну.

Робота гуртків на засадах національного виховання

Мережа шкільних гуртків: національно-патріотичний «Соколята», театральний «Росава», туристсько-краєзнавчий «Краяни», танцювальний «Капітошки» сприяють розвитку народних традицій, звичаїв, обрядів на засадах народознавства та етнопедagogіки. У народі завжди цінувалося уміння створювати красу. Гуртківці беруть активну участь у:

- виставках декоративно-прикладної творчості: « Творю дива своїми руками», «Виставка одного автора»;
- походах стежками рідного краю «Мальовничі куточки рідного села»;
- святах, пов'язаних із народними традиціями та звичаями: мюзикл «Вечори на хуторі біля Диканьки», новорічні посиденьки «Як у нас на Україні», вистава «Сорочинський ярмарок», свято «Масляна», святкова імпреза «Із неба в український край іде зимовий Миколай», екскурс у минуле до козаків і гетьманів «Козацькі розваги», конкурсно-ігрова програма «Народознавчий серпантин»;
- реалізації проектів Ліги старшокласників: «Народні та родинні традиції мого краю», «Пишаюся тобою, рідний краю», «Сім духовних святинь малої Батьківщини», «Мій ідеал громадянина-патріота».

Масові заходи

Втілюючи в життя народні традиції та звичаї, підвищуючи рівень патріотичного виховання, сприяючи збереженню культурної спадщини українського народу у школі проводяться масові заходи:

- виставка родинної спадщини «Чарівні фарби, залишені пензлем» про творчість місцевого художника Червоненка І.М.;
- виставка-фантазія «Мелодія на полотні» про майстринь народної вишивки Миколенко Я.М. та Панченко Т.І.;

- колективна творча справа «Моє родове дерево»;
- день спільної творчості батьків і дітей;
- день художника «Майстер-клас від Олі Бойко»;
- «Фестиваль народних ігор і забав до дня святого Андрія»;
- літературна гостина «Щедрику-ведрику»;
- вернісаж «Кращий сімейний портрет»;
- ретродень «Із історії рідного села»;
- «Фестиваль ремесел», виставка «Сорочка моя вишивана»;

Педагогічний колектив школи творчо підходить до організації і проведення нових форм і методів роботи по впровадженню ідей народознавства та етнопедагогіки, як важливої складової частини національного виховання, що забезпечує всебічне засвоєння учнями духовної спадщини українського народу. Видатний педагог-новатор Олександр Антонович Захаренко сказав:

«Поспішаймо робити добро. Духовне добро. Воно стократ цінніше від матеріального. Повторімося в наших вихованнях прекрасними рисами національної культури, патріотичним духом любові до свого народу, любові до вищої якості людини – творчості!» [3, с.3]

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вудвуд Л.Ф., Вудвуд І.М.. Українське народознавство/ За загальною редакцією професора А.П.Загнітка. - Донецьк: Центр підготовки абітурієнтів, 2000. – 256 с.
2. Жадан Л.В. Сторінками творів мудрого учителя // Коли скінчились уроки,- 2003. - № 4, С.128.
3. Академік із Сахнівки/ Під редакцією професора Кузьмінського А.І. – Черкаси: Вид. від. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008.- 448 с.
4. Цубенко Л.А. Народна педагогіка – важлива складова частина національного виховання. // Виховна робота в школі, 2012. – № 4. – С.5-7.

Л.В. Комишан,
учитель української мови та
літератури Вереміївського навчально-
виховного комплексу "Дошкільний
навчальний заклад-загальноосвітня
школа I-III ступенів" Чорнобайівської
районної ради

УПРОВАДЖЕННЯ ІДЕЙ НАРОДОЗНАВСТВА ТА ЕТНОПЕДАГОГІКИ В ПРАКТИКУ РОБОТИ ВЕРЕМІЇВСЬКОГО НВК

Сьогоднішнє і давнє без вузла,
І час наспів цей вузол зав'язати,
Аби полуда з пращурів сповзла
І вийшов родовід з курної хати.

Лідія Шевело

Як зберегти і передати нащадкам усі ті кращі надбання національної культури, що були виплекані протягом століть українським народом? Що треба зробити сьогодні, аби й завтра лунала народна пісня, не всихало життєдайне джерело народної мудрості й творчості? Які зусилля докласти, щоб створити таку атмосферу, аби молодь не цуралася національного спадку, щоб не тільки на Заході шукала свої ідеали?

Прикро, але навіть у сільській місцевості, де в побуті й заняттях населення збереглося чимало традиційного, люди відлучені від свого коріння і часто-густо орієнтовані науніфіковану й стандартизовану «масову культуру». Хіба не парадокс, що хлібороб із діда-прадіда веде розмову з землею лише через «перекладача» — агронома, нехтуючи багатющим досвідом народної агрикультури, що син хлібороба не вмє косити, а дочка — прясти чи вишивати?

Ще прикріше, коли люди забувають духовні традиції, народні звичаї, моральні засади. Традиційна етнокультурна інформація може зберігатися тільки передаючись від прабатьків до батьків, а відтак до дітей та онуків. Потяг до неї і є першоосною справжнього патріотизму.

Звертання до традицій зовсім не означає нехтування сьогоденням. Тільки осмисливши минуле, пізнавши витоки своєї культури та історії, можна й чіткіше зрозуміти сьогодення, і уявити майбутнє. «Той, хто не знає свого минулого,— любив повторювати Максим Рильський, — не вартий майбутнього».

Минуле переслідує нас тіннями магічних обрядів, повір'їв, прикметта вірувань, які завжди були щільно вплетені в канву народного світосприймання. [1, с. 5]

Справжня національна система освіти обов'язково повинна включати в себе вагомий народознавчий компонент. Саме він, значною мірою, сприяє

вихованню людини-патріота, яка була б глибоко пройнята національними ідеалами.

Народознавство ж наукова та навчальна дисципліна розкриває свої виховні можливості. При об'єктивній їх оцінці стає очевидним, що вони мають надзвичайно універсальний характер і тому займають важливе місце у формуванні світогляду підростаючого покоління. Ці знання спрямовані на побудову справді наукової картини розвитку і функціонування людських спільнот, насамперед, у культурно-побутовій сфері. Але обмежуватися лише цим — неприпустимо. Важливо також сформулювати адекватні загальні уявлення про український народ й інші етнічні спільноти на території України, їх походження, етнокультуру, духовний та матеріальний світ. Народознавство також має бути орієнтоване на створення позитивної емоційної атмосфери шляхом визначення власного особистісного відношення до спільної етнічної традиції.

При впровадженні ідей народознавства та етнопедагогіки необхідно досягти сприйняття їх основного об'єкту — народу (етносу) не ж сірої безбарвної аморфної маси, а саме як органічної природної, історично обумовленої спільності. Як показує досвід, найкращого виховного ефекту можна досягти, коли народ репрезентується в особах його провідників: видатних політичних, наукових, культурних, військових діячів. Особлива увага має бути спрямована на земляків, людей, генетично пов'язаних з краєм.

Найоптимальнішим шляхом виховання поваги до власного народу, звільнення від різних психологічних меншовартісних комплексів, а відтак, — і до пробудження справжніх патріотичних почуттів є вивчення етногенезу, процесу виникнення та розвитку українського народу.

Національне виховання в Україні в усіх етнічних групах було й залишається насамперед моральним вихованням. Українці здавна ставили надзвичайно високі вимоги до моральності людини, її порядності, інших чеснот. Честь, правдивість, чесність, дотримання даного слова, громадянської, товариської і подружньої вірності, народного звичаєвого права, народного етикету, зокрема поваги до старших, ставилось понад усе. Таким чином, принципи етнопедагогіки ввібрали у себе кращі моральні здобутки людського співжиття.

З ряду об'єктивних і суб'єктивних причин названі традиції формування високої моральності були порушені.

Про такі причини й варто говорити з учнями, щоб дати зрозуміти, що ж призвело до занепаду моральних устроїв. А це, по-перше, багатовікове панування в Україні чужинців, які нищили національну культуру, мораль, традиції і насаджували чужі, нетрадиційні для нас устої. По-друге, нехтування українськими моральними традиціями призвело до того, що були розірвані споконвічні корені нашого духу, правил співжиття, заповітів предків. По-третє, була заборонена і практично знищена релігія як традиційний носій і вихователь моральних устроїв суспільства. Ці та ряд інших факторів позначились на моральності молоді: нищення сім'ї і виховання дітей з

раннього дитинства у державних установах з метою формування історичної спільності, які позбавлені національних рис, віри в бога, рідної мови; нищення українського села, яке традиційно було скарбником устоїв народної моралі.

Негативні риси, які проникли у сучасну нашу мораль, неважко буде перемогти, коли усвідомити, в чому вони полягають, і як організувати й спрямувати виховну роботу. Крім того, треба дати дітям про традиційні морально-етичні норми нашого народу, показати, що в Україні головними чинниками народної моралі споконвіку були повага, любов до вільної праці, ствердження ідеалів добра, краси, гуманних стосунків, знання свого родоводу, риси високого громадянства; водночас нещадно засуджувалися негативні якості – пияцтво, лінощі, нещирість, злодійство, жадібність, скупість.

Тому ефективність морального виховання у системі національного значно зростатиме за умови його опори на народну мораль, культуру українського народу, його традицій, звичаїв, обрядів. Народна мораль покликана забезпечити глибоке розуміння молоддю моральних та етичних проблем, принципів, поглядів. Традиції, звичаї, обряди містять у собі високі моральні цінності. Мораль народу (совість, правдивість, гідність, справедливість, чесність тощо) проймає всі грані життя, вона є його сутністю.

Усі давні звичаї є витвором українського народу. В них – його духовні скарби, практичний досвід. Коли їх зберігаємо і примножуємо, передаємо дітям, то це означає, що живемо життям свого народу і обов'язково виживемо. Який би обряд не проаналізували, побачимо, що він повернутий до землі-годувальниці.

Кожен звичай, обряд – це цілий ритуал, який об'єднує людей в єдине ціле. Взяти хоча б обряд вшанування померлих через тиждень після Великодня. Це не просто поминання, це зв'язок поколінь, безперервність родовідних традицій, незрадливості історичних реалій, шляхетність, відданість отчій землі. «Саме така сукупність виховних форм, що утверджувалася в побуті, допомогла нашому народові не тільки зберегти національну самосвідомість, а й вижити протягом багатьох неспокійних, нерідко трагічних століть.» [6 , с. 103]

Яскравою сторінкою високих моральних устоїв нашого народу служить доба Запорозької Січі. Мораль, героїка, працелюбність становили відчутний світоглядний аспект і могли б бути покладені в основу виховання молоді.

У тритомній праці «Історія запорозьких козаків» Д.Яворницький виділяє такі характерні риси козаків, як особиста відвага і хоробрість у бою, відданість товариству і всьому рідному краю. Зрада України, коша вважалася тяжким злочином і каралася смертю. А ще там різко засуджувалось гультьяйство, неробство, недбалість, невмілість. Огиду й кару викликало пияцтво.

Ці прекрасні риси козаків, моральні устої наших предків – гідний приклад для наслідування молодого покоління. Всі ці приклади переконують у високому рівні моральних устоїв українського суспільства.

Уже міфічний епос закладає перші підвалини моральних переконань народу, втілюючи у надприродних істотах, в богах і героях не лише релігійні, а

й моральні ідеали добра і зла.. ось чому ці ідеали народного епосу, це – «ряд сходинок народної свідомості на шляху до морального вдосконалення. Це не довільна гра фантазії а низка подвигів релігійного благочестя, які несправедливо були відкинуті» [5, с. 28]

Християнство утверджує загальнолюдські ідеї та ідеали добра, правди, справедливості, благородства, милосердя. Під впливом релігії в молоді, як правило, формуються гуманні погляди на людину, природу, суспільство. Такий учень не може заподіяти зла, шкоди іншій людині.

Усі вищеназвані норми народної моралі треба повернути українському народові як його святині. А це першочергове завдання школи. Теперішнє національне відродження на засадах етнопедагогіки має стати моральним відродженням нації.

Народознавча освіта сприяє відродженню традиційної української духовності. Вивчення народного світогляду дозволяє виділити давні, архаїчні язичницькі та більш сучасні християнські його рівні. Молоде покоління має чітко усвідомити, що язичництво може бути лише предметом наукового дослідження, а не віри. Християнство в той же час, є основою української етнокультури уже тисячу років.

Великі можливості дає народознавство і у царині етичного та естетичного виховання. Звернення до основ народної моралі шляхом реконструкції традиційного кодексу честі, норм етикету і поведінки, дозволяє шукати порятунку від загальної деморалізації суспільства. Народне декоративно-прикладне мистецтво розкриває суто український естетичний ідеал, спонукає дивитися на світ власними очима.

Варто виділити і виховання здорового способу життя, притаманного українцям. Своєрідний генетичний його код записаний у народному побуті, режимі харчування, ставленні до породіллі, дітей, старших людей тощо. [2, с. 33-34]

Етнічні стереотипи є вагомим елементом у дослідженні ментальності. «Стереотипи — чуттєво забарвлені соціальні образи, які об'єднують у собі соціальний і психологічний досвід спілкування і взаємин людей" [3; 87]. Психологи вважають, що сам механізм виникнення етнічного стереотипу в свідомості "передбачає можливість якісної відмінності стереотипів, які можуть бути більше чи менше близькими до істини і можуть бути об'єктом свого відображення" [3; 87].

Основу національного або етнічного, стереотипу зазвичай становить яка-небудь риса зовнішності (колір шкіри, розріз очей, форма губ, тип волосся, форма голови, зріст тощо) чи типова риса характеру й поведінки (скромність, чуттєвість, надмірна жестикуляція або її відсутність тощо), тобто різноманітні внутрішні та зовнішні властивості, стани, які належать певній особі, що вважається типовим представником певного етносу (або проектується на етнос загалом). Це спричинює, зокрема, «формування стійких уявлень на зразок "німецька організованість і пунктуальність", "український кордоцентризм", "англійська ввічливість", "російська безпечність" і т.ін., а також стійких виразів на кшталт "непроханий гість гірший від татарина".

Етнічний стереотип здебільшого містить ядро, що є узвичаєним комплексом уявлень про домінуючі зовнішні й внутрішні риси всіх

представників певного народу». [3; 88]. На противагу автостереотипам, вони можуть бути не лише позитивними, а й негативними.

Формування етнічних стереотипів Лесі Українки відбувалося, з одного боку, під впливом традиційних українських стереотипів, а з іншого — внаслідок вражень від контактів (прямих і опосередкованих) з українцями, росіянами, білорусами, болгарами, німцями, поляками, італійцями, французами, англійцями, євреями, турками, грузинами. Одним з достовірних джерел їх вивчення є епістолярна спадщина письменниці. Найповніше в Лесиних листах, закономірно, представлені автостереотипи, хоча й вони подаються здебільшого мимохіть, як результат оцінки певних явищ, подій в Україні, вчинків і поведінки окремих людей, їх особистісних характеристик, почасти — через власну самоідентифікацію як представниці українського етносу. [4; XI, 316]. Домінуючим у Лесиному сприйнятті й потрактуванні України є мотив смутку щодо її під'яремного, безправного статусу, з одного боку, і ностальгія — з іншого (найчастіше під час перебування в чужих краях). Особливо гостро постає усвідомлення української неволі в порівнянні з іншими землями, вільнішими. У листі від 25 лютого 1891 р. до Михайла Косача з Відня з притаманною їй "образною" думкою відтворює гнітючо-болісні відчуття: "...мені видається, що на руках і на шиї у мене видно червоні сліди, що понатирали кайдани та ярмо неволі, і всі бачать ті сліди, і мені сором за себе перед вільним народом..." [4; X, 68]. Пор. також: "Мені тепер ще тяжче буде у своєму краї, ніж досі було. Мені сором, що ми *такі невольні*, що носимо кайдани і спимо під ними спокійно". [4; X, 63].

А як же не згадати творчість великого І.Котляревського і його славнозвісну «Енеїду»! Це ж енциклопедія народознавства: перелік страв, напоїв, звичаїв, одягу. Хіба не можна захоплюватись байками Глібова, в яких головна увага зверталася на розкриття суспільних взаємин. 107 байок Глібова дають широку панораму буття українського етносу в ХІХ ст., уподобань народу. твори А.Свидницького, С.Руданського, П.Куліша, І.Нечуя-Левицького, Панаса Мирного, І.Франка! Та це ж скарбниця етнопедагогіки.

Як не згадати неперевершені твори великого «сонцепоклонника» М.Коцюбинського, зокрема, його повість «Тіні забутих предків». Прочитавши цей твір, учні вражені, захоплені красою природи і багатим внутрішнім світом українців Гуцульщини. Цей перелік можна продовжувати ще й ще.

Хіба тільки уроки дають нам змогу долучити вихованців до національної культури? Неабияку роль в цьому відіграють виховні заходи, години спілкування, де учні вивчають, досліджують історію рідного села, краю, записують народні пісні, прислів'я, приказки, скоромовки, обряди, створюють проекти, вивчають народні ремесла, які ще залишились в нашій місцевості.

Народні вірування, обряди, традиції, українська кухня, народні заняття, ремесла — це та криниця живої і цілющої води, припадаючи устами до якої ми ніяк не можемо втамувати свою спрагу. Бо це історія, це життя українського народу, звідки походить його коріння, ментальність. І якщо ти

справжній патріот, то повинен знати українську минувшину, пишатися таким багатющим досвідом, примножувати його, щоб не втрачався зв'язок поколінь, щоб ми були горді тим, що ми – УКРАЇНЦІ.

А за сим словом бувай же здоров,
Бувай же здоров, пан-господарю,
Пан-господарю, старший братчику;
Не сам собою, а з газдинькою,
Із газдинькою, з всею челядкою:
Із синоньками, із доненьками,
А з усім родом, з гречним обходом![1, с. 237]

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Українська минувшина: Ілюстрований етнографічний довідник.-2-е вид./А.П.Пономарьов,Л.Ф.Артюх, Т.В.Косміна та ін.. – К.: Либідь, 1994. –226 с.
2. Формування національної самосвідомості молоді (Калько М.І., Поліщук В.І., Донченко Т.К., Пасічник Є.А.) / Збірник наукових праць (Матеріали конференції). - К., 1996. – 57с.

*С.І.Кононенко ,
заступник директора з виховної
роботи Великоканівецького навчально-
виховного комплексу «Дошкільний
навчальний заклад – загальноосвітня
школа I – III ступенів» Чорнобаївської
районної ради*

ЗМІСТ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В ВЕЛИКОКАНІВЕЦЬКОМУ НВК

Ми живемо в непростий час, але, не дивлячись на всі проблеми і негаразди, що зараз нависли над Україною, все більше зростає інтерес до використання у вихованні учнівської молоді основних засад етнопедагогіки.

Досягнення українського народу на ниві культури загальновідомі і, здавалось, вивчені. Ці дослідження зосереджені переважно у сфері традиційно-побутової культури, яка створювалася протягом століть творчим генієм багатьох поколінь, розвивалася й удосконалювалася [1, с.5]. Якщо говорити про моє рідне село Великі Канівці, то в ньому теж живуть талановиті цінителі народних звичаїв, обрядів та ремесел, які, на щастя, відроджуються і навіть «омолоджуються». Тому у Великоканівецькому навчально-виховному комплексі вже стало пріоритетним напрямком етнонаціональне виховання учнів.

Виховання молоді з урахуванням цього аспекту включає:

- Традицію пошани до старших представників свого роду.
- Традицію передачі трудового досвіду та професійних таємниць з покоління в покоління.
- Традицію збереження пам'яті родоводу.

Традиція пошани до старших представників свого роду включає великодушність у ставленні до них та синівський обов'язок, що є мірилом вихованості всього суспільства. В цьому напрямку класні керівники проводять години доброти, подяки, толерантності, милосердя. Учні НВК співпрацюють з місцевим клубом ветеранів війни та праці «Відлуння», беруть активну участь у роботі волонтерського загону «Живчик», допомагаючи пристарілим жителям села.

Аналізуючи роботу в наступному напрямку, хочу сказати, що традиція передачі трудового досвіду та професійних таємниць із покоління в покоління є споконвічним явищем і супроводжується формуванням трудових навиків, любові до праці, високого рівня працездатності. За умови визнання молоді людиною праці своєю найпершою потребою і обов'язком, вона може забезпечити повноцінне життя собі та своїм близьким. З цією метою організовуються у НВК зустрічі з умільцями села таких видів ремесел, як вишивка, ткацтво, пекарство, плетіння соломкою та лозою. На уроках

трудового навчання та технологій, на різноманітних виховних заходах учні з інтересом та захопленням переймають ці стародавні ази мистецтва.

Традиція збереження пам'яті родоводу пов'язана з необхідністю розвитку знань про історичні родинні цінності. В цьому напрямку особливу увагу приділяємо хліборобським традиціям. З цією метою проведено краєзнавчо-пошукову роботу з вивчення життєвого та трудового шляху видатних хліборобів нашого господарства, кавалерів Ордену Трудового Червоного Прапора, зокрема Макаренка Івана Петровича, Антоновича Віктора Максимовича та Антонович Галини Луківни. Зібрані матеріали стали проектами: «Люди нашого села», «Трудова слава Канівець». Також створені такі проекти етнонаціонального спрямування: «Українська народна гра», «Козацькі забави», «Застосування рослин в національній кухні жителів села», «Народознавча веселка» та ін.

Ще однією родзинкою в цьому напрямку роботи став етнографічний гурток «Цвіт калини», яким керую я вже другий рік. Його відвідують 16 учнів 5-11 класів, кожен з яких обрав певну секцію: робота з архівом, робота з інформаторами, редактори-видавці, екскурсоводи.

Мета гуртка: навчати учнів пізнавати історію рідного краю, витоки національної культури, звичаї, традиції, свій родовід; знайомитися з особливостями ремесел жителів села Великі Канівці; виховувати патріотичні почуття, загальнолюдські цінності.

Завдання гуртка:

1. Вивчати особливості ремесел жителів села Великі Канівці, зокрема, вишивки, килимарства, гончарства, ткацтва.
2. Досліджувати витоки національної культури, що пов'язані з історичними подіями рідного краю.
3. Навчати учнів працювати з джерелами етнографічних досліджень.
4. Формувати у вихованців високі моральні якості, самодисципліну, вміння визначати мету та досягати її, працювати в команді.
5. Виховувати в учнів почуття патріотизму, любові до Батьківщини, поваги до історичних та культурних пам'яток рідного краю, до національних традицій.

**План роботи гуртка на 2013-2014н.р.
(перший рік навчання, т/н – 1год.) I семестр [2, блок 4]**

№з/п	Зміст роботи	Кількість годин
1.	Етнографічне краєзнавство. Етнографія як частина історичної науки.	1
2.	Що вивчає етнографія. Етнографічні дослідження.	1
3.	Етнографія рідного краю. Домашні промисли та ремесла.	3
4.	Види ремесел рідного краю. Вишивка. Збір рушників, вивчення та опис орнаментів, візерунків, символічних знаків вишивки.	3
5.	Види ремесел рідного краю. Килимарство. Збір килимів, вивчення та опис орнаментів. Техніка виготовлення.	2
6.	Види ремесел. Гончарство. Збір та опис посуду.	2
7.	Знайомство з народними умільцями рідного краю. Зустріч з вишивальницями села: Кононенко Г.В., Рябчук О.М., Герасимчук М.Ф.	1

**План роботи гуртка на 2013-2014н.р.
(перший рік навчання, т/н – 1год.) II семестр**

№з/п	Зміст роботи	Кількість годин
1.	Участь у II обласному фольклорно – етнографічному фестивалі, приуроченому 60-ти річчю утворення Черкаської області «Щедрівочка-щедрувала».	1
2.	Види ремесел рідного краю. Вишивка. Опис орнаментів, візерунків, символічних знаків вишивки.	6
3.	Підготовка експозиції «Тримай хаточку як у віночку, а рушничок – на кілочку».	3
4.	Дослідження та опис українського одягу, зібраного у рідному селі.	6
5.	Оформлення української світлиці.	4

**План роботи гуртка на 2014-2015н.р.
(другий рік навчання, т/н – 2год.) I семестр**

№з/п	Зміст роботи	Кількість годин
1.	Організація етнографічної експедиції.	2
2.	Джерела та методика етнографічних досліджень.	2
3.	Принципи підготовки експедиції. Створення карти етнографічних досліджень у с.Великі Канівці.	2
4.	Експедиційний (польовий) та стаціонарний методи роботи.	2
5.	Робота з джерелами етнографічних досліджень: речовий музейний матеріал.	6
6.	Робота з джерелами етнографічних досліджень: архівні письмові джерела.	4
7.	Робота з джерелами етнографічних досліджень: особисті спостереження, робота з інформаторами.	4
8.	Робота з джерелами етнографічних досліджень: фіксація речових матеріалів. Оформлення стендів, етнографічних колекцій.	2

**План роботи гуртка на 2014-2015н.р.
(другий рік навчання, т/н – 2год.) II семестр**

№з/п	Зміст роботи	Кількість годин
1.	Вивчення географічних, соціально-економічних і національних факторів, що впливають на форму, планування поселень і житла у своєму краї. Визначення віку поселень (за документами та розповідями старожилів).	6
2.	Вивчення, обмір і складання плану окремого певного житла.	4
3.	Створення карти поселень села XVII-XVIIIст.	6
3.	Робота з джерелами етнографічних досліджень: фіксація речових матеріалів.	8
4.	Вивчення домашніх промислів та ремесел: гончарство та лозоплетіння.	4
5.	Зустріч з народною майстринею рідного краю Рябошлик В.Ю. Навчання основ	4

	окремого виду ремесла (на вибір): вишивка, лозоплетіння, соломоплетіння.	
6.	Оформлення стендів, етнографічних колекцій.	4

Результативність роботи гуртка

1. Поновлено та переобладнано українську світлицю. Створено експозицію рушників «Тримай хату як у віночку, а рушничок – на кілочку»

Ця експозиція зібрана у 2013-2014 н.р. На даній виставці є весільні та кілкові рушники. Всього їх налічується – 22.

Ці рушники створили народні майстрині нашого села, жінки-трудівниці, які невтомно працювали в місцевому господарстві, в соціальних сферах, а довгими зимовими вечорами творили свої рукодільні вироби. На даній виставці зберігаються роботи:

- Тараненко Марії Панасівни (15.08.1915р.н., с.Великі Канівці).
Техніка вишивки: хрестик, рік створення -50-і р.ХХст.;
- Янченко Єфросинії Галактіонівни (07.01.1924р.н., с.Великі Канівці). Техніка вишивки: хрестик, рік створення -50-і р.ХХст.;
- Ярмоленко Марії Іванівни (17.01.1924 р.н., с.Великі Канівці)
Техніка вишивки: хрестик, рік створення -50-і р.ХХст.;
- Ляпкало Марини Прохорівни (1924р.н., с.Великі Канівці)
Техніка вишивки: хрестик, рік створення – 50-і р.ХХст.;
- Багінець Меланії Іванівни (13.01.1927р.н., с.Великі Канівці)
Техніка вишивки: хрестик, рік створення -50-і р.ХХст.;
- Кононенко Уляни Олександрівни (02.08.1931р.н., с.Великі Канівці). Техніка вишивки: хрестик, рік створення -50-і р.ХХст.;
- Кононенко Ганни Федорівни (06.10.1936р.н., с.Великі Канівці)
Техніка вишивки: хрестик, рік створення – 70-і р.ХХст.;
- Живогляд Софії Трохимівни (1939р.н., с.Малі Канівці)
Техніка вишивки: хрестик, рік створення -60-і р.ХХст.;
- Юрченко Любові Володимирівни (10.03.1956р.н., с.Малі Канівці)
Техніка вишивки: хрестик, рік створення -2012р.

На жаль, багато з цих жінок вже відійшли за межу вічності, але пам'ять про них свято бережуть рушники.

Тримай хаточку як у віночку,
А рушничок - на кілочку,
Тримай відерця всі чистенькі
І водиці повнесенькі.

Вишиваний рушник донині не втратив свого призначення в побуті. І надалі він залишається атрибутом народних звичаїв та обрядів.

2. Розпочата робота над створенням експозиції «І руками вмiлими, і піснями щирими множитимемо славу рідних Канiвець» (культурна спадщина села).

Отже, залучаючи учнів до краєзнавчо-пошукової діяльності, обладнання музейної кімнати історії та етнографії села, створення проектів, я ще раз переконуюсь, що такий підхід до роботи з учнями сприяє відродженню і розбудові національної системи виховання, плеканню особистості з глибоко усвідомленою громадянською позицією, системою етнографічних знань, здатною до свідомого суспільного вибору та збагачення на цій основі свого творчого потенціалу[3, с.188].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Культура і побут населення України: Навч. посібник / В.І.Наулко, Л.Ф.Артюх, В.Ф.Горленко та ін. – 2-е вид., доп. та перероб. – К.: Либідь, 1993
2. Програма із збірника «Навчальні програми для гуртків туристсько-краєзнавчого напрямку позашкільної освіти (випуск 2), Київ, 2013
3. Єрмаков І.Г. Виховання життєтворчості: моделі виховних систем. –Х.: Вид. група «Основа», 2006р. – 224с.

*Н.М.Крутько,
учитель початкових класів
Рацівської ЗОШ I-III ступенів
Чигиринської районної ради*

МАЛІ ФОРМИ ФОЛЬКЛОРУ – ЧАСТИНА ЕТНОПЕДАГОГІКИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Ми, українці, виробили в складних умовах етнічного розчленування і багатовікового поневолення раціональну організацію середовища життєдіяльності забезпечення духовних запитів людини, витворили особливу систему, звичаїв, вірувань, світорозуміння, моральних, правових, етнічних і естетичних форм, які склалися упродовж історичного розвитку людської спільності на шляхах до формування української нації і національної культури. [5.3]

Нині важливо підготувати людину до розуміння завдань і проблем, які стоять перед світовим співтовариством, перед країною, регіоном, містом, конкретною людиною, і навчитися розв'язувати їх. І надважливо – вчити вирішувати конкретні проблеми конкретної людини, як дорослої, так і дитини, школяра. *Етнопедагогічна* основа української національної школи-родини будується на широкому використанні всіх компонентів навчально-виховної

мудрості нашого народу, а саме: українських народних – родинознавства, дитинознавства, домашнього (хатнього) виховання, дидактики, деонтології, педагогіки народного календаря, козацької педагогіки, педагогіки опіки. [5.3] Без глибокого і систематичного пізнання народної духовності і побутової культури неможливо формувати цінності українського народу.

Ми, українці, володіємо духовним і моральним потенціалом, який зосереджено в українській традиційній культурі. Наш громадянський обов'язок – задіяти цей потенціал у державотворенні, у формуванні національної самосвідомості громадян нової України. [5.562]

За визначенням М.Г. Стельмаховича, народною педагогікою називають ту, яку створив народ. [4.239] . Усі видатні педагоги минулого і сучасного досягли високого наукового злету завдяки тому, що свою педагогічну творчість будували на ґрунті народної педагогіки. Тому й ніякого перебільшення не буде, коли скажемо, що педагогіку творить народ. [4.239]

Багатющою і справді невичерпною скарбницею навчально-виховних засобів є народна педагогіка. Головним з них на думку М.Г. Стельмаховича, В.Т. Кузя, Ю.Д. Руденка є: рідна мова, усна творчість, національна міфологія і символіка, національне мистецтво, національні традиції, звичаї, обряди, народні ігри та іграшки.

М.Г. Стельмахович [4.286] образно розшифровує термін «народна педагогіка». Це ніжна й щира мамина пісня над колискою немовляти, яка заспокоює дитину, зігріває її теплом і ласкою. Це приваблива іграшка, яку дарує дитині батько. Це чарівна бабусина казка; яка вчить жити й працювати, боротися й перемагати, захищати добро й ненавидіти зло. Це цікава дідусева бувальщина, скоромовка чи загадка, які будять кмітливість і розум. Це захоплююча прогулянка зі старшим братиком на околицю рідного села чи міста, на лоно різнобарвної природи, яка відкриває веселкову красу навколишнього світу. Це запальний народний танець, якого навчила старша сестричка. Це веселі іграшки і забави, які винайшов народ, щоб виховувати спритність і витривалість, винахідливість і товариську взаємодопомогу. Це праця -- найдбайливіша і найповніша нянька, найвимогливіша і найдобріша. Це народні свята й обряди, музика і прикладне мистецтво, які веселять душу і радують серце, стверджують найкраще на землі. Це відповіді на тисячі «чому?», які дитина одержує від рідних, близьких і знайомих, задовольняючи свою природну допитливість і потяг до заглиблення в суть природних і суспільних явищ. Це мудре застереження від необачного вчинку, виражене нерідко через народний гумор чи жарт, а то й сатиру, мудре прислів'я чи приказку.

Народна педагогіка виховує пошанне ставлення до рідні, до свого роду. Про це йдеться в приказках

Усна народна творчість, або фольклор, складова художньої культури народу, його неписана словесність. За своїм змістом і характером поширення та функціонування усна народна творчість тісно пов'язана з різними ділянками

побуту, є складовою народної традиційно-побутової культури, а отже, належить і до предметної сфери етнографії. [5.562]

Уснопоетичне художнє слово супроводжувало людину з її першопочатків, з часів виникнення мови. Воно увійшло в життя і побут як один із засобів задоволення притаманної людині потреби у прекрасному і як органічний елемент її вірувань та світоглядних уявлень. За своїм походженням воно таке ж давнє, як і примітивні наскальні малюнки первісної людини чи предмети побуту з різноманітними орнаментальними прикрасами.[5 562].

Прислів'я і приказки - стислі крилаті вислови, в яких сконцентровано житейську мудрість і філософію народу. Своїм мовним багатством і змістовим розмаїттям українські прислів'я і приказки охоплюють усі сторони життя людини, її погляди на світ, суспільні явища, громадські та родинні взаємини. В них узагальнено багатовіковий господарський досвід народу («Посієш вчасно – збереш рясно», «Зима без снігу – літо без хліба», «Хто літом гайнує, той зимою голодує», «Як хочеш багацько жати, то треба мало спати», звичаєво-правові й виховні настанови і повчання («Труд чоловіка годує, а лінь марнує», «Хліб – сіль їж, правду ріж», «не спитавши броду, не лізь у воду», «Вірний приятель, що найліпший скарб», «Добра жінка і лихого чоловіка направить», «Хто матір забуває, того й Бог карає»; засуджуються людські вади «хитрого чоловіка, як потайного собаки бережись», «Лихий чоловік у громаді, що вовк у отарі», «Хто вино любить, той сам себе губить» [5. 562].

Дослідницько-пошуковий проект:

З родинного джерела

Вчитель початкових класів Рацівської ЗОШ

I-III ступенів

Крутько Ніна Миколаївна

Мета проекту:

Вчити дітей здійснювати пошукову роботу, оформляти здобуту інформацію, виділяти головне .

Зацікавлювати учнів здобувати інформацію з різних джерел і доносити її до слухача.

Розвивати інтерес до вивчення українського фольклору.

Тип проекту: *За основною діяльністю: інформаційний, дослідницько-пошуковий.*

За тривалістю: два тижні.

За предметною галуззю: читання і розвиток мовлення.

За формою проведення: урок позакласного читання.

За кількістю учасників: індивідуальний.

За характером: з безпосередньою координацією.

За характером контактів: в родинях.

Я вірив краще всього –
Пісні, які знав дідусь.
Вмощусь на коліна до нього
І в очі йому дивлюсь.
А він вимовляє, виспіває
Гарячі прості слова –
І все давниною сивою
В очах моїх ожива.
І плачу було й сміюся,
Як слухаю ті пісні...
Спасибі ж тобі, дідусю,
За те, що ти дав мені.

Василь Симоненко

Українська література багата поетичними квітами рідної землі. Барвистий світ почуттів та уявлень розкривається в багатому своїми жанрами і мотивами українському фольклорі. З глибокої давнини дійшли до нас хвилюючі народні пісні та думи, казки та притчі, загадки та прислів'я. Фольклор виник за багато століть до того, як розвинулась писемна культура, саме в процесі трудової діяльності людини мав практичне значення: супроводжуючи важку працю, сприяв її полегшенню. Римовані прислів'я, створені внаслідок практичних побутових спостережень, господарської діяльності, порад чи прикмет. З давніх часів усні поетичні твори використовувались і з освітньою та виховною метою: в них зустрічалися поради щодо праці, ремесла, поведінки. Протягом століть виконував фольклор важливу педагогічну функцію – був мовби неписаним підручником з педагогіки. [1. с.3-5].

Бабине слівце – плідне деревце.

Життя стрімко летить... Спогади про минуле журавлиним помахом торкають ніжні струни серця. І все більше переконують тебе в тому, що дитячі роки залишаються в пам'яті навічно, з роками тривожать душу, навівають спогади про рідних, які вже давно покинули цей світ, але в твоєму житті відіграли дуже важливу роль.

Важкою колгоспною працею були зайняті батьки. Виховувала нас наша бабуся Коваль Віра Григорівна. Поради, настанови, побажання, секрети життя передавала вона нам у повсякденному спілкуванні. Найбільше мені запам'яталися прислів'я і приказки, яких вона знала дуже багато і використовувала „красне слівце”, коли треба підкреслити найсуттєвіше, коли нічим не заміниш ці крилаті вислови.

Не буди лихо, поки тихо.

Очі не бачать – серце не болить.

Половина світу плаче, а половина – скаче.

За що купила, за те й продала.

Сім мішків вовни і всі неповні.
Що посієш, те й пожнеш.
Забув віл, коли телям був.
Кожна жаба своє болото хвалить.
Менше говори – більше почуєш.
На голові блищить, а в голові свистить.
Не кажи „гоп” поки не перескочиш.
Не копай іншому ями, бо сам упадеш.
Ти йому плюй межі очі, а він каже: „Дощ іде”.
З-за дурної голови і ногам горе.
Жаль викинуть і гидко з’їсти.
Сняться комусь кислички, а він думає, що це яблучка та ще й з садком.
Не робити можна жити, а не жерти можна вмерти.

- Хто винен?
- Невістка.
- То її ж дома не було.
- Спідниця висіла.

* * *

Я живу в великій прекрасній родині, де панує спокій і злагода. Всі дуже хочуть, щоб я виріс добропорядною людиною, тому виховують мене на традиціях українського народу. Я часто чую прислів’я і приказки, які вживають у своєму мовленні бабуся, дідусь, мама. Деякі я записав і приготував для уроку позакласного читання.

Який їхав, таку й віз.
Що посієш, те й пожнеш.
Що сіре, те й вовк.
За моє жито мене бито.
Скупий два рази платить.
Клим дома – Хоми нема, Хома дома – Клима нема.
Язык до Києва заведе.
Вовка боятися – в ліс не ходити.
Сам не „гам” - і другому не дам.

Записав Рачкован Євгеній

* * *

Зі своєю бабусею ми дуже часто читаємо книги, працюємо по господарству, саджаємо квіти. В роботі нам допомагають прислів’я і приказки, які бабуся часто любить повторювати і повчати нас ними. Деякі я вже також запам’ятала і буду використовувати в своєму мовленні. Адже вони є перлинами нашої мови.
Коваль кує, а жаба й собі лапу подає.
Не дав Бог жабі хвоста, а то всю траву витолочила б.
Треба нахилитися, щоб з криниці води напиться.
Не кажи гоп, поки не перескочиш.
Яке їхало, таке й здибало.
Ти його в мішок, а він тобі дірою.

Тяжко тому жить, хто не хоче робить.
Хоч і старенька, аби біленька.
Весна ледачого не любить.
З миру по нитці – бідному сорочка.
Дарованому коню в зуби не заглядають.

Записала Чучмай Дарія від Чучмай Дусі Миколаївни

* * *

У моєї бабусі є чому повчитися. Вона дуже добра і чуйна людина, гарна господиня, цікава співрозмовниця. Часто я буваю в неї в гостях і слухаю цікаві оповідки про її дитинство. У її мові я чую багато приказок і прислів'їв. Ось деякі з них.

Хліб - усьому голова.
Хто рано встає, тому Бог дає.
Весняний день рік годує.
Хто багато робить, той багато має.
Бог вчить як у світі жить.
На чорній землі білий хліб родить.
Де тонко, там і рветься.
На безриб'ї і рак риба.
Хліб-сіль їж, а правду ріж.

Записала Степанова Ярослава від Мальованої Катерини

* * *

Мої дідусь Кашталян Іван Миколайович та бабуся Катерина Петрівна разом прожили вже 55 років. Є в них чому повчитися. Я часто прибігаю до них, щоб послухати про їхнє і важке, і щасливе життя. Мудрі слова вчать мене розуміти життя, виховувати в собі почуття гідності, робити добрі справи. Щоб виконати завдання з читання і підготуватися до уроку позакласного читання, я звернувся до них за порадою і записав прислів'я і приказки, які і так часто чув від них.

Багата земля не тоді, коли її багато, а тоді, коли на ній працюють завзято.

Бджола мала, а й та працює.

Вік живи – вік учись.

Добре роби, добре й буде.

Хочеш їсти калачі – не сиди на печі.

Як дбаєш, так і маєш.

Без хазяїна двір плаче, а без хазяйки – хата.

Хліб на хліб сіяти – ні молоти, ні віяти.

Під лежачий камінь вода не тече.

Нате й мій глек на капусту, щоб і Параскою була.

Записав Одіжний Віталій.

* * *

Весна ледачого не любить.
Бджоли раді цвіту, а люди – літу.
Осінь збирає, а весна з'їдає.

Голова не на те, щоб тільки кашкета носити.
Де тонко, там і рветься.
Прийшов Спас, бери рукавиці про запас.
Варвари ночі урвали.
Влітку і качка прачка.
Дивиться псом, а думає вовком.
Посидь, Уляно, бо ще рано.
Хіба що сіре, те й вовк.
Дешева рибка – погана юшка.
На злодієві шапка горить.
Не мала баба клопоту та купила поросля.
Куме Андрею, не будьте свинею.
Або розумне казати, або зовсім мовчати.
Іржа їсть залізо, а печаль серце.
Кому робота служить, той ні про що не тужить.
Більша праця – більша й плата.

Записав Загреба Андрій від Васильків Тетяни Петрівни.

* * *

У моєї бабусі Люби є подружка Олена Степанівна, яка дуже цікавиться моїми шкільними справами. Коли вона дізналася, що нам треба зібрати бабусині приказки і прислів'я, вона з великим задоволенням згодилася допомогти. Ось такі прислів'я і приказки вона мені повідала.
Нате й мій глек на капусту, щоб і я була Химка.
Гуляй, Векло – ще не смеркло.
Хто тягне, того й поганяють.
Такий великий, як три хати й млин.
І ми орали.
Поки допер, трохи не вмер.
Бачили очі, що купували, їжте, хай хоч і повилазить.
Вашим салом та по ваших губах.
Баба з воза – кобилі легше.
Ходить, як ропавка.
Боїться, як чорт ладану.
Дізнався, по чім пуд солі?
Скажеш „гоп” як вискочиш..
Знання за плечима не носить.
Ой, злидні, та ще й з перцем.
Не тільки світла, що в вікні, за вікном його ще більше.
Обоє рябоє.
Добрий Клим, добра й Маринка.
Два чоботи – пара.
На похиле дерево й кози скачуть.
Якби росли в роті гриби, то й в ліс не ходили б, а з рота б їли.
Літом і качка прачка.

За хорошим мужем і жона молодіє, а за поганим – швидко посивіє.
З ким поведешся, від того й наберешся.

Записав Демченко Олег від Некраси Олени Степанівни.

*О.О. Кудин, заступник директора з
навчально-виховної роботи, учитель
народознавства Цибулівської
загальноосвітньої школи I-III
ступенів Монастирищенської
районної ради*

УПРОВАДЖЕННЯ ІДЕЙ НАРОДОЗНАВСТВА ТА ЕТНОПЕДАГОГІКИ В ПРАКТИКУ РОБОТИ ЦИБУЛІВСЬКОЇ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

*«...неперервність родовідних традицій, збереження історичної пам'яті
наших предків, чистоту нашої духовності.*

*Все те краще, що витворили протягом століть попередні покоління, ми
маємо не тільки зберегти, але й передати у спадок своїм нащадкам!»*

В. Скуратівський

Ми живемо в складний і цікавий час. Вже зламалися застарілі стереотипи, відбувається переоцінка, здавалося б, усталених цінностей, оновлюється наше суспільство. І дуже приємно, що людство дедалі частіше звертається до витоків нашої духовності.

Із знання свого народу, історії рідного краю починається людина. Народні звичаї, обряди, пісні завжди були мудрими вчителями і порадиниками. Саме це підтримувало національну свідомість нашого народу у найтяжчі часи його історії, було одним із чинників формування його світогляду.

Знання українських традицій має позитивний вплив на навчання та виховання школярів, розвиває у них почуття патріотизму, національної самосвідомості. Осмислення протягом століть набутого життєвого досвіду, що передавався з покоління в покоління, як дорогоцінний заповіт наших дідів і прадідів, як скарбниця мудрості буття, український народ постійно поглиблював своє світосприймання. Пізнаючи навколишню дійсність, він відкривав і обґрунтовував закономірності її розвитку, виявляв взаємозв'язок і взаємозалежність багатьох природних явищ, подій.

Все частіше майже у кожній школі, родині відзначається велика кількість свят – День Андрія Первозванного, Новий рік, Різдво, Великдень, Трійця, Івана Купала та ін. У ці дні згадується трудовий досвід предків, їх віра в світлий прийдешній день.

У процесі підготовки і проведення народних свят учні глибше пізнають духовність попередніх поколінь, дізнаються про їхні надії і сподівання, побут

і дозвілля, глибоко розуміють творчі основи народного життя. Учні переконуються в тому, що наші предки любили красиве в житті, множили добро, утверджували високу мораль.

Глибоке знання і практичне продовження традицій, звичаїв і обрядів наших предків створює той національний колорит, ту цілісну культурно-історичну життєздатність, національну самобутність, яка є:

1) могутнім стимулятором творчості народу, невичерпним джерелом його мистецької культурно діяльності; 2) оригінальним внеском народу в світову історію у взаємозбагачення культур духовності народів світу; 3) фундаментальною природовідповідною основою виховання підростаючих поколінь, створення національної системи виховання.

Дуже важливим у пізнавально-виховному відношенні є той факт, що давня українська мудрість, відображена у народних знаннях, віруваннях, обрядах, формує в учнів найвищі життєві цінності, родинні стосунки, що за своїм змістом і характером і сьогодні притаманні українській нації як найдорощчі родовідні традиції.

З давніх-давен відомо, що обряди, звичаї, фольклор – без імені, а їх зразки тривалий час перебувають в усьому побутуванні; шліфуючись і вдосконалюючись. Але для навчання і виховання школярів важливі не так самі автори, як їх надбання, перлини їх праці і творчості. Вони увібрали в себе реальне життя людей: історичні події, побут, болючі роздуми, дотепи, жарти. Безперечно одне - нині людство повертається до спроб зрозуміти глибокий зміст вірувань своїх предків, спрямованих на гармонізацію душі й тіла, людини і космосу.

Дослідження і збереження найдавніших обрядів, звичаїв, ритуалів, пісень, танців, народної мудрості має величезне значення для української культури. Методів і прийомів опрацювання народознавчого матеріалу, який сприяє вихованню у дітей чуття любові до рідної землі, духовних надбань свого народу дуже багато.

Важливо сьогодні з усією пристрасстю будити в дітях прагнення оберігати життя в усій його природній мудрості й гармонійності. Виховувати любов до рідної землі, використовувати елементи народної педагогіки, прищеплювати дітям любов до національної культури – це завдання першочергового значення педагогів та батьків.

Тож прищепити молоді високі художні смаки, навчити відчувати і глибоко переживати прекрасне, захопити красою, яка владно входить в наше життя, духовна потреба сьогодення. І не тільки сприйняти величезні багатства культури, а й уміти їх зберегти – це стає велінням часу.

Звертання до народних традицій та етнопедагогічних ідей зовсім не означає нехтування сьогоденням. Тільки осмисливши минуле, пізнавши витoki своєї культури та історії, можна й чіткіше зрозуміти сучасне, і уявити майбутнє.

М.Г.Стельмахович у своєму навчально-методичному посібнику «Українська народна педагогіка» стверджує: «Народна педагогіка **наймудріша**, бо вона озброєна багатючими знаннями, виробленими колективним генієм

народу. Народна педагогіка **найавторитетніша**, бо її істинність підтверджена багатовіковою масовою практикою родинно-шкільно-громадського виховання, творцем і носієм якою є сама нація. Народна педагогіка **найідейніша**, бо вона базується на заповідях народної моралі, націлена на формування справжньої Людини. Благотворний вплив на її розвиток мають рідна мова й фольклор, чудові здобутки народного мистецтва, ремесла і промисли, родинно-побутова культура, національні звичаї і традиції, свята, обряди, символи. Народна педагогіка **найпрогресивніша**, бо вона завжди знаходиться на передньому краї боротьби за розум, за світло знань, за перемогу Добра над Злом, Правди над Кривдою...збереження й примноження національної культури,...захисту традиційної родини, теплоти домашнього вогнища, дитинства, батьківства і материнства. Народна педагогіка **духовно найбагатша**, бо на її терені протягом багатьох віків сумлінно працюють мільйони батьків і матерів, дідусів і бабусь, численних нянь з народу, вихователів-кумів й опікунів. Народна педагогіка **найгуманніша**, бо леліє найдорожчий скарб суспільства, цвіт, гордість і майбутнє нації, надію людства - дітей. Народна педагогіка **найдемократичніша**, бо твориться, шліфується й побутує у гущі народу, обслуговує його найперші потреби, виражає й реалізує його виховні ідеали, волю й інтереси, віру, надію й любов.» [3,с.4]

На сьогодні першочергове завдання педагогів - утвердити в дітях думку про те, що народні знання - неоціненний скарб народу, виразник народного генія, що їх треба знати, любити і берегти. Ми зобов'язані допомогти дітям усвідомити, що вони спадкоємці великого і могутнього духом народу, його історії, культури.

Ми, вчителі, батьки повинні дати можливість хоч трішки доторкнутись до цієї могутності. Педагогічний колектив нашого закладу здійснює вплив на розвиток інтелектуальної, емоційної, моральної та духовної сфери виховання особистості учня, сприяє його професійному самовизначенню, забезпечує потреби у творчій самореалізації. Духовні ж потреби кожної дитини унікальні, а тому шлях його розвитку носить як колективний так й індивідуальний характер.

Наша школа має історичний профіль. Великі потенційні можливості у формуванні духовних цінностей особистості має туристсько-краєзнавча робота, яка спрямована на виховання патріотизму, відданості, розвитку дослідницько-пошукової роботи з учнями. Ця робота проходить через уроки та систему позакласної та позашкільної роботи. Тому на базі нашого закладу працюють різноманітні гуртки, історичного та народознавчого спрямування, які розвивають дитячу уяву, фантазію, розвивають художні здібності, викладаються спецкурси «Народознавство», «Моя Черкащина», «Видатні постаті нашого краю», діє дві музейні кімнати, де представлені етнографічні експонати, функціонує кабінет народознавства, саме це дає змогу осягнути минуле, пов'язавши його з сьогоденням.

Завдяки спецкурсу «Народознавство», учні мають змогу доторкнутись до народних традицій, пізнати їх, використати на практиці. На уроках діти

навчаються виготовляти ляльки виключно з природного матеріалу, вивчають елементи народної вишивки, пишуть писанки, роблять прикраси з соломи, саме це допомагає дітям розвинути не тільки моторику рук, уяву, але й дізнатись про давні символи; учні пізнають не тільки загальні поняття про народні звичаї, а й вивчають народні звичаї, старовинні пісні, обряди, казки, легенди; відтворюють їх. «...Батьки, вчителі... зобов'язані ґрунтовно знати й уміло використовувати в родинно-громадсько-шкільному вихованні українську народну педагогіку, яка є надзвичайно багатою. Вона об'єднує в собі такі компоненти: народне родинознавство; народне дитинознавство; батьківську педагогіку; народну дидактику; народну деонтологію.» [3,с.7]

Не можна не погодитись із цими словами. На уроках народознавства учні знайомляться з елементами народного виховання хлопчиків, дівчаток, обрядами, які супроводжують їх від самого народження і до повноліття, опрацьовують наукову літературу, готують проектні роботи, записують народні казки, пісні від рідних. Наведемо приклад: вивчаючи тему «Народний етикет» учні знайомляться з правилами вітання, а готуючись до теми «Козацька педагогіка» хлопці опрацьовують кодекс лицарської честі, що є давніми народними традиціями; а під час вивчення тем «Народні ігри» та «Колискові пісні» відтворюють записане від бабусі чи матусі.

В період літнього оздоровлення або під час навчальної практики, учні разом із керівником, мають змогу проходити фольклорно-етнографічні експедиції у власному селищі та селах нашого району. Респондентами, на жаль, є дуже старі люди, до яких ми змушені їздити не один раз. В цей період відбувається й збір експонатів до музейних кімнат, кабінету народознавства. Учителем народознавства розроблена методика запису народних пісень, казок, легенд, обрядів, з якою учні попередньо ознайомлені. Від респондентів інформація записується на цифрові носії, учні їх опрацьовують, і на початку навчального року проводять захист записаних експедиційних матеріалів (відтворюють колективно одну із пісень, показують відеофільм, готують етнографічні матеріали з дослідження даної місцевості (походження назв, легенди, повір'я). Записати, зберегти, і частково відтворити те, що наш народ передавав із покоління в покоління - це величезний труд. Учні з великою зацікавленістю проводять цю роботу, учитель впевнений, що частинку цих народних знань діти пронесуть через усе життя, передадуть нащадкам.

Тарас Григорович Шевченко писав у своєму глибокому «Посланії»: **«Що ми? Чиї сини? Яких батьків?»** Дійсно, чи знаємо ми себе? Чи знаємо свій народ, його історію, культуру, його предковічні прагнення, бажання, ідеали, його душу? – Важко відповісти на все це. Ми зробили б дуже велику помилку, коли б відмовились від вивчення цієї старої спадщини.

Нашу народну творчість, наші стародавні звичаї почали записувати лише з XIX сторіччя, тоді, коли в античній Греції народна творчість записана з наказу Пізистрата у VI ст. до Христа, а на Заході, зокрема у великій імперії Карла Великого, записи народної творчості почалися у VIII ст. і т.д. Тому ми дуже багато втратили найцінніших здобутків нашої ранньої культури – фольклору,

звичаїв, дохристиянської віри та вірувань. Чимало до нас і дійшло, але воно пройшло крізь морок віків, затемнилося, змінилося, а чимало й цілком, назавжди, зникло... Тому, те що збереглося треба занотовувати, треба вивчати, досліджувати; треба дбати про збереження нашої історичної святині – задокументувати бодай те, що дійшло до нас.

Ось тому, наш творчий колектив прагне зберегти хоч невеличку частинку «народної мудрості», і додати її до «бездонної криниці» нашої української культури. Адже, основними носіями фольклорної пам'яті – народної пісні, є старі люди, які йдуть у небуття, так поступово втрачається віковичне багатство нашого народу.

Глибоко усвідомлюючи дану проблему, ми твердо переконані, що цю роботу, цей процес варто будувати не проведенням епізодичних заходів, а цілеспрямованою роботою за участю всіх учасників навчально-виховного процесу.

Педагогами нашого закладу було проведено дослідження, щодо використання елементів народної педагогіки серед учителів та батьків. Результати цього дослідження було обґрунтовано та використано у написанні роботи МАН з української літератури та етнопедagogіки.

Цілеспрямована робота з упровадження ідей народознавства та елементів народної педагогіки проходить протягом всього навчального року, а не лише на уроках народознавства. Зокрема, проводяться загальношкільні зустрічі із збирачами народного фольклору, народними колективами, які відтворюють народні обряди, працівниками музею, народними умільцями. Під час тижнів української мови проходять «Дні української вишиванки», учні та вчителі обов'язково приходять одягнені у вишиту сорочечку. Тиждень фізичної культури і спорту розпочинається, традиційно, із виконання козацького «Гопака», зустрічей із козаками Українського козацтва, змаганнями, із елементами козацьких обрядів, зокрема, посвяти у козаки, інтелектуальних ігор. Школа постійно бере участь у фестивалі-конкурсі «Козацький гарт». Інформація по все це висвітлюється на шкільному сайті, транслюється на каналі шкільного радіо. Ці всі заходи вже стали традиційними у нашій школі. Адже, за словами М.Г.Стельмаховича: *«Традиція не тільки вчить жити, а й зобов'язує діяти згідно з її вимогами і настановами. Традиція — фундамент національного, як і національне — фундамент культури.»*[3,с. 45]

Педагогічний колектив нашої школи постійно прагне прищепити молоді високі художні смаки, навчити відчувати і глибоко переживати прекрасне, захопити красою, яка владно входить в наше життя, бо це -- духовна потреба сьогодення. І не тільки сприйняти величезні багатства культури, а й уміти їх зберегти – це стає велінням часу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алексюк А. М. Дидактика вищої школи. — К., 1988.

2. Вишневецький О. Сучасне українське виховання: Педагогічні нариси. - Львів, 1996.
3. Стельмахович М. Г. Українська народна педагогіка. — К. ІЗМН, 1997. — 232 с.
4. Концепція безперервної системи національного виховання. — К., 1994.
5. Орієнтовний зміст виховання в національній школі: Методичні рекомендації. — К., 1996.
6. Сухомлинський В. О. Роль переконань у формуванні духовного обличчя особистості// Сухомлинський В. О. Вибрані твори: У 5-ти т. — Т. 2.

*Т. М. Маснюк, бібліотекар
Уманського навчально-виховного
комплексу" Загальноосвітня школа І -
ІІІ ступенів № 7- колегіум" Уманської
міської ради*

УПРОВАДЖЕННЯ ІДЕЙ НАРОДОЗНАВСТВА ТА ЕТНОПЕДАГОГІКИ В РОБОТУ УМАНСЬКОГО НВК №7

«... виховання, створене самим народом і
побудоване на народних засадах,
має ту виховну силу, якої
немає в найкращих системах,
побудованих на абстрактних ідеях...»

К.Д. Ушинський

На сучасному етапі розвитку української самостійної держави патріотичне виховання стоїть на першому місці. А в основі патріотично виховання на першому місці повинні бути знання про свою державу, її історію, її звичай та традиції, тобто витoki нашого минулого, із яким пов'язане усе життя нашого народу. А всі ці знання збирали, накопичували та відшліфовували саме представники народної педагогіки та народознавства.

До питання визначення, тлумачення, класифікації та окремих питань народної педагогіки та етнопедагогіки зверталось багато вчених-дослідників та народознавців, серед яких Н.Агафонова, В.Колосков, В.Кузь, А.Мурашкевич, О.Проскура, Н.Сивачук, В.Сухомлинський, Є.Сявакко, М.Стельмахович, К.Ушинський, І.Франко та ін.

Мудрість народу в царині виховання поступово сформувалася в поняття «народна педагогіка», або ж – «етнопедагогіка». У чому ж полягає її сутність? «Народною називають ту педагогіку, яку створив народ, – писав український педагог-дослідник М. Стельмахович. Це галузь емпіричних педагогічних знань і досвіду народу, що виробляється в домінуючих серед народу поглядах на мету

і завдання виховання у сукупності народних засобів, умінь і навичок виховання та навчання». Отже, на основі масиву знань певної етнічної спільноти про виховання молодого покоління виникла етнопедагогіка [2, с. 14].

У сучасній педагогіці до використання народної спадщини схиляється все більше й більше педагогів. Адже у патріотичне виховання вкладається: знання національних традицій, звичаїв, їх пошану та використання, знання і спілкування рідною мовою, бережливе ставлення до історії й прославлення героїв минулих поколінь та сучасності. Головною домінантою національно-патріотичного виховання молоді є формування у особистості ціннісного ставлення до навколишньої дійсності та самої себе, активної за формою та моральної, за змістом, життєвої позиції [4]. Усі витoki сучасності виходять із сивої давнини, із фольклорної спадщини нашого народу. Тому, у сучасній педагогіці неодмінно потрібно використовувати надбання народознавства та етнопедагогіки, інтегрувати їх із сучасною ситуацією у світі та Україні зокрема.

У державній концепції розвитку освіти України в XXI століття наявний такий текст: «Освіта спрямована на втілення в життя української національної ідеї. Вона підпорядкована консолідації українського народу в українську політичну націю, яка прагне жити з усіма народами і державами світу у співдружності. Освіта виховує громадянина і патріота України, прищеплює любов до української мови та культури, повагу до народних традицій» [1]. І, безумовно, без використання народознавства не вдалося би виховання справжнього патріота. Тому, одне із найголовніших місць у вихованні особистості займає національне виховання, зокрема втілення ідей етнопедагогіки і народознавства в практику школи. Актуальність цього виховання особистості у сучасному українському суспільстві великою зумовлене необхідністю виховання дітей на культурно-історичному досвіді свого народу, його традиціях, звичаях, багатовіковій мудрості.

У школі потрібно проводити виховні години заходи, свята, бесіди, уроки, круглі столи на різні народознавчі тематики. Якщо Ви прищепити пошану та любов до українських звичаїв та традицій, навчите дітей користуватися та пам'ятати усе народне, ще у школі, то це залишиться у них на все життя. Також вони майбутні батьки, майбутнє наше покоління будуть виховувати своїх дітей та їх цього ж навчати.

В УНВК «ЗОШ I – III ст. №7 – колегіум, м. Умані широко застосовуються елементи народознавства та етнопедагогіки. У школі є кабінет народознавства (Глобчак С. В. – учитель української мови та літератури), де наявні зразки народного одягу, народних ремесл та промислів, народні іграшки, обереги та символи України, стенди із інформацією. У колегіумі є кімната казок (Заленська В.Є – вчитель початкович класів), кімната-музей (Петренко І. П. – учитель початкових класів). Із метою популяризації та поглиблення серед учнів знань про звичаї та традиції українського народу, у школі проводяться виховні години («Бережи Батьківщину», «Єдина Україна», різноманітні заходи («Батьківщина починається з родини», «Коса – дівоча краса», «Ніч перед Різдвом», «Свято Коляди», «Андріївські вечорниці», «Народні обереги

України», «На вишитім рушникові»), відкриті уроки («Україно, голубко моя» «Українські звичаї та традиції», «Обереги та символи України»), інтегровані та комбіновані уроки (українська мова та українознавство, українська література та українознавство, трудове навчання та українознавство), майстер-класи по виготовленню народної іграшки. Усе це прищеплює дітям любов та пошану до рідної неньки-України, викликає у дітей зацікавлення.

Етнопедагогіка має на меті виховати справжнього патріота своєї держави. Педагоги повинні використовувати у роботі із дітьми засади, методи, принципи та прийоми народної педагогіки. Адже, результатом патріотичного виховання має бути сформованість почуття патріотизму, яке означає прояв особистістю любові до свого народу, поваги до українських традицій, відчуття своєї належності до України, усвідомлення спільності власної долі з долею Батьківщини, досконале володіння українською мовою [3].

Сучасна педагогіка повинна базуватися на комбінуванні етнопедагогіки, сучасної педагогіки та педогогіки в цілому, передової практики навчання й виховання. Перлини виховної мудрості народу, невичерпна своєрідна скарбниця форм і засобів народного виховання становлять золотий фонд народної педагогіки, одного з чинників колективної народної творчості. А народна педагогіка має великий внесок та особливе значення у сучасній педагогічній системі.

Таким чином, народна педагогіка – це невичерпне джерело мудрості , яке, безумовно, відіграє важливу роль у вихованні молодого покоління. Надбання народознавства та етнопедагогіки повинні використовуватися та впроваджуватися у сучасному вихованні, у роботі школи. Адже лише тоді можна збудувати майбутнє, коли пам'ятаєш та бережеш своє минуле, своє коріння.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // Дошкільне виховання – 2003. №2. – С. 3 – 8.
2. Лузан П.Г. Історія педагогіки та освіти в Україні : навчальний посібник / Лузан П.Г., Васюк О.В. – [2-ге вид., доп. і перероб.]. – К.,2010.– 296 с.

О.П.Оскирко, заступник директора з навчально – виховної роботи, учитель української мови і літератури Ліщинівської загальноосвітньої школи I – III ступенів Христинівської районної ради

с. ЛІЦИНІВКИ : СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Сьогодні Україна переживає велике національне відродження. До нас повертаються скарби наших предків, входять у школу з уроками народознавства, факультативами, вечорами народної пісні, весняними, осінніми і зимовими святами. Народні знання про різні сфери життя – то невичерпна скарбниця мудрості наших предків. У різноманітних засобах народознавства закладено мудру народну філософію, моральні заповіді, поведінкові норми – бути працьовитими, чесними, допомагати слабшому, поважати старших, не нищити природу. Народні настанови, розраховані на вікові особливості дітей, мають велику впливову силу.

Важливим педагогічним завданням сучасності є виховання підростаючого покоління в народному дусі, на основі національних духовних і культурних традицій. Власне, справжнє виховання є глибоко національним за суттю, змістом і характером. Закономірно, що різні якості людей, залежно від національної приналежності, потрібно виховувати неоднаковими чи уніфікованими засобами і методами, які виробилися в кожній нації протягом віків і які є складовою й невід'ємною частиною її самобутньої матеріальної і духовної культури.

Завдання сучасної школи – прилучати дітей до народних традицій. Сила народної педагогіки саме в тому, що корінням своїм вона сягає в традиційні родинні зв'язки, скеровує життя людини в єдиний з природою біологічний ритм. Педагогічна культура українського народу знайшла своє відображення у фольклорі, народних виховних традиціях, етнографічних матеріалах, святах і обрядах, досвіді родинного виховання, у трудовому і громадському житті і стала важливим виховним компонентом [2, 24].

Виховна система у навчальних закладах має різноманітні напрямки. Найбільш привабливим та важливим є національно - патріотичний напрямок, який формує громадянську позицію особистості, національну самосвідомість. Тому таку важливу роль у національній самоідентифікації відіграє усвідомлення особистості своєї належності до певного етносу, нації, які мають свої особистісні риси, цінності, звичаї, пріоритети, традиції. Залучення до інтерпретації народних традицій у фольклорних святах, фестивалях, спільна творча діяльність через творчу самореалізацію найбільш дієво впливає на індивідуальне суб'єктивне ставлення людини до суспільних явищ, до системи наявних суспільних цінностей, що згодом при певних умовах трансформується у власні, суб'єктивно значущі ціннісні та моральні орієнтації особистості

Інтерес до історичних, художніх, мистецьких цінностей постійно зростає, бо культурні артефакти володіють не тільки пізнавальною властивістю, але емоційно діють та впливають на думки і відчуття людей, а тому приймають участь у вихованні людини. Особливе місце у культурно - виховній роботі займає стимулювання інтересу до своєї малої батьківщини, до повсякденного оточення, до історії того місця, де ти живеш. Свої національні цінності народ створював та зберігав у різні часи, які були і важкими, і цікавими, і плідними [3, 31]. Дійсно, без минулого немає майбутнього. Але «минуле має значення

лише у контексті сьогодення, сьогоденних завдань і тенденцій розвитку, сьогоденної системи цінностей». Тобто, саме сьогоденні проблеми виступають основними критеріями ціннісного відбору. Відродження культурної історичної пам'яті повинно відбуватися не тільки як опанування теоретичними, когнітивними історичними знаннями та поняттями, але потрібно враховувати аксіологічний (ціннісний) соціокультурний аспект. Рефлексія попереднього культурно-історичного досвіду та його реконструкцію повинна проходити на основі нової сучасної системи цінностей, орієнтації, та проблем сьогодення.

Шкільний етнографічний музей - одне з найважливіших ланок у виховній роботі не тільки у нашій школі, але й в системі усієї системи виховної роботи освітнього округу Христинівщини. Протягом декількох років він здійснює діяльність з формування особистості школяра на основі духовно-моральної культури і традицій українського народу, а також інших народів, що населяють наш край і район.

Шкільний етнографічний музей «Світлиця» свою історію веде з 2008 року, був створений силами вчителів, батьків, учнів, працівників школи. Була створена творча група з оформлення музейних експозицій.

Сформувались 5 експозиційних напрямків шкільної музейної діяльності:

1. етнографія
2. фольклор
3. національний костюм
4. декоративні промисли
5. селянський скарб.

Шкільний етнографічний музей «Світлиця» має вигляд української світлиці початку ХХ століття. Головне місце в ній займає святий кут. Великий інтерес в ньому викликає ікона Божої Матері другої половини ХІХ століття, виконана в художній школі, що діяла в Святогірському монастирі і скляний флакон, в якому зберігалось святе масло.

Меблі в світлиці дерев'яні, ручної роботи. У експозиції «Селянський скарб» представлені предмети старовини другої половини ХІХ століття, першої та другої половин ХХ століття. Це прядки, ковородка, гребінь, ланцюг, праник, рубель, качалка. У цій експозиції знаходяться зразки посуду: ложки, виделки, кружки, чайники. Тут же є предмети повсякденного побуту: глечики, самовари, горщики, чавун, макітри, рогаць, коромисло, праска, кочерга; предмети тривалого користування: скрині, лавка, стілець, табурет, серп та інші предмети.

Експозиція «Декоративні промисли» присвячується роботам народних умільців. У цій експозиції захоплення викликають рушники та картини, вишиті хрестом і гладдю. Є підставка з предметами декоративно-прикладного мистецтва.

Експозиція «Етнографія» представлені матеріали краєзнавчих досліджень учнів про історію розвитку рідного краю, його особливі риси. Висвітлює традиційне народне будівництво і побут народу, який мешкав на місці сучасної Христинівки.

Експозиція «Фольклор» присвячена традиціям народних свят та обрядам українського народу. Зібрані найбільш цікаві сценарії свят, дослідження обрядів та звичаїв народу.

Експозиція « Національний костюм » має як історично - традиційні, так і сучасні експонати. Учні фольклорних колективів одягають костюми, які створені за національними традиціями. Це обов'язкова частина фольклорної виховної роботи. Дотримуватися точності виконання костюма, шити та опрацьовувати елементи, деталі допомагають вчителі та батьки. За основу покладені зразки, які були досліджені в музеї Етнографії міста.

З експонатами музею екскурсантів знайомлять учні - екскурсоводи. З цією метою при музеї працює гурток у кількості 10 чоловік, де готують виступи, лекції, допомагають їх опрацьовувати, проводити.

Матеріали історико - етнографічного музею систематично використовуються на уроках української мови та літератури, мистецтва, художньої культури, історії, народознавства, основ правознавства, економічної географії, курсу «Захисник Вітчизни» та інших предметах.

У музеї проходять екскурсії, уроки - екскурсії, тематичні уроки, проводяться бесіди, читаються лекції. Матеріали музею використовуються при проведенні вечорів і конференцій старшокласників. Комплекс різноманітних форм науково - просвітницької роботи музею сприяє розширенню кругозору, вихованню патріотичних почуттів у молоді, формує життєві компетентності, національну самосвідомість та громадську активність.

Ми живемо на землі, яка багата своєю історією. Кожен із нас може стати носієм знань про свій рідний край, про історичне і духовне коріння і зв'язки нашого народу, кожен може стати охоронцем культурної спадщини. Виховання інтересу до історії, розуміння цінності пам'ятників історії і культури, гордість за славних земляків - одне із головних завдань виховної роботи по формуванню світоглядної орієнтації та ціннісного ставлення до національних традицій.

Найбільшого успіху у вихованні громадянина, творчої особистості, яка буде в змозі самореалізуватися в соціумі можна досягти за умови, коли організація всієї системи виховання буде формуватися на національному ґрунті - відповідно до історичних, географічних, економічних, етнографічних, психологічних особливостей конкретної спільноти. Любов до рідного краю, до рідної культури, до рідного села чи міста, до батьків, до рідної мови починається з малого - з любові до своєї сім'ї, до свого житла, до своєї школи; поступово розширюючись, ця любов до рідного переходить до своєї країни, суспільству.

Формуючи сучасну особистість в дитині, необхідно прагнути до того, щоб в учнів був закладений моральний стрижень, заснований на загальнолюдських і національних цінностях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вудвуд Л.Ф. Відкривай духовні острови. Українське народознавство. –Д., 1998.

2. Півторак Г. Українці: звідки ми і наша мова. – К., Наук. думка, 1993.
3. Скуратівський В. Наш національний феномен: Витоки. Березиня, -1992, №1.
4. Український декоративний розпис. – К., „ Мистецтво”, 1989.

О. П. Оскирко, заступник
*директора з навчально – виховної
роботи, учитель української мови і
літератури Ліщинівської
загальноосвітньої школи I – III ступенів
Христинівської районної ради*

ШЛЯХИ ЗАЛУЧЕННЯ ШКОЛЯРІВ ДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ТРАДИЦІЙ ЕТНОКУЛЬТУРИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Проблема збереження культурної спадщини завжди була актуальною, навіть в епохи переворотів і перетворень. Нині ж вона є вкрай гострою, бо людство прискорює нагромадження артефактів культури, що посилює проблему вибору, а значить ускладнює відбір того, що підлягає збереженню. В освіті це — проблема змісту навчання з формами і методами трансляції культурних надбань. «Забувати про суетне і пам'ятати про вічне» — найкращий вибір для людини будь-якої епохи, у тому числі і постіндустріальної, інформаційної. У процесі відбору матеріалу, гідного збереження, людина може брати участь свідомо і підсвідомо, державні ж інституції керуються переважно економічними, політичними, ідеологічними мотивами. Прикладом може слугувати етнокультурна спадщина, на збереження якої чутливо впливає освітня політика нашої країни, що протягом останніх десятиліть зазнала істотних змін.

Проблема збереження етнокультурної спадщини в педагогічній практиці реалізується через етнокультурне виховання. Вважаємо, що поняття «етнокультурне виховання» співвідноситься з поняттям «національне виховання», однак вони не є тотожними, бо і в історичній науці, звідки запозичене поняття «нація», «етнос», вони не є закріпленими і постійно уточнюються. Так, за А.П. Пономарьовим «нація — це особливий стан розвитку етносу, пов'язаний із творенням його державності, національної свідомості, національно-державних символів і атрибутів, національної культури» [3, с. 76]. Тому поняття «національне виховання» актуалізувалося і поширилося у час державотворення України. Поняття «етнокультурне виховання» в широкому соціальному розумінні конкретизує об'єкт виховання, бо етнічна спільнота може виходити за межі держави, або бути національною меншиною.

Один із шляхів збереження етнокультури — дослідження етнокультурних процесів, механізмів їхнього функціонування і розвитку. Цей механізм спрямований на збереження етнічного ядра культури. «Основою,

стабілізуючою етнос та його культуру, є система традицій, що являє собою свого роду колективну пам'ять, котра акумулює між покоління етнокультурну інформацію». Вона регулює також «ступінь іноетнічних запозичень» [3, с. 119].

Насичення змісту шкільного навчання етнокультурними цінностями українського етносу відбувалося протягом майже п'яти років з 1994 р., коли предмет «народознавство» було введено до навчальних програм загальноосвітніх шкіл і вищих навчальних закладів. Воно стало результатом громадського руху на хвилі національного піднесення кінця 80-х років 20 ст.

За роки суверенітету теорія педагогіки збагатилася концепціями національного виховання (В.Г.Кузь, П.П.Кононенко, Ю.Д.Руденко, З.О.Сергійчук, Г.Г.Філіпчук), побачили світ підручники з україно-, (народо)знавства, етнографії, що занурюють дітей в духовний світ українства, знайомлять молоде покоління з етнічною історією та етногенезом нашого народу, традиційною народною культурою (Л.Ф.Артюх, Л.Ф.Вудвуд, Г.Й.Горинь, М.К.Дмитренко, Р.Ф.Кирчіва, П.П.Кононенко, С.А.Макарчук, В.Я.Мацюк, С.П.Павлюк, А.П.Пономарьов), фольклористики, української народної творчості (А.І.Іваницький, М.Б.Лановик, З.Б.Лановик, М.Москаленко). Педагогічні дослідження науковців довели, що залучення дітей і молоді до етнокультури сприяє їхньому моральному зростанню, естетичному розвитку особистості, активізації творчої діяльності, формуванню національної самосвідомості (Р.П.Берега, Г.Т.Кловак, Р.П.Прима, М.О.Семенова, Н.М.Соломко, Т.І.Черниговець та ін.). Однак, на наш погляд, освітня і культурна політика України не повною мірою сприяє збереженню етнокультурної спадщини. Під етнокультурною спадщиною ми розуміємо кращі здобутки матеріальної і духовної культури народу, що мають естетичне, моральне та виховне значення для людини. Як зауважує М.К.Дмитренко, «у навчальних програмах для загальноосвітніх шкіл вихолощується український національний елемент, скорочується кількість годин на вивчення української мови, літератури. Курси народознавства з волі державницьких опікунів освіти стали українським дітям необов'язковими; загальноосвітні школи намагаються перетворити на церковно-приходські та футбольно-спортивні». Педагоги, які переконалися у виховному впливі народної творчості, поділяють думку вченого, що у школі має викладатися курс українського фольклору як навчальна дисципліна. Розмаїття фольклорних творів, досконала, відшліфована віками поетика, своєрідні композиційні прийоми засвідчують глибоке художнє пізнання народом і світу, й самого себе [2, с. 8]. Додамо, що бажано залучати школярів і студентів до вивчення народознавства або основ етнології і фольклористики, декоративно-ужиткового мистецтва, народного музикування.

Досвід викладання вищезазначених предметів у Ліщинівській загальноосвітній школі, залучення школярів до творчої етнокультурної діяльності переконливо довів, що в учнів школи відбулося розширення сфери спілкування українською мовою, посилилася мотивація до етнокультурної діяльності — зацікавленість і захопленість нею, прагнення свого духовного розвитку, бажання дарувати радість людям. В учнів посилились патріотичні

почуття. Завдяки наполегливій роботі над собою школярі отримали високі результати у науково-дослідницькій, виконавській і художньо-практичній діяльності, визначились у напрямку майбутньої професійної діяльності. Залучення учнів до збереження етнокультурної спадщини сприяє, по-перше, засвоєнню національної мови, по-друге, засвоєнню і розвитку культурних традицій.

Проблему поширення української мови в усіх сферах міжособистісної комунікації вирішують різні інституції. Насамперед, завдання впровадження державної мови покладено на систему освіти. Це означає, що для запровадження державної мовної політики на територіях міжетнічних контактів потрібні спеціальні зусилля. Проживання на таких територіях пов'язано з двомовністю.

Ще 1989 р. «Рекомендація ЮНЕСКО державам-членам про збереження фольклору» пропонувала: «Розробити і ввести в програми як шкільної, так і позашкільної освіти відповідне викладання і вивчення традиційної народної культури, приділяючи особливу увагу її підтримці в найширшому розумінні цього слова, з урахуванням не тільки селянських, але й культур, створених у міському середовищі різними соціальними і професійними групами, організаціями тощо, і тим самим сприяти кращому розумінню культурної розмаїтості і різних світоглядів, особливо тих, які не репрезентовані в домінуючій культурі» [4, с. 5].

Перехід фольклору у стан художньої спадщини є однією з ознак його згасання, цей перехід у той же час свідчить про важливий момент якісного перетворення форм його функціонування й розвитку в нових історичних умовах. Л.Н.Столович вважає недостатньо вивченими соціальні, психологічні та естетичні закономірності народної творчості, яка має вражаючу силу впливу на свідомість і підсвідомість виконавців та реципієнтів народного мистецтва. «Здається, велику роль тут відіграє те, що у практиці створення взірців народного мистецтва протягом багатьох століть кристалізувалися форми й прийоми, за допомогою яких мистецтво проникає у найпотаємніші глибини людського духу» [5, с. 229]. Завдяки сугестивному впливу (властивість будь-якого справжнього мистецтва) творча діяльність, що пов'язана з народним мистецтвом, має велике виховне значення, зокрема для набуття естетичного досвіду особистість, який певною мірою віддзеркалює соціальний досвід. Він набувається завдяки накопиченню, збереженню і передачі соціальної інформації у вигляді традицій, норм, цінностей з урахуванням їх регіональної специфіки.

Глобалізація у певних соціально-економічних вимірах має позитивне значення для людства, однак традиційна народна культура зазнає від неї нищівної руйнації. Тому національно свідомі педагоги намагаються компенсувати негативні наслідки державницької політики щодо зменшення уваги до етнокультури. Після вилучення народознавства з навчальних програм загальноосвітніх шкіл навчально-виховна робота виконується у позаурочний час, у позашкільних навчальних закладах. Діяльність у сфері етнокультури все

більше опановує сферу дозвілля. За М.А.Аріарським, дозвілля набуває все більшу суб'єктивну цінність для людей, бо має широкі можливості для самореалізації особистості, для задоволення її різноманітних потреб та інтересів, «...дозвілля слід розглядати як форму аматорської діяльності, що психологічно сприймається як задоволення, а суб'єктивно оцінюється як вища цінність» [1, с. 43].

Таким чином, занурюючи школярів та молодь у чарівний світ традиційної етнокультури і народного мистецтва, що не втратили естетичної привабливості і виховного значення у час новітніх комунікацій, ми ставимо за мету сприяти духовному та інтелектуальному розвитку особистості. Сучасному суспільству потрібна людина, здатна самотійно, критично мислити, яка вміє бачити і творчо розв'язувати наявні проблеми. Тому науково-дослідницька діяльність у галузі фольклористики, етнографії, народного мистецтва, фольклорно-етнографічні експедиції, художньо-практична і виконавська діяльність з опанування секретами народної творчості якнайкраще сприяють усебічному розвитку особистості, а отже, і збереженню етнокультурної спадщини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аріарский М.А. Культура досуга как предмет педагогики и прикладной культурологии // Вісник КНУКіМ: Зб. наук. праць. — Вип. 12. — Частина 1 / Київський національний університет культури і мистецтв. — К., 2005. — с. 38—46.

2. Дмитренко М.К. Український фольклор і глобалізація: проблема збереження генетичного коду // Фольклористичні зошити. Щорічник Інституту культурної антропології. Збірник наукових праць / Голов. ред В.Давидюк — Вип. 10. — 2007. — С. 3—10. 3. Пономарьов А.П. Українська етнографія: Курс лекцій. — К.: Либідь, 1994. — 318 с.

3. Стародубцева Л.В. Лики памяти: Культура эпохи «пост». — Х.: ХГАК, 1999. — 266 с.

4. Рекомендація ЮНЕСКО державам – членам про збереження фольклору // Народна творчість та етнографія. — 1990. — № 2 (222). — с. 3—7.

5. Столович Л.Н. Жизнь — творчество — человек: Функции художественной деятельности. — М.: Политиздат, 1985. — 415 с.

*Т. К. Петрова, учитель
початкових класів Тальнівської
загальноосвітньої школи I – III
ступенів №2 Тальнівської районної
ради*

МИ – УКРАЇНЦІ, НАЩАДКИ ВЕЛИКОГО НАРОДУ

**Хто не знає свого минулого –
не має майбутнього!**

Майбутнє кожної нації визначає освіта. Нині, перед оновленою освітою в Україні, стоїть завдання виховати високодуховну, глибоко патріотичну людину, яка буде будувати майбутнє держави. Найголовнішу роль у цьому процесі має виконувати народознавство. Багатюща духовна скарбниця українців, творена тисячоліттями, не має права бути забутою. Тому всі ці скарби потрібно повернути в освітні заклади: садочки, школи, позашкільні заклади.

Програма ґрунтується на курсі народознавства, який передбачає залучення до вивчення законів життя та мудрості наших предків. Народна мудрість переходила з покоління в покоління, трималася на міцній основі, цвіла у душах наших предків тому, що була підпорядкована Закону Божому, який відображався у їхньому побуті, звичаях, традиціях. Був час, коли ми відкинули тисячолітній досвід народу. Напрошується питання, а чи не звідси наші біди, негаразди, моральний занепад у сім'ї і державі? Відомий педагог В.О. Сухомлинський писав: «Черпати знання потрібно з живого, вічного джерела народної мудрості».[13, с 78] Українське народознавство є неповторним у світі. Тому і народ наш зберіг свою неповторність і має показати всьому світу свою духовну спадщину. У світі відбувається глобалізація, але більшість країн протестують проти стирання між народами культурних і національних відмінностей. В радянські часи відкинули напрацьовані тисячоліттями традиції і звичаї минулих поколінь. Їх називали забобонами. Старе відкинули, а нічого путнього не створили, тому і не дає воно хороші плоди. Людина, яка цурається цінностей національної культури робиться безликою. Вона позбавляється індивідуальності, не здатна створювати духовні цінності. Наші предки віками використовували ціннісні орієнтири, де все підпорядковувалось законам святості, мудрості, духовної величі.

Народна педагогіка – не данина моді, а сенс життя. Це орієнтир правильного вибору. Потрібно, щоб дитина знала свій корінь, свій родовід, які високі душею були наші предки, як цінилася мораль. Отже, щоб виховати свідомого громадянина, духовну і моральну людину потрібно переосмислити своє життя, прищепитися на свій корінь, повернутися до українських традицій і оберегів. Потрібно міняти свідомість свою і навчати дітей. Поки ще не втратили ми свого обличчя як велика нація, вертаймося до свого кореня, до своїх національних джерел!

Метою моєї програми є: створити умови для виховання соціально активної особистості молодшого школяра, становлення громадянина України, патріота на основі національних та загальнолюдських цінностей, привести до усвідомлення себе частиною великого українського народу, навчити дітей жити за нормами наших предків.

Для досягнення цієї мети намітила такі **виховні завдання**:

- відродження в душах дітей усвідомлення себе частиною великого українського народу;
- формування прагнення бути носіями національних цінностей;

- формування в учнів любові та поваги до традицій, звичаїв наших предків;

- виховання кращих рис українців – працелюбності, поваги до батьків, до жінки-матері;

- виховання гармонійного і злагодженого життя з природою;

- розвиток соціальної активності учнів;

- орієнтування на морально – духовний розвиток особистості;

- виховання любові і поваги до української мови як носія державності;

- формування учнівського колективу і розвиток особистості;

- оптимальне поєднання форм організації виховної роботи.

Виховні завдання програми спрямовані на особистість, на її гармонійний розвиток з високоморальною громадською позицією, високою культурою.

Головними **принципами** побудови виховного процесу є:

- принцип національної спрямованості;

- врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів;

- неповторності і своєрідності кожної дитини;

- цілісності і систематичності;

- свідомості та активності вихованців;

- духовності і моральності.

Керуючись цими принципами я намагаюся сформувати національну самосвідомість, виховати любов до рідного краю, свого народу, шанобливе ставлення до його культури. Весь процес виховання спрямовую на гармонійний та всебічний розвиток особистості, створюю умови для розвитку індивідуальних можливостей і здібностей. Адже знаю, що двох однакових людей не буває. Намагаюся виховати активного учасника всіх дій.

Програмою передбачається залучення учнів до різних форм творчої діяльності, що організовуються в позакласний час. Провідні форми і методи у вивченні народознавства криються в багатючих арсеналах народної педагогіки. У моєму творчому арсеналі домінують колективна та групова форми роботи. Також велику увагу приділяю індивідуальній формі навчання та виховання. Ця форма роботи має важливе значення, коли дитина потребує особливої уваги з боку вчителя.

Очікувані результати. Втіливши в життя ідею національного розвитку особистості в дитячому колективі шляхом впровадження освітньо – виховних технологій, побудованих на традиціях, звичаях, обрядах наших предків, очікую отримати такі результати:

- виховати духовно, соціально здорову особистість з активною життєвою позицією;

- сформувати в дитячому колективі чітку систему морального ставлення до себе і людей;

- впроваджуючи в усі навчальні предмети народознавчі аспекти, відродити в душах дітей гордість за Україну, повагу до всього національного;

- навчити шанувати батьків, поважати людей старшого віку, любити і оберігати природу

- підвищити рівень активності батьків в житті класу, школи.

Програма виховання розрахована на учнів молодшого шкільного віку (1-4 класи)

Зміст виховних заходів

1-й клас

I. Народилося дитятко. Родинне виховання. Багатодітність українських родин.

II. Я і моя сім'я. Ознайомлення з сім'ями учнів. Ми тепер одна шкільна сім'я.

III. Народ скаже, як зав'яже. Українські прислів'я, приказки, загадки. Малі жанри усної народної творчості. Формування моральних та етичних норм поведінки.

IV. Ой, співала мамочка колисаночку. Колискові пісні.

V. Народні ігри. Чудовий світ дитячих ігор. Іграшки наших предків.

VI. Краса твого імені. Що означає ім'я кожної дитини, пестливі форми імен. Чому не можна прозиватися.

VII. Моя маленька Батьківщина. Ознайомлення з культурними та історичними пам'ятками нашого міста.

VIII. Шануй батька й неньку. Народна педагогіка у ставленні до батьків.

IX. Я – гілочка на родовідному дереві. Тісний зв'язок поколінь. Наше коріння – це

прабабусі і прадідусі, бабусі та дідусі. Шанобливе ставлення до людей старшого віку.

X. Мова моя, калинова. Багатство нашої мови. Любити і берегти мову.

Сквернослів я – це гріх.

XI. Бабусяна скриня. Вишиті рушники, сорочки, намисто. Народні ремесла.

XII. Дай, Боже, здоров'я. Правила народного етикету. Гостинність нашого народу.

XIII. Народні та релігійні свята. Свято врожаю, Миколая Чудотворця. Ознайомлення з традиціями, звичаями і віруваннями українців.

2 – й клас

I. Скриня народної мудрості. З родоводу українських імен, прізвищ. Твоє прізвище.

II. Пісні мого краю. Вивчення українських народних дитячих пісень.

III. Традиції та реліквії моєї родини. Родинні та сімейні фотографії, цікаві історії із життя родини.

IV. Без верби і калини нема України. Народні символи України. Верба, калина, дуб.

V. Ремесла українського народу. Рукоділля – основна праця дівчат і жінок. Майстерність хлопців і чоловіків. Як передавались уміння.

УІ. О, мово, ти моя колиска! Виховувати почуття гордості за українську мову. Сила слова. Слово – це Бог (жива енергія).

УІІ. Екскурсія до краєзнавчого музею хліба. Як наші предки вирощували хліб, пекли, шанували.

УІІІ. Андріївські вечорниці. Традиції наших предків. Святі нашої землі.

ІХ. Чарівні слова відкривають серця. Постійний вибір між добром і злом.

Х. Бджілка мала, а й та працює. Людина облагороджується у праці. Працьовитість наших предків.

ХІ. Слово про рослини. Лікарські рослини, якими лікувалися наші предки. Збереження рослинного світу.

ХІІ. На брехні далеко на заїдеш. Як наші прабабусі боялися сказати неправдиве слово. Виховання у дітей правдивості, чесності.

ХІІІ. Свято Матері. Три матері – Божа Матір, ненька Україна, мати – народителька.

3-й клас

І. Символи нашої держави. Походження прапора, герба. Повага до гімну.

ІІ. Земля – мати. Традиції пошанування землі, збереження її в чистоті.

ІІІ. Хліб всьому голова. Святість хліба, винятковість перед іншою їжею.

ІV. Коса – дівоча краса. Коса – дівочий оберіг, закликає судженого. Заплітання коси.

У. Ой, роде, наш красний... Чистота родинного дерева. Тісний зв'язок поколінь. Відповідальність предків за свої вчинки перед нащадками.

УІ. Хата моя, біла хата. Традиційні хати в Україні. Оздоблення хат. Побутові речі в хаті.

УІІ. Свято рідної мови. Культура мовлення, збагачення мови добрими, ввічливими словами. Хочеш довго жити на землі – говори рідною мовою.

УІІІ. Історія кожної сім'ї – літопис нашого краю. Ми є громадяни країни, кожен з нас є частинка рідного краю.

ІХ. Обереги українського народу. Вишита сорочка, рушник. Старовинні рушники моєї сім'ї.

Х. Писанка – символ життя. Писанка в народному мистецтві.

ХІ. Великдень. Великодні традиції українців. Привітання «Христос Воскрес!»

ХІІ. Народний мелос. Співати – душу виливати. Пісенні мотиви минулих поколінь. Українська народна пісня лікує як молитва.

ХІІІ. Екскурсія рідним краєм. Краєзнавчий музей в м.Умань, музей українського рушника в м.Черкаси.

4 – й клас

І. Казка вчить, як на світі жити. Авторські казки на моральні теми. Про добро і зло. Добро вертається столицею, зло – бідою.

ІІ. Сторінками народного календаря. Народні свята – Стрітєння, Великдень, Івана Купала.

III. Святий Юрію – землю пробуди. Обробіток землі нашими предками. Шанобливе ставлення до землі – годувальниці. Не плюй на землю, не сміти, бо засмічуєш свою долю.

VI. Українська національна кухня. Борщ і каша – їжа наша. Значення посту, пісна їжа

У. Наші чотириногі друзі. Як наші предки відносились до тварин, до всього живого на землі. Навіть маленька комашка хоче жити. Заповідь – не убий.

VI. Цариця вода. Вода – жива субстанція, яка запам'ятовує інформацію. До чого приводить забруднення води. Свята вода - поміч людині.

VII. Мати – берегиня. Як шанувалася жінка в родині. Жіночі свята. Що значить мамине благословення і молитва.

VIII. Хустина – покров для родини. Значення хустки для жінки. Хустка – оберіг.

IX. Добрий вечір, святий вечір! Традиції святкування Різдва у Україні. Колядки і щедрівки в народному мелосі .

X. Ти знаєш, що ти людина. Загальнолюдські цінності. Закон Божий, молитва – розмова людини зі своїм Творцем.

XI. Наша слава – українська держава. Повага до рідної землі, гордість за ім'я «українець». Значення і місце України в світі. Україна – це «окраїна раю».

XII. Світити як те сонечко. Творити добро на землі – перше покликання людини. Що таке гріх . Грішити – вкорочувати своє життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Благослови мати. Уроки українського народознавства в школі. – Упор.:Л. Іванникова,-К.: Освіта, 1995,-189с.
2. Воропай Олекса. Звичаї нашого народу.-К.: Велес,2005.-527с.
3. Гаврилюк Наталя «Зав'язую тобі на щастя...».-Людина і світ, 1992-№7-8
4. Гриців Т.Духовне виховання .- Чернівці.:Факел Марії,2012.-276с.
5. Ковальчук О. В. Українське народознавство. Книга для вчителя.-К.: Освіта, 1994.-170с.
6. Маковій Г.П. Очі згори. Народознавчі новели. –К.: Генеза, 1996.-496с.
7. Маковій Г.П. Пісні одного села. - Чернівці.: Факел,1997.-455с.
8. Навчально - виховні заняття. Упор.: Співак О.Л.-Х.: Ранок -НТ,2007.-176с.
9. Національна програма «Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України»

О. В. Руденко, педагог-організатор Золотоніської загальноосвітньої санаторної школи-інтернату I-III ступенів Черкаської обласної ради

ЗМІСТ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В ЗОЛОТОНІСЬКІЙ ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ САНАТОРНІЙ ШКОЛІ-ІНТЕРНАТ

Свято. Слово це особливе, магічне і розгадане не до кінця, і тепер ми усвідомлюємо життєдайну силу родовідних свят, їх духовну основу.

Значною мірою зневага до національних традицій пов'язана з соціалістичним минулим нашої країни. Але історичні реалії такі, які б вони не були, мають залишитися в пам'яті наступних поколінь. В Україні цей процес, що перекликався з етноцидом, набрав катастрофічних форм. Не обійшла лиха доля й традиційні українські свята та обряди. Офіційні службовці розганяли на місцях різдвяні та великодні дійства, забороняли священикам відправляти поховальні та поминальні обряди, взяли під контроль всі святково-обрядові структури. Цензура перевіряла всю друковану продукцію, навіть матеріали періодичних видань; варто було стати на захист традиції, як автору вчиняли офіційну езекуцію. Водночас, загсам, будинкам шлюбів рекомендувалося вводити до весільної церемонії таких дійових осіб, як Баба Яга, Водяник, Заєць з мультфільму «Ну, постривай!»

Для чого знадобилося офіційним ідеологам вилучати з вжитку давні пласти української культури? У такий спосіб влада намагалася витравити із свідомості підростаючого покоління його історичну пам'ять. Саме в цій сфері є етнокод нації, її генетичне коріння. Багато століть наші предки не мали сталої державності; так склалося, що всі попередні покоління змушені були вести жорстоку і непримиренну боротьбу за своє національне існування. Ті невеликі перепочинки «з ковтками солодкої свободи» закінчувались черговим поневоленням українського народу. Кожен правитель вважав за свій обов'язок зруйнувати духовний фундамент нації – офіційно заборонити мову, свята та обряди.

Можна знищити матеріальні пам'ятки, ліквідувати театри, закрити школи, але коли в побуті залишаються звичаї, свята, обряди, пісні, то національна свідомість обов'язково відродиться. Доти, доки в етносі зберігається закована традиційність – цю роль виконують свята та обряди, народ житиме, його не знищити. Це довела багатовікова історія України.

За своєю структурою свята та обряди – не тільки форма дозвілля. Засвоюючи національні традиції з раннього віку, людина з їх допомогою формує не тільки механічні, стереотипні дії, але й світогляд. Народний досвід виробив цілу систему таких форм. Їхні початки закладені ще в колискових піснях. Тут і елементи поетичного світогляду, і шанобливе ставлення до людини та природи, праці, лицарства, працелюбства, історичного родоходу.

В міру мужніння обрядовість нарощувала й духовний потенціал. Для кожної вікової групи характерне дійство, за допомогою якого формувався світогляд і моральний потенціал особистості зокрема і колективу в цілому.

Якщо через обрядовість у побутове життя міцно входили й закріплювалися традиції, то обряди в свою чергу формувалися за допомогою

свят. Саме їм належить перше місце в усій системі духовного життя. Будь яке свято не існувало б саме по собі. Воно обростало цілим гроном допоміжних дійств. Візьмемо для прикладу новорічно – різдвяні свята. З ними пов'язують колядки й щедрівки, вертепи та маланкові вистави, засівання пшеницею осель, обряди з кутею, дідухом, ворожіння тощо. Чи, наприклад, великодні дні. Це і виготовлення крашанок та писанок; в цю пору починали водити весняні хороводи. Зі святом Купала пов'язані обряди очищення вогнем та водою.

Практично будь-яке свято мало свою, характерну лише для нього обрядову структуру. В грудні, коли в селян було вдосталь вільного часу, відповідно було і найбільше свят: Андрія з романтичним гаданням, Варвари, Миколи з частуванням дітвори, Наума – покровителя науки і знань, отже, й обрядів пов'язаних з початком навчання. Кожне свято мало свою обрядову канву, яка надавала йому оригінальності і неповторності. До того ж свята регулювали циклічність, були своєрідною календарною структурою духовного життя людини.

Яким би тяжким не було повсякденне життя, але за допомогою свят народ очищався, возвеличувався і налаштовувався на оптимістичну хвилю. В святковій структурі зберігається етнічне коріння нації, від якого відростають нові й нові пагони самооновлення, самозбереження.

Отже стає зрозумілою ідея радянських ідеологів – будь-якою ціною зруйнувати традиційну святковість – духовний храм нації. Ідея ця не нова. Ще на початку християнства церковники повели рішучу боротьбу зі своїми попередниками – даїбозькими святами. Але століття боротьби не принесли християнству цілковитого успіху. Відомо, як суворо забороняла церква колядки й щедрівки, веснянки та гаївки, купальські чи вечорницькі дійства. Не досягши своєї мети, християнські проповідники змушені були піти на компроміс – в окремих випадках об'єднати чи замінити імена Велеса, Ярила, Дажбога на своїх святих. У святковій структурі утворився своєрідний симбіоз.

Те чи інше свято має своє призначення, свою специфіку. В одних переважає святковість духовного очищення, в інших – календарна означеність, за допомогою якої селяни визначали строки сівби та збору врожаю, дні відпочинку тощо.

Як слушно зауважував О.Довженко, єдина держава в світі, де не вивчалася рідна історія, - Україна. «Малоросія ніколи не була державою, звідси випливає, що і своєї історії, в строгому значенні цього слова, не мала», - писав російський літературний критик В.Белінський.

Не одному поколінню вкладали в голови, що ми не зможемо вижити самотійно, що всі наші національні гетьмани і герої лише зрадники власного народу. Як мовить народне прислів'я, в природі нічого не буває вічного. Україна врешті – решт стала незалежною державою. Та будемо реалістами: за незалежність нам доводиться боротися і зараз. Разом з політичними акціями мають першочергове значення й духовні. Сьогодні не можна оминати такий важливий пласт національної духовної культури як свята та обряди. Для цього

потрібно, щоб до кожної школи прийшли святкові святвечори й зайняли належне місце – за покутом родинного столу.

У нашій школі проводиться ціла система заходів з етнонаціонального виховання: «Андріївські вечорниці», «Святий Миколай», «Коляд, коляд, колядниця», «Якщо на стрітення мороз буває», «Христос воскрес!» - Воскресне й Україна!», «Щедрий вечір», «Козацькі розваги», «Козацькому роду, нема переводу», «Запали свічу пам'яті», «Люби і знай свій рідний край».

Етнонаціональне та духовне виховання підростаючого покоління забезпечить цілісність народу України, його національне відродження, об'єднання різних етносів і регіонів країни, соціально-економічний і демократичний розвиток України, розбудову та вдосконалення суверенної правової держави, соціально-політичну стабільність у державі та гідне представлення нашої країни у світі.

З метою покращення національно-етнічного виховання, відродження духовності та формування гармонійно розвиненої особистості в нашій школі створено етнографічну кімнату.

Можливості музеїв рекомендовано використовувати при викладанні предметів: історії, географії, літератури, української літератури, художньої культури, образотворчого мистецтва.

У навчально-виховному процесі важливим засобом засвоєння, поглиблення та закріплення знань є екскурсії краєзнавчого спрямування. Такі необхідні комплексні освітні завдання як ознайомлення з історією рідного краю, життям видатних діячів міста, формування національної свідомості, патріотизму у підростаючого покоління можливо успішно реалізовувати, проводячи екскурсії до музеїв.

Символом України є біла хата. У давнину наші предки називали її Берегинею, бо вона оберігала не лише від холоду, від зла, але й берегла чистоту людської душі. Хата, як і людина, уміє плакати і усміхатись, вона може бути горда й сумна, пихата й доброзичлива. Все залежить від того, яка родина в ній мешкає.

Тож заглянемо в це домашнє вогнище, переступимо поріг нашої хати. Вона складається з трьох частин: комора, кухня і власне кімната.

У коморі стоїть скриня для зберігання зерна та борошна, дрібний реманент, сезонний одяг.

Далі – кухня, де розташована піч – центр житла, його душа. Де тепло, там і добро, і достаток, і злагода. У печі не лише готували страву, вона створювала особливе родинне тепло, лікувала ним, об'єднувала сім'ю. Поруч з піччю – піл. Удень він використовувався для хатніх робіт, а вночі слугував спальним місцем. По діагоналі від печі – святий куток, прикрашений рушниками. Під іконами стоїть стіл. Біля дверей розміщено мисник для посуду та полиця для хатнього начиння.

Також тут зберігається одяг, ночви для прання та інші знаряддя праці, необхідні для щоденної роботи.

Найбільша наша кімната теж має святий куток, або його ще називають покуть. Гість, що переступав поріг української хати, знімав шапку і відразу погляд кидав саме туди – на святе, шановане всіма місце. На покуті стоїть стіл, святково прибраний, та лави. За цей стіл саджали почесних гостей, дорогих людей.

Збоку від столу знаходиться скриня, де зберігався одяг, рушники і все найсокровенніше.

Неодмінним атрибутом української хати є рушники. Вони є не лише окрасою хати, а й мають особливе значення. У них вкладена людська душа, історія та символіка народу. Кожен рушник вражає своєю неповторністю, чарівністю. «Хата без рушника, що сім'я без дітей», – кажуть в народі. Скільки б не було в родині дітей, а колиска завжди одна. У нашій хаті вона підвішена до стелі, і в українській сім'ї вона сприймається, як один з оберегів дитини.

У кімнаті знаходиться піл для відпочинку. Також тут ми бачимо прядку, яка була основним знаряддям праці жінки в осінньо-зимовий період.

Наша хата прибрана, прикрашена картинами, рушниками, образами...

Лад у хаті розмірений, звичний,
Скриня, покуть і рідний поріг,
Хліба свіжого запах закличний –
Хата біла – то мій оберіг!

Питання музейної педагогіки надзвичайно актуальні, оскільки практичне застосування новітніх методів і форм роботи у форматі «школа-музей» дає відчутні результати в процесі формування знань та вмінь школярів, у їхньому патріотичному та естетичному вихованні.

Музей і школа за метою своєї діяльності традиційно мають багато спільного: вони прагнуть виховувати почуття патріотизму, свідоме ставлення до надбань науки і культури; розвивають мислення, творчі здібності та певні практичні навички, стимулюють творчу активність особистості. І музей, і школа зацікавлені в активних партнерських стосунках. Музеї мають залучати нових відвідувачів, і класні керівники, і вчителі-предметники зацікавлені у використанні музейних розробок і на уроках, і в позакласних заходах.

В усі часи навчально-виховний процес був спрямований перш за все на виховання людського в людині, на те щоб дати молодій людині професію, навчити її самостійно жити і працювати на благо своєї Батьківщини. Особливо це актуально зараз, коли наша країна переживає морально-духовну кризу. Кожен з нас теплить надію, що ми відродимо духовну та національну культуру нашого народу і XXI століття буде епохою честі, совісті та гідності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Маркевич А. Меры против вечерниц и кулачных бойов в Малороссии / А.Маркевич – К.: Старина, 1860.

2. Максимович М. А. Дни и месяцы украинского селянина / М.А.Максимович – М.: Рус. беседа, 1856.

3. Воропай О. Звичаї нашого народу / О.Воропай. – Мюнхен, 1958.

М.Г. Бойко, заступник директора з виховної роботи Смілянського навчально – виховного комплексу «Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітня школа I – III ступенів №15» Смілянської міської ради

КОЗАЦЬКІ ТРАДИЦІЇ НА СМІЛЯНЩИНІ

Про українське козацтво зараз багато говорять, а ще більше дають рекомендацій як краще впровадити козацьку національну ідею у наше повсякденне життя. Саме 25 квітня 2010 року в м.Сміла Черкаської області була створена Смілянська сотня ім. Василя Бурки Українського козацтва. Козаки Смілянщини обрали для своєї сотні ім'я осавула Василя Бурки – побратима Максима Залізняка. Цим обранням підкреслюється тверда рішучість членів сотні довести, що є ще в нашому рідному місті справжні чоловіки у яких справа не розходиться зі словом.

Родючі землі і повноводні ріки завжди манили людей на їх володіння, збагачуючи цю місцевість присутністю обдарованих постатей, а також наповнюючи знаменними подіями світової історії. Кожний, хто в'їжджає в мальовничий край гостинної Сміли із сторони Умані не може не помітити пам'ятний камінь, який встановлено сучасними козаками на місці зустрічі загонів отамана Максима Залізняка і його побратима сотника Василя Бурки в буремні роки Коліївщини. В пам'ять про цю подію козаками Смілянській сотні Українського козацтва встановлено ще один пам'ятний камінь на місці дислокації сотні – в мікрорайоні Малій Яблунівці.

Та не тільки бунтівним характером відрізняється Смілянщина, як її повсякчас описують історики. Також наш край знаменитий своїм винятковим козацьким характером. Тому козаки Смілянщини в своїй діяльності сповідують тільки одну політику: «Для нас головне воля, честь і слава – козацька справа. І ворогів на пил стоптати, і себе на сміх не дати». Як результат, українську ідею козаки втілюють у життя не за наказом зверхників, а за веління своєї совісті українця-патріота.

Статут сотні націлює роботу кожного козака на поглиблене знайомство з рідним містом, вивчення населених пунктів Смілянського району. По можливості, козаками і козачатами проводиться збирання старовинних речей побуту, вишиванок, костюмів різних регіонів району, писанок тощо. Матеріали історії рідного краю розміщуються у шкільному музеї, регулярно освітлюються в «Бойових листах», подаються в ЗМІ.

Особлива увага приділяється вивченню історії боротьби за національну незалежність українців в XVII ст., колективізації та голодомору, участь земляків

у Другій Світовій війні, національно-визвольних змагань в післявоєнний період. Не залишені поза увагою також видатні земляки рідного краю (політичні та військові діячі, письменники, інженери, педагоги, підприємці та інші), їх місце та роль у розвитку рідного краю, всієї України, внесок у світову науку, культуру, мистецтво, економіку. Все сказане вище – то є мала дешифрація всієї неповторності рідного краю, який носить вільне і горде ім'я «Смілянщина».

На першому етапі становлення своєї роботи старшина сотні запропонувала впровадити в рідній Смілі Дитячо-юнацьку військово-спортивну патріотичну гру «Сокіл» («Джура»), яка розрахована на шкільну, допризовну та призовну молодь. Організація гри знайшла широку підтримку патріотично налаштованої частини громадськості. Адже наша Сміла – це унікальне за своєю історією місто, а Смілянський район настільки багатий на історичні здобутки, що були б тільки гарячі серця та роботящі руки – результати роботи самі скажуть за себе.

Козаки Смілянської сотні ім. Василя Бурки гаряче переймалися сучасним станом патріотичного, духовного та фізичного виховання підростаючого покоління. Боляче повставало питання: а кому в руки передамо те найкраще, яке вдалося зберегти під час «перебудови» та «прискорення»? Було запропоновано безліч проектів, але враховуючи правову легітимність впровадження козацької педагогіки серед школярів та молоді, був обраний єдиний вірний шлях відродження духовно і фізично молодого покоління – це шлях особистого прикладу здорового образу життя в поєднанні із особистим таки ж самовдосконаленням. «Якщо не я – то хто?».

На початку організації загону і педагоги школи, і батьки, і самі діти з розумною обережністю віднеслися до пропозиції дорослих козаків пограти разом у нову гру. Та вже перші заняття, а потім і змагання, показали, що ігри дітей – це досить серйозна справа, до якої необхідно прикласти педагогічну майстерність, психологічну підготовку, практичну підготовленість... І все це просто огорнути великою любов'ю до справи, яку розпочато не заради нагород і чинів, а заради самих дітей.

І ось, на розсуд громади виступили дійсні результати роботи – основною організаційною одиницею козачат, джур козацьких та молодих козаків став рій «Полин», який формується на базі навчально – виховного комплексу «Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітня школа I – III ступенів №15» Смілянської міської ради Черкаської області та ввійшов до складу Смілянської сотні ім. Василя Бурки УК. Рій «Полин» отримав свою символіку: хоругву, козацькі відзнаки та форму одягу.

Шлях відтворення козацької педагогіки – досить складний за своєю формою та змістом. Він вимагає багато затрат як моральних, так і матеріальних. Козаки сотні розуміють всю складність сьогодення, а тому намагаються, перш за все, налагодити справжню реальну роботу серед школярів та молоді, виявити першочергові запити та потреби, а вже потім віддавати на розсуд громадськості результати своїх досягнень. В щоденній роботі приймаються виважені рішення, використовуються добротні методи їх впровадження. Відповідно до

планів, робота козаків Смілянської сотні з підростаючим поколінням включає в себе:

- військово-спортивну підготовку (опанування козацьким бойовим мистецтвом);
- фізичну підготовку (участь у офіційних спортивних заходах);
- козацьку підготовку (знайомство з духовними скарбами українського народу);
- туристичні походи, трудові і тематичні екологічні десанти;
- лицедійство (відродження традицій народного театру).

Для досягнення якісного результату у виховній роботі, козацька старшина ініціювала девіз сучасного молодого покоління – «Атакуй першим!». Це означає: твори, виявляй ініціативу, випереджай конкурентів, прагни стати кращим, але для неосвіченої людини таке гасло може означати лише негативне, агресивне начало. Тому для його повного розуміння необхідне (не зважаючи на вік і набутий досвід) постійне цілеспрямоване активне навчання у поєднанні із систематичним використанням набутих знань у реаліях сучасного життя.

Людам, які з дитинства залучені до подібної практики ніколи в голову не прийде бажання отруювати своє тіло і душу ні морально, ні фізичною отрутою. Кожен бажуючий може спробувати знайти власний шлях для вдосконалення, але є основні орієнтири мислення козака, який усвідомлює себе творцем своєї долі, паном-господарем, відповідальним за всі свої слова і вчинки. Справжній козак все намагається робити свідомо, з власної волі. Свідома свобода та свідомо відповідальність – це обов'язкова умова козацької педагогіки. Будь-які справи, зроблені «з-під палки», не йдуть в жодне порівняння зі справами, зробленими добровільно.

Людина, яка сповідує козацькі лицарські закони, завжди вважає, що причини своїх перемог і своїх поразок потрібно шукати в собі. Свої невдачі козак сприймає як виклик і стимул до самовдосконалення та пошуку істини шляхом навчання.

Звичаєве Право твердить : щоб досягти вільного лицарського життя, потрібно жити чистим, свідомим і повнокровним буттям. Козак не забруднює себе шкідливою їжею, низькими думками, лихим словом і негідними вчинками. Він не наповнює свою душу тривогою, заздрістю та ненавистю. Натомість він накопичує силу і з кожним днем стає все досконалішим. Козак завжди зважено дає своє слово і завжди виконує свої обіцянки, тому що він іде шляхом честі й слави, і йому немає чого соромитись.

Хтось скаже, що це все лише високі слова, а як дійде до справи, то всім своя сорочка ближче до тіла. Воно, звичайно, чужа сорочка душу не зігріє, але ж нам її і не потрібно, треба свою надбати та й захистити від рук загребущих. Бо той, хто прийшов її відняти, на цьому не зупиниться, йому потрібно більше. Ворог хоче не лише мати все ваше, а до того ще й бачити сліпу покору у наших очах, зігнуту у рабському поклоні спину та ще божевільний осміх на мокрих від сліз устах.

Ні! Досить плазувати на другорядних ролях театру під назвою Життя! Адже ми вільні і горді люди народжені за подобою Божою. Боязко? Так, ми створені із плоті і крові, і плоть не досконала: вона боїться болю, їй хочеться щедрого тепла і ситої їжі, вона тремтить від однієї думки, що вітер перемін принесе холод і спрагу...

Багато хто задається питанням: а як не заблукати у звабах і принадах сучасного світу, як вберегти чистоту душі і безгрішність думок, коли навколо скільки яскравих етикеток і огорток? Прочитайте ще раз Кодекс лицарської честі, приміряйте кожне його ствердження до себе – і ваша совість сама підкаже чи вірний шлях обрано.

На шляху самовдосконалення молоді козаки вільно обирають для себе «інструмент», за допомогою якого вони будуть виконувати своє призначення. Вибір тут самий різноманітний: перо поета і багнет солдата, скрипка і молот, мікроскоп і лопата, і ще багато-багато такого, про що ми навіть не здогадуємося. І лише за результатами роботи ми можемо сказати: «Так, лицарю! Твій Шлях Воїна осяяний Божою Благодаттю!».

А щоб не заблукати на незвіданих шляхах пошуку Істини, починати потрібно з малого: озброїти душу світлом, тіло сталлю.

Зброя. Яке магічне слово для справжнього чоловіка... Та, на жаль, не тільки для справжнього. Древні мудреці стверджували, що кожна матеріальна річ є продовженням волі кожної людини і суспільства взагалі. Адже ніхто не буде заперечувати, що в основі любої влади лежать людські вольові якості, а Влада і Зброя – речі майже тотожні.

Звідси висновок: у лицаря зброя повинна бути теж лицарською, вона захистить слабшого, не зачепить лежачого, не знищить беззбройного. Лише такого воїна будуть боятися і поважати вороги, лише такому супротивнику не гріх і не сором подякувати за науку в разі його перемоги.

Тепер поглянемо на другу сторону медалі – зброя в руках немічної особи (свідомо не вживаємо слово «людина», тому що...). Яким чином зброя може компенсувати відсутність волі? А вона і не компенсує. Підступне жало в руці того, хто боїться глянути навіть у своє дзеркальне відображення, вбиває теж підступно.

Такі два судження є наглядною демонстрацією мети і цілі козацької педагогіки в галузі військово-спортивної підготовки майбутніх захисників Вітчизни. У процесі бесід, розповідей, екскурсій до музеїв та походів діти спонукаються до прагнення розвивати в собі богатирську силу і дух, міцний фізичний гарт, до загартування організму, обмивання холодною водою, влітку спання просто неба; вивчення народної медицини та можливість застосування її на практиці (лікування народними методами кашлю, нежитю, кровотеч, неглибоких ран, укусів змій тощо).

Особлива роль у військово – спортивному навчанні надається вивченню і практичному відновленню народних ігор та забав, де мірялися силою; опанування мистецтвом верхової їзди та козацьких єдиноборств. Адже «Бойовий гопак», як один із найпоширеніших у минулому національних видів

єдиноборства, покликаний піднести бойовитість духу молоді, віру у свої сили, порив до життя, і зокрема забезпечити фізичний розвиток і загартування тіла.

На практиці вищезазначені цілі реалізуються у вигляді проведення щорічного заходу «Козацький фарватер» спільно із Черкаським клубом юних моряків, де учні знайомляться із найкращими здобутками військово – патріотичного виховання.

До здобутків козацької педагогіки також можна віднести участь вихованців сотні у різноманітних офіційних заходах на міському, районному, обласному та республіканському рівнях. Також організуються і регулярно проводяться огляди якості військово – спортивного вишколу козаків у вигляді участі останніх у Дитячо – юнацькій військово – спортивній патріотичній грі «Сокіл» («Джура»), яка все більше набирає прихильників серед вихованців та дітей.

Другим, не менш важливим, вектором роботи козаків та козачат Смілянської сотні ім. Василя Бурки УК – є наведення порядку в своєму домі, малій Батьківщині. Керуючись у своїх намірах законом України «Про участь громадян в охороні громадянського порядку і державного кордону», козаки сотні створили громадянське формування з охорони громадянського порядку «Полин».

Все, про що йшла мова, вже є здобутком роботи Смілянської сотні, а ось перспективний план на майбутнє включає в себе ряд не менш цікавих напрямків діяльності:

- підготовка молодих козаків сотні до ВПГ «Сокіл» («Джура») на всіх рівнях;
- відкриття дієвого туристичного маршруту «Гайдамаций шлях»;
- побудова козацької застава, а в перспективі Смілянської Січі;
- створення «Гурту Аматорів Ризикованого Танцю» («ГАРТ»);
- створення козацької флотилії і сплавів її до м.Чигирин по р.Тясмин;
- побудова козацької каплиці.

На перший погляд – плани «наполеонівські», але очі бояться, а руки роблять. Кожний пункт перспективного плану – це ще одна сторінка у відтворенні козацтва на Смілянщині, збереженні скарбів історичного минулого, відтворення духовності, волелюбності та православ'я українського народу.

Звичайно у пересічній людини може виникнути логічне запитання, звідкіля козаки Смілянської сотні беруть кошти на виконання таких грандіозних планів? Так, дійсно, гроші допомагають вирішувати дуже багато проблем, але не все міряється «вагою золотого тільця». Для того щоб навчити козачат любити Батьківщину, шанувати надбання батьків та берегти рідну природу – грошей не потрібно. Навпаки: плоди праці, зробленої руками та голівками молодих козаків самі приносять зиск та вигоду.

Але все ж проблема фінансування багатьох програмних завдань залишається відкритою. Українське козацтво – є не комерційна громадська організація, тому розраховувати може на силу і вміння своїх рук, енергію небайдужих сердець та козацьку винахідливість і кмітливість.

«Якщо не ми, то хто!»

Отже, козацькі традиції є джерелом духовного і морального розвитку учнів закладу та їх батьків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Апанович О. Козацька енциклопедія для юнацтва: книга статей про історичне буття українського козацтва. – К.: Веселка, 2009. – 720 с.
2. Голобуцький В. Запорозьке козацтво. - К: Вища школа. - 1994. - 539 с.
3. Новицький Я.П., Сокульський Л.А., Шевченко В.І. Народна пам'ять про козацтво. – Запоріжжя: Інтербук, 1991. – 304с.

*С. А. Гладка, педагог – організатор
Цвітківської ЗОШ I – III ступенів
Городищенської районної ради*

ВИКОРИСТАННЯ КОЗАЦЬКИХ ТРАДИЦІЙ У СУЧАСНОМУ ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ЦВІТКІВСЬКОЇ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

Ми живемо в дуже складний час. У нашому тривожному світі гостро і нагально відчувається потреба в справжніх патріотах, захисниках нашої держави. Зараз на передовому рубежі стоять ті, хто гостро відчуває необхідність боронити Батьківщину і ті, хто був вихований вже незалежною державою Україною. Україна – молода держава. Але історія українського народу багатоважлива. Немало славних сторінок вписало в неї українське козацтво. Козаки, Запорізька Січ – гордість нашої нації, втілення волелюбного національного духу українців. Саме козацько – лицарська духовність, фізична загартованість та військова підготовка були вищими формами прояву міцності та гідності української нації. Виховання у кожній країні має конкретно – історичну форму вираження і спрямоване на формування громадянина конкретної держави, яка не може бути безнаціональною. В Україні, як і інших країнах світу історично склалася своя система виховання, яка максимально враховує національні риси і самобутність українського народу. Це - українська козацька педагогіка.

Козацька педагогіка – феноменальне явище і складова української етнопедагогіки: в усній формі вона зберегла, передаючи з покоління до покоління найкращі духовні цінності народу, досвід виховання, формування і навчання особистості, не зафіксовані письмово прогресивні й результативні форми виховання, батьківського опікування немовлят і дітей дошкільного віку, роботи з підлітками та юнаками та побудови взаємин між дорослими. Так виникли неписані закони кодексу козацької честі, актуальні і в наш час, які передбачали:

- Любов до батьків, рідної мови, вірність у коханні, дружбі, побратимстві, ставленні до Батьківщини – України;

- Готовність захищати слабших, молодших, зокрема дітей, готовність замінити їм батька й матір, сестру й брата;
- Шляхетне ставлення до дівчини, матері, жінки, бабусі;
- Непохитна відданість ідеям, принципам народної моралі, духовності (правдивість і справедливість, скромність і працьовитість, тощо);
- Відстоювання повної свободи і незалежності особистості, народу, держави;
- Турбота про розвиток національних традицій, звичаїв і обрядів, бережливе ставлення до рідної природи, землі;
- Всебічна допомога сиротам, вдовам, турботливе ставлення до безпомічних, постійна матеріальна підтримка;
- Здатність до співчуття, жалю до людей, які потрапили в біду;
- Готовність допомагати будь – якій людині, щиро розділити з нею горе, страждання, журбу і тугу;
- Надання допомоги хворим, пораненим, потерпілим від злих людей, від стихійних лих;
- Прагнення до добродійних пожертв на будівництво храмів, навчально - виховних і культурних закладів;
- Цілеспрямований розвиток власних фізичних і духовних сил, волі, можливостей свого організму;
- Уміння скрізь і всюди чинити шляхетно, виявляти інші чесноти.

Козацька педагогіка як невід’ємна складова української етнопедагогіки акумулювала в собі вироблені віками та апробовані часом традиції виховання молоді і звертала велику увагу на національно – патріотичну складову виховання та розвивала такі якості особистості:

- Готовність боротися до загибелі за волю, честь і славу України;
- Готовність до самопожертви, нехтування небезпекою, коли справа стосується нещастя рідних, друзів, побратимів;
- Ненависть до ворогів, прагнення визволити рідний край від чужих зайд – завойовників;
- Здатність відстоювати рідну мову, культуру, право бути господарем на власній землі;
- Героїзм, подвижництво у праці та в бою в ім’я свободи і незалежності України.

Найголовнішими вимогами до такої діяльності у сучасному світі можуть бути і такі відомі козацькі заповіді:

- Не нашкодь своїми діями іншим;
- Візьми все найкраще, що зробить тобі добро, зміцнить силу, загартує волю, збудить думку, уяву, сформує почуття і переконання;
- Без потреби не зазіхай на сусідські звички, не переймай чужих молитов, а бери лише те, що продовжить життя, зробить його незборним, загартованим, помножить майстерність, вправність, а здібності перетворить на невечерпні знання і вміння.

Отже, високий рівень розвитку психофізичної і духовної культури козацтва, досягнення української етнопедагогіки з питань виховання молоді, її інтелектуального розвитку, визнані й апробовані в світі, мають природне право на відновлення кращих своїх здобутків у практиці виховання сучасної молоді. Бо наша молодь – це наше майбутнє, і від того, які цінності і світоглядні установки, культурні і моральні норми виховують у неї сьогодні, залежить завтра усєї країни, а шлях до демократичного цивілізованого суспільства проходить через душі наших дітей.

Нині, коли ми спостерігаємо піднесення національної самосвідомості у молоді та у людей середнього і старшого покоління, козацькі виховні традиції є просто порятунком для «зголоднілої» на душевність та духовність сучасності. Ніщо не повертається в традиційних формах, час диктує свої. Не всі форми відповідають сучасності і в козацькій педагогіці: нині інший тип виробничих відносин, побуту, потреб та свідомості. Але дух не втрачає сили, енергії, цілеспрямованості до мети. Тому не можуть використовуватися такі принципи козацької педагогіки, які співзвучні сучасному сьогоденню, а зокрема формування ціннісного ставлення до сім'ї, роду і нації; до рідної природи, оселі, землі; дух лицарства (побутового, військового, державницького) і волелюбності, життєносний дух побратимства; дух особової соціальної і національної самосвідомості, гідності та честі.

Сучасна школа – це найімовірніший осередок формування сучасного козака – лицаря. Основне завдання школи на сучасному етапі – протистояння бездуховності, руйнації національної моралі; протистояння ворожій інформаційній агресії. Труднощі та проблеми виховання впливають із сучасних труднощів громади: економічних, демографічних, соціальних. Громада живе і розвивається доти, доки в ній живе багатим духовним життям школа, тому школа повинна і може стати осередком духовності, берегинею духу громади. Один із шляхів вирішення проблем сучасного виховання учнів – це впровадження у виховний процес національної – патріотичної складової та розумні ідеологізація та політизація виховного процесу. Не можливо виховати особистість тільки в школі, школа виховує разом із сім'єю, виробничим колективом, громадою.

Як це все виглядає у нашій школі.

У 2010 році учні нашої загальноосвітньої школи у складі козацького рою «Скарб» прийняли участь у районному етапі конкурсу «Джура», який проводився у с. Мліїв. Учні настільки перейнялися і захопилися козацькими ідеями, що було вирішено провести у школі свої власні «Козацькі забави». Кожен клас представляв козацький рій, діти готувалися до проведення ігор, вивчали історичні відомості про козаків, виготовляли емблеми загонів, козацькі атрибути. Захоплення своїх дітей підтримали батьки – вони взяли активну участь у організації свята, виготовленні прапорів, придбанню форми для загонів, суддівстві конкурсів, придбанні призів, тощо. Програма проведення свята була великою, тому проводили його у вихідний день. Тут були представлені такі етапи: представлення загонів, святкова лінійка, конкурс

строю, історичний конкурс, конкурс козацької каші та спортивні змагання. Всі залишилися дуже задоволеними, на свято зійшлося багато жителів селища, були запрошені почесні гості. З того часу, ми щорічно у квітні – травні проводимо «Козацькі забави» як підсумок роботи за рік, так як весь річний виховний план роботи школи пронизаний козацькою лінією. (Дивись додаток) Творче впровадження в життя ідей козацької педагогіки має забезпечити виховання фізично здорових, морально чистих і по - лицарськи мужніх та сильних духом громадян незалежної України. Адже «лише виховуючи українця, можна виховати українця». Тому в практиці роботи школи для формування цілісної особистості громадянина України я вважаю необхідним виконання таких завдань:

1. З раннього віку діти повинні виховуватися рідною мовою, міфологією, фольклором, мистецтвом, літературою

2. Діти повинні виростати в культурному етнічному середовищі, разом із батьками, педагогами долучатися до національних звичаїв і традицій.

3. Діти повинні знати, що найбільша цінність – Батьківщина.

4. Велике значення мають інтелектуальне, моральне, трудове, естетичне, ідейне та інші види виховання.

5. Високу духовність формують національні символи України, цілісну особистість формує і козацько – лицарська символіка – Запорізька Січ, Хортиця, булава, бунчук, козацькі прапори.

Цілісна особистість виховується, коли виконуються заповіді предків: пізнавай і вдосконалюй себе; шануй себе; плекай і бережи свою гідність; захищай правду і волю; стався до інших так, як хотів би, щоб ставилися до тебе; оволодівай наукою Добра; розпізнавай недоброзичливців; будь патріотом, домагайся, щоб Україна була рівноправною серед інших держав; живи в гармонії з природою, довкіллям, людським оточенням, самим собою.

Додаток

**Традиційні виховні заходи в нашій школі
з елементами козацької педагогіки**

№	Зміст роботи	Час проведення	класи	Відповідальні
1.	Фестиваль козацької пісні	вересень	1-4 5-8	Вчитель музики, педагог – організатор, кл. керівники та класоводи
2.	Олімпійський тиждень	вересень	1-11	Вчитель фіз. вих.
3.	День миру	вересень	1-11	педагог – організатор, кл. керівники та класоводи
4.	Святкова лінійка до Дня партизанської слави	вересень	1-11	Вчитель історії
5.	Свято Покрови, « Козацькі забави»	жовтень	5-8 8-11	Педагог – організатор, учнівська рада школи
6.	Лицарський турнір	грудень	7-11	Педагог – організатор, класні керівники

7.	Святкова лінійка до Дня Збройних сил України	грудень	1-11	Педагог - організатор
8.	Вечір відпочинку « Ну – мо, хлопці!»	грудень	8-11	Педагог – організатор, вчитель фіз.. вих
9.	Свято Калити	грудень	1-7	Педагог - організатор
10.	Андріївські вечорниці	грудень	7-11	Педагог – організатор, кл. кер.
11.	Святкова лінійка до Дня Соборності України	січень	1-11	Вчитель історії
12.	Святкова лінійка до Дня героїв Крут	лютий	1 -11	Вчитель історії
13.	Виховний захід пам'яті Героїв Небесної сотні	лютий	7-11	Педагог - організатор
14.	Святкова лінійка до Дня визволення селища Цвіткове	лютий	1-11	Педагог – організатор, Вчитель історії
15.	Привітання ветеранів, уроки Мужності	лютий	1-11	Педагог – організатор, учнівська рада школи, кл. кер
16.	Свято «Берегиня роду»	березень	1-11	Педагог – організатор, учнівська рада
17.	Шевченківський тиждень	березень	1-11	Учителі укр.. мови
18.	Свято Писанки	квітень	1-7	Педагог – організатор
19.	Декада Пам'яті	травень	1-11	Педагог – організатор, учнівська рада школи, кл.кер
20.	Козацькі забави	травень	1-11	Педагог – організатор, учнівська рада школи, кл. кер; батьківський комітет школи
21.	Робота волонтерського загону « Серце Данко»	протягом року	7 -11	Педагог – організатор, класні керівники
22.	Участь у волонтерських акціях	протягом року	1 -11	Педагог – організатор, класні керівники, учнівська рада школи, батьківський комітет.
23.	Робота загону « Пошук»	протягом року	7-11	Учитель історії, педагог – організатор, учнівська рада школи,

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- 1.Александрова В. Наша цілісна система виховання. Досвід виховання на ідеях козацької педагогіки СШ №93 м. Києва. Освіта, №41, 21-28 серпня 2002
- 2.Алексюк А. Реабілітоване слово « лицар». Освіта №34 30 серпня 1995
- 3.Біленька Г. Методичні матеріали до програми « Сучасне козацько – лицарське виховання дітей і юнацтва України». Освіта №40 18-25 серпня 1999.
- 4.Бурлака Я. Лицарська духовність. Освіта №50- 51 : грудня 1995.

*Т. О. Мінченко, директор
школи Балаклеївської
загальноосвітньої школи I-II ступенів
Смілянської районної ради*

ВИКОРИСТАННЯ КОЗАЦЬКИХ ТРАДИЦІЙ У СУЧАСНОМУ ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ БАЛАКЛЕЇВСЬКОЇ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

Козацька педагогіка — феноменальне явище і складова української етнопедагогіки: в усній формі вона зберегла, передаючи з покоління до покоління найкращі духовні цінності народу, досвід виховання, формування і навчання особистості, роботи з підлітками і юнаками та побудови взаємин між дорослими. Так виникли неписані закони кодексу лицарської честі, що передбачали:

- любов до батьків, рідної мови, вірність у коханні, дружбі, побратимстві, ставленні до Батьківщини-України;
- готовність захищати слабших, молодших, зокрема дітей;
- шляхетне ставлення до дівчини, Жінки, бабусі;
- непохитна відданість ідеям, принципам народної моралі, духовності (правдивість і справедливість, скромність і працьовитість тощо);
- відстоювання повної свободи і незалежності особистості, народу, держави;
- турбота про розвиток національних традицій, звичаїв і обрядів, бережливе ставлення до рідної природи, землі;
- прагнення робити пожертви на будівництво храмів, навчально-виховних і культурних закладів;
- цілеспрямований розвиток власних фізичних і духовних сил, волі, можливостей свого організму;
- уміння скрізь і всюди чинити шляхетно, виявляти інші чесноти.

Козацька педагогіка як невід'ємна складова української етнопедагогіки акумулювала в собі вироблені віками та апробовані часом традиції виховання молоді.

Високий рівень розвитку психофізичної і духовної культури козацтва, досягнення української етнопедагогіки з питань виховання молоді, інтелектуального розвитку визнані й апробовані у світі, мають природне право на відновлення кращих своїх здобутків у практиці тіловиховання і духовності сучасної молоді. Успіх буде гарантовано за умови творчого підходу до практичної реалізації теоретичних узагальнень потреби відновлення на високому рівні козацького гарту, тіловиховання і гармонійного розвитку молоді в процесі відновлення національної системи освіти.

Найголовнішими вимогами до такої діяльності можуть бути відомі козацькі заповіді:

- не шкодь своїми діями іншим;
- візьми все найкраще, що зробить тобі добро, зміцнить силу, загартує волю, збудить думку, уяву, сформує почуття і переконання;
- без потреби не зазіхай на сусідські звички, не переймай чужих молитов, а бери лише те, що продовжить життя, зробить його незборимим, загартованим, помножить майстерність, вправність, а здібності перетворить на невичерпні.

Ці та інші настанови тяжіють за своєю сутністю до Заповідей Господніх.

Відомо, що запорожці були глибоко віруючими людьми, і відсіч усім ворогам давали за заповідями Божими.

Козацтво — високоінтелектуальний і суспільнотворчий унікум державотворення, громадського дива Європи, в якому кожен козак — це мудрець.

У Запорозькій Січі, як і у Стародавній Греції, існував культ фізичного розвитку особистості. Фізично недосконала людина відчувала свою нерівність і тому щиро прагнула підвищити свій фізичний вишкіл. Як свідчать літописи, слабку людину січове товариство ніколи не обирало в старшини.

Напевно, не випадково усі воїни, національні герої, як правило — богатирі. Залишилися численні легендарні перекази про козаків-характерників, яких не брали ні ворожа куля, ні шаблюка бусурмана. А деякі з цих легенд-переказів надлюдські властивості приписували конкретним історичним особам, як, наприклад, Іванові Дмитровичу Сірку (1605—1680), який за народним поголосом міг ловити кулю на ходу й назад кидати її в дуло пістоля того, хто стріляв...

Населення України проводило виховання підростаючого покоління на прикладах визначних козаків, на козацьких традиціях і законах, тому вся педагогіка носила назву козацької, її дієвими засобами ставали народні козацькі думи й історичні пісні, легенди і народні перекази, сміховини та величезна кількість влучних афористичних творів, які потім одержать назву приказок та прислів'їв.[1]

Співпраця нашої школи з українським козацтвом розпочалася у жовтні 2013 року. Народна Академія Українського козацтва – міжнародна наукова громадська організація, створена у 2006 році (НАУК м. Київ), оголосила конкурс малюнків за сюжетом українського мультфільму «Котигорошко». Взяли участь 90% учнів школи. Оцінювали дані роботи спеціалісти по іконопису в м. Київ. Диплом та грошову винагороду отримав учень 1 класу Сущенко Назар, а вручив її Президент НАУК Іванюк В'ячеслав Володимирович на науково-практичній конференції «Основи козацької педагогіки: Особистість. Суспільство. Держава.», що відбулася 18 жовтня 2013 року в стінах школи, де було прийнято Ухвалу про співпрацю Балаклеївської загальноосвітньої школи I-II ступенів №2 та Народної Академії Українського Козацтва (НАУК). 15 листопада 2013 року протоколом №1 Установчої Ради засновників Козацької громади Балаклеївської загальноосвітньої школи I-II ступенів №2 було ухвалено створити козацьку громаду на базі школи. Було надано повноваження

представляти інтереси козацької громади на Установчій Раді по створенню на базі Балаклеївської загальноосвітньої школи I-II ступенів №2 козацької сотні, як структурного підрозділу Смілянського районного Козацького громадського формування «Полк Горішні Плавні» учням школи (по 1 представнику від кожного класу). Відтоді отаман козацького полку «Горішні Плавні» Мешедченко Ігор Євгенійович став частим гостем у школі і спільно з активом шкільної козацької сотні школи вирішує буденні проблеми учнівського колективу.

6 грудня 2013 року у День Збройних сил України 63 хлопчиків та дівчаток прийняли козацьку присягу - відбувся обряд посвяти в козаки-берегині. На святі почесними гостями були Президент Народної Академії Українського Козацтва (НАУК) Іванюк В'ячеслав Володимирович, Олексій Олексійович Кармацьких - Генерал Армії Козацтва України, Герой Козацького Народу, Купрійчук Микола Михайлович - Генерал Козацького товариства. Саме тоді було укладено договір про співпрацю між школою та НАУК. Зворушливі клятви юних патріотів любити та захищати Батьківщину вразили присутніх своєю щирістю, а висловлені надії на світле майбутнє України подарували гостям гарний та піднесений настрій. Яскраві враження гостей свята свідчать про те, що Україна потребує в проведенні подібних свят. Адже саме вони підіймають патріотичну свідомість громади, стимулюють інтерес молоді до історії українського народу та стародавніх традицій, а також сприяють культивуванню здорового способу життя.

Потому створили реєстр Балаклеївської сотні Смілянського козацького полку «Горішні плавні» станом на 01.02.2014 року, де юні козачата були розділені на застави.

25 грудня 2013 року в школі відзначили 10-ту річницю військово-спортивної патріотичної гри «Сокіл» («Джура») Українського козацтва. Присутніми були представники Смілянського козацького полку «Горішні плавні» на чолі з отаманом Мешедченком І. Є., Президент НАУК Іванюк В. В.. В рамках пункту «Секрети козацького здоров'я» був проведений майстер-клас з перукарської майстерності, який провела майстер-перукар, візажист та консультант з питань гігієни краси Мешедченко Анастасія.

Саме тепер почали налагоджуватись справжні стосунки між дітьми, вчителями, козаками, батьками. Учні 5-9 класів стали наставниками, шефами над учнями 1-4 класів. Побратимство відчувається і між самими дітьми, і між дітьми та дорослими козаками. Батьки активно почали ділитися з дітьми своїм досвідом, своїм талантом, вмінням. До проведення майстер-класів стали долучатися мами. Дуже цікавими були майстер-класи: Мукай Яни Володимирівни, Гайратової Лілії Володимирівни. Діти з задоволенням вчилися робити квіти з ниток, фігури з паперу та виготовляли святкову стіннівку до свята 8 Березня. Скільки гордості було в очах дітей, коли вони говорили: «Це ж моя мама проводить майстер-клас!»

Наші козачата спільно з отаманом козацького полку «Горішні плавні» побували в гостях у міліції, де відвідали музей міліції та побували в тирі, де

з змогли потримати навчальну зброю. Навесні завітали до тепличного господарство Лілії Георгіївни Теребило - заступника голови наглядової ради Асоціації шкільних господарських товариств в селі Степанки. А в червні 2014 року Лілія Георгіївна передала в школу більше 500 штук саджанців петунії та помідорів, і вся ця краса була висаджена руками самих дітей.

З учнями 9 класу працюють спеціалісти Смілянського Центру зайнятості безпосередньо в самому Центрі зайнятості та в школі (вже другий рік поспіль проведено по три заняття головним спеціалістом відділу активної підтримки навчання Смілянського Центру зайнятості Дмитренко І. А.) за активної участі отамана козацького полку «Горішні плавні» Мешедченка І. Є.. Саме так визначається направленість та професійні нахили кожної дитини. Відповідно цих тестів, спостережень, висновків для кожного випускника школи спеціалісти НАУК рекомендують обрати відповідний навчальний заклад.

Вчителі-наставники прагнуть виховувати духовну моральну особистість, небайдужу до проблем близьких чи скривджених життям людей. В рамках акцій «Від серця до серця» пройшли збори коштів для дітей з вадами слуху, для людей, які потрапили у біду. За активної участі юних козачат були проведені виховні заходи: «Ти – вічний біль, Афганістан», «Річниця пам'яті Лесі Українки», «200-річчя з Дня народження Т. Г. Шевченка». Активними були діти в конкурсах малюнків: «Ми – за мир», «Безпечний рух», «Дії в надзвичайних ситуаціях», «200-а річниця з Дня народження Т. Г. Шевченка»; в акціях: «Подаруй іграшку другу», «Від серця – до серця», «Поповнимо шкільну бібліотеку сучасною дитячою прозою». Учні 8 класу під керівництвом Галущенко Л. А. підготували проект «Із попелу забуття», організували зустріч з учасником Другої Світової війни, ветераном праці Доброноженко Марією Григорівною. Діти та вчителі постійно збирають продукти харчування, виготовили сувеніри з українською символікою, малювали малюнки, писали листи для добровольчих частин у зоні АТО. Волонтери доставили дитячі послання за призначенням.

Приємно, коли у житті дітей батьки займають активну позицію – так у створенні родинного дерева у конкурсі «Мій родовід» взяли участь сім'ї 3, 4, 7 класів.

Самоврядування набуло значного рівня саме з приходом козаків у шкільний колектив. Отаман козацької сотні (серед учнів) Коломієць Валентин (9 клас), радник отамана козацького полку Доброноженко Петро (9 клас), писар козацької сотні Пономарчук Марина (9 клас) часто працюють з молодшими дітьми в плані профілактичних бесід по правопорушеннях. Діти активізували свою роботу, проявили ініціативу та показали свої здібності: в застavaх відповідно до козацького календаря самі обрали свята, які готували самостійно. Так 12 застава стала ініціаторами проведення свята Міжнародний жіночий день; 14 та 15 застави підготували Міжнародний день щастя; вони ж організували свято сміху та жартів; 9,10 та 11 застави підготували захід до Міжнародного дня польоту людини в космос.

19 вересня 2014 року в школі була організована виставка дитячих робіт під назвою «Голуб миру», приурочена Міжнародному Дню Миру.

Козацький полк «Горішні плавні» проводить серед дітей велику профорієнтаційну роботу. Дуже цікавими є зустрічі з представниками різних професій, яких запрошує отаман полку. Напередодні професійного свята - Дня рятівника (вересень 2014), на території школи відбулася зустріч учнівської молоді із співробітниками Смілянського районного відділу Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Після бесіди, рятівники продемонстрували свою роботу. На шкільному подвір'ї вони в дії показали аварійно-рятувальну техніку та спеціальне обладнання, яке щодня використовують. Уявну пожежу гасили усі гуртом.

12.11.2014 року в школі відбулась зустріч зі старшим прокурором Бешлегою Іванною Василівною, яка розповіла про секрети професії прокурора. Козачата поставили їй багато запитань, навіть особистого характеру.

27.11.2014 року пройшла зустріч з представниками професій, пов'язаних з телебаченням (оператор, телеведучий, телерепортер ...). Діти з цікавістю слухали телевізійників, самі брали інтерв'ю, пробували знімати сюжети безпосередньо в залі.

І в планах ще багато зустрічей.

19 жовтня 2014 в похід до осіннього лісу вирушили учні старших класів, які є членами козацької сотні, на чолі з отаманом Мешедченком І.Є.

Похід мав пізнавальну та навчальну мету. Учні не тільки милувалися красою осіннього лісу, але й пройшлися місцями, де були знайдені сліди партизанських землянок. Відомо, що в часи Великої Вітчизняної війни в лісах Смілянщини діяв партизанський загін ім. Пожарського. Крім пізнавальної діяльності учні вдосконалювали на практиці правила безпеки під час розпалювання вогнища в лісі. Також Ігор Євгенійович ознайомив школярів з різними видами рослин, які ростуть в лісовій місцевості і які можна вживати в їжу під час перебування в лісі.

04.12.2014 пройшла посвята в козачата нових членів Балаклеївської козацької сотні.

Всі ці заходи не пройшли безслідно, кожен з них по краплині залишає в свідомості дітей духовні цінності народу, досвід виховання, формує і навчає особистість.

*В. М. Панитенко, заступник
директора з виховної роботи;
О. І. Кунцевич, учитель української
мови й літератури Кам'янської
загальноосвітньої школи I-III ступенів №2
Кам'янської районної ради*

ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ ШКОЛА – ОСЕРЕДОК ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ КОЗАЦЬКО-ЛИЦАРСЬКИХ ТРАДИЦІЙ

У козацькі часи нашому народові був притаманний високий рівень шляхетності, моральності, духовності, доблесті й звитяги, знання і бездоганне дотримання національних традицій та звичаїв. Із метою відродження славного минулого нашої Батьківщини в 2010 році при Кам'янській школі №2 почали створюватися козацькі загони, які об'єднувалися в курені. Об'єднавшись, призвавши на поміч одчайдушному лицарському серцю розум нації, кожен загін у нашому закладі домагався того, щоб джура, молодий козак завжди й скрізь був вірний Девізові, виконував Урочисту обіцянку та Закони, сумлінно вчився, брав активну участь у житті загону, а також в об'єднаннях за інтересами. Працюють вони під керівництвом ради куреню. Нещодавно рада вирішила формувати рої. Найкращим виявився рій «Дикі бджоли». Об'єдналися вони за принципом дружби і спільних інтересів. На протязі року оволодівали різноманітними вміннями й навичками, вчилися самостійно проводити козацькі справи, колективно працювати і цікаво відпочивати. Ройовим обрали Захаренка Романа, учня 10 класу. Він справжній ройовий отаман, бо може найкраще заохотити до плекання в собі громадянських чеснот, до позитивної поведінки, до перемоги в грі. Козацький лідер мудрий, поміркований і відважний. А наші козачата, пройшовши певні випробовування – як фізичні, так і моральні, відчували себе духовно загартованими, впевненими у власних силах, досвідченими козаками. Адже козацтво з давніх-давен втілювало в собі фізичне і духовне здоров'я нації, інтелектуальну силу, життєздатність, оптимізм та енергію. Це була об'єднана, згуртована, ідейно і духовно зцементована, суворо дисциплінована національна сила, яка очолювала боротьбу проти чужоземних ворогів. У сьогоденній складній для нашої держави період така сила повинна виховуватися змалку.

Недаремно назва нашого найкращого рою (у 2013 році він виборов III місце в обласному змаганні «Джура») – «Дикі бджоли», адже, за їхніми словами, на кожного «колорада» знайдеться одна дика бджола. Члени рою довідались, що колись старі запорожці в кінці життя йшли «рятуватися» не в монастир, а на пасіку. Там скоріш за все і народилася ідея використовувати бджіл як зброю. У покинутих козацьких бордюрах, ворогам завжди можна було поласувати медом. Тут і чекала їх несподіванка, бо залишені зумисне у примітних місцях дзбани з медом спочатку веселили, а потім клали наповал найдужчих воїнів. Справа в тому, що, якщо неподалік від пасіки цвіли «

дурманячі» рослини (дурман, мак, дрімота біла), бджоли збирали «п'янкий» мед. Існує версія, що подібні горщики використовували в якості бойових вуликів. Весною козаки-бджоловоди домішували в кормовий мед потерту голову щуки, яка розбила хвостом зимовий лід, і перець. Це робилося з ритуальною метою: щоб бджоли були «зубасті як щука, і злі як перець». Вихованих у такому дусі бджіл запорожці використовували для боротьби з яничарами та турецькими галерами: помістивши бджолині сім'ї в глиняні горщики, козаки за допомогою металевих машин закидали їх на палубу ворожого корабля, де «бомби» розбивались і бджоли нападали на ворожих солдат, які марно відмахувалися від голодних, злих комах кривими ятаганом [5]. Довідавшись про такі факти, молоді козачати вирішили, що кращої назви, аніж «Дикі бджоли», годі й шукати.

Девіз рою джури обирали теж самостійно: «Дикі бджоли все гудуть – до мети вперед ведуть». Він тільки підкреслює добрі наміри. Перш за все наші козачата дбають про те, щоб так само, як вони отримали від своїх предків ті права і вольності, щоб і їхні наступники прийняли їх цілими й непорушними, з примноженням слави. І щоб вони один після одного передавали їх у прийдешні часи.

Сьогодні нам належить продовжити велику місію козацтва. Козаки знову мають стати захисниками честі й гідності України, її традицій, її культури. Загальновідомо, що поглиблення і примноження козацько-лицарських традицій у сучасних умовах сприятиме нарощенню зусиль державотворчого спрямування, піднесення духовності як кожної особистості зокрема, так і всього народу, суспільства в цілому [1, с.18].

Козацький рій об'єднує не тільки юнаків, які постійно духовно й фізично готують себе до оборони Батьківщини, свого роду та українського народу, його честі та гідності, а й дівчаток (при цьому треба зважити на ту особливість, що козаками на Січі були лише чоловіки). Всі добре знають, що жінка в минулому – вірна супутниця козака, вона – берегиня свого роду, отчого дому, але при цьому в кожному важку годину й жінка-воїн, яка може відстояти свою землю від ворога, тобто заступити свого чоловіка-козака, якщо це необхідно. Жінка-мати виховувала у своїх дітей (і в першу чергу у хлопців) мужність, сміливість, твердість і рішучість, інші вольові, необхідні захиснику Батьківщини риси козацького характеру [3, с.136]. Включивши до рою козачок, ми подумали: то може бути й досить успішний результат. Дівчата загалом більш старанніші в такому віці, зокрема і щодо тренувань. Навіть у стрільбі часто є випадки, що вони краще себе показують. І справді, наші сподівання справдилися! Беззаперечно виконуючи всі накази ройового, наші берегині демонстрували при цьому швидкість, дотепність та кмітливість.

Хотілося б розповісти про виховника рою – старшого козака. Павло Сергійович Воронов (учитель військової підготовки й технологій) ще відразу взяв за правило не вести, а допомагати, не повчати, а давати добрий приклад, бути старшим другом. Вирішує питання завжди спільно з козачатами, адже

відповідальність, почуття обов'язку, самостійності, самосвідомості, рішучості, ну і звісно свободи особистості – основна риса козака-воїна!

На протязі року рій «Дикі бджоли» був безпосереднім учасником, організатором добрих справ. Головне, вирішили молоді козачата, треба мати в душі іскорку Божу, свято шанувати національні традиції і мати велике бажання служити людям.

У жовтні разом з учителем історії І. В. Левенець організували захід, присвячений 65-річчю визволення України від німецького загарбника, на якому звучали поезії про подвиг наших воїнів, змушуючи завмирати серця запрошених гостей, а пісня «Журавлі», виконана Заставенко Мариною, сповнила дитячі душі невимовним жалем за полеглими бійцями і непереборним гнівом до окупанта. На свято було запрошено учасника бойових дій, члена спілки ветеранів, академіка Міжнародної академії проблем безпеки, полковника Г. П. Кузьмичова та почесного громадянина міста Кам'янки, ветерана Великої Вітчизняної війни, письменника Людного. Обидва розповіли про чудеса мужності, стійкості й героїзму нашого народу.

Перед сивочолими ветеранами, які подарували нам мир, життя, розгромили ворога і захистили нашу землю козачата пообіцяли любити Україну, своєю працею і вчинками зробити її сильною, багатогою і квітучою.

Давно я чув, що з просторів небесних

Нам світять зорями в нічній імлі

Безсмертні душі праведників чесних,

Отих людей, що вмерли на землі...

Кожного року джури разом з педагогом-організатором Л. А. Слободяник доглядають пам'ятник Віктору Галочкіну, що височіє на околиці нашого міста. Так, саме на околиці, бо тут у 1942 році 18-річний рядовий закрив собою командира від ворожої кулі. Перед самотньою могилою вони схиляють голови... а далі кипить робота по впорядкуванню пам'ятника. Це їхня шана відважному юнаку, про подвиг якого вони не дадуть забути!

З цього питання невгамовний рій веде й науково-пошукову роботу «Перемога діда – моя перемога!» під керівництвом учителя історії І. В. Левенець та вчителя української мови й літератури О. І. Кунцевич. На зустрічі з американським істориком у Краєзнавчому музеї член рою Стащук Юлія презентувала на основі документальних матеріалів бойовий шлях свого дідуся А. Є. Гончаренка. Історія юнака-прикордонника, що зустрівся очима з чорною чумою фашизма віч-на-віч: поразки, відступи, призначення командиром взводу мотострілкової дивізії, два поранення, контузія, – все розказано на одному подиху. Особисте потискання ладоні маленької правнучки Анатолія Єрофійовича американським істориком – тріумф роботи наших працюючих козачат.

Напередодні 25-ої річниці з дня виведення обмеженого контингенту радянських військ з Афганістану, в честь Дня вшанування учасників бойових дій на території інших держав, джури рою разом з учителем історії І.В.Левенець зібрали в зал і учнів 7-11 класів для того, щоб теплими словами

вдячності подякувати нашим землякам, ветеранам локальних війн, за чесне виконання військової присяги при виконанні інтернаціонального обов'язку в інших державах.

Хлопці, одягнувши камуфляж, співали піню «Комбат» під гітару; Заставенко Марина в білій сукні й вінком з чорних квітів на голові виконала «Афганський вальс». Було прочитано поезії, що краяли душу, розказано афганцями безліч історій про військове життя, сповнене небезпек, на чужинській землі. Покоління воїнів-афганців пройшло кривавими дорогами війни, залишаючи на них життя і біль втрат. Джури не дадуть про це забути.

Вдалим проектом наших козачат ми вважаємо і флеш-моб за єдність України, проведений під керівництвом учителя історії І. В. Левенець та вчителя української мови й літератури О. І. Кунцевич на початку квітня, коли жовто-блакитне знамено, довжиною в 15 метрів було розгорнуте на шкільному майданчику під звучання стрілецької пісні «Пливе кача», а потім урочисто пронесене учнями за межами навчального закладу. Дійство проведено на одному спільному диханні справжніх патріотів своєї держави.

Восени 2014 року виховник, старший козак (учитель військової справи) П. С. Воронов запросив у школу директора Краєзнавчого музею Ю. Ю. Ляшка, козака Лютого при Козацькій Холодноярській республіці, щоб той посвятив молодих джур в її члени. Кожен бажаючий вступити до лав бойових побратимів ставав на одне коліно перед козаком Лютим, а той суворо ставив питання, на які чекав ствердної відповіді «Так!»:

- «Отче наш» знаєш? Матір, батька поважаєш? Україну любиш? Цілуй шаблю!
- Захищати Україну обіцяєш? А це, щоб не забував! – і вдаряє тричі нагайкою по спині.

Аби дійство пройшло не тільки урочисто, а ще й було максимально наближене до справжніх козацьких традицій, педагог-організатор Л.А.Слободяник запросила отця Петра, настоятеля Української автокефальної церкви, щоб той окропив свяченою водою майбутніх членів Холодноярської республіки та влаштувала не тільки святковий концерт, а й веселі змагання у вправності й витривалості молодих хлопців.

По тому було створено ще один рій, який взяв собі назву «Гарт». Адже, як довідалися його члени – молоді хлопці на Січі були не простими слугами при кошовому й іншому старшинах, видно було із самих обов'язків, які на них що покладалися: «молодики повинні були Богу добрі молитися, на коні реп'яхом сидіти, шаблюю одбиватися, списом добре бити і з рушниці зірко стріляти»[1, с.10]. Молодик повинен був сам себе на Січі загартовувати. Тому свій рій наші джури недаремно назвали «Гартом». У сьогоднішній складний для нашої держави період козацька сила, вважають члени новоствореного рою, повинна в кожному гартуватися змалку (не виняток і дівчата). Кожного зібрання вони влаштовують певні випробовування – як фізичні, так і моральні, щоб відчути себе духовно загартованими, впевненими у власних силах, досвідченими козаками. Протягом року козачата оволодівали різноманітними вміннями й навичками: вивчали найяскравіші елементи бойового танцю

“Гопак”, козацькі пісні та володіння давньою козацькою зброєю, подорожували вихідного дня історичними козацькими місцями, відвідували музеї та пам’ятки історії. Не пропускали теоретичні заняття та лекції з історії України, історії козацтва, їхніх обрядів, звичаїв, традицій та багато іншого. І першою їхньою великою ідеєю було створити грандіозний проект під назвою флешмоб “Рушник єдності”. До втілення його в життя долучилися учителі, адміністрація школи й районне керівництво. Джури закликали: кожен учень 22 січня має прийти до школи з вишитим рушником. Опівдні заклад №2 перетворився на суцільний мереживний ланцюг, що простягнувся до центра міста. Це дійство принесло стільки урочистості й гордості в маленькі душі, що годі було й сподіватися!

Відродження козацьких традицій є надзвичайно потрібною і важливою справою. Постає сучасне українське лицарство – духовно постає Україна. Сьогодні нам належить продовжити велику місію козацтва. Юні джури знову мають стати захисниками честі й гідності України, її традицій, її культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гуслистий К. Запорізька Січ та її прогресивна роль в історії українського народу/К.Гуслистий.–К.,1954.–88с.
2. Ковальчук О.В. Українське народознавство / О.В.Коновальчук. – К.:Освіта,1992.
3. Січинський В. Чужинці про Україну.–К.1992.–256с.
4. Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків: В 3 т. – К.: Наукова думка, 1990. –580 с.

Н.О.Поліщук, заступник
директора з виховної роботи
Жаботинської загальноосвітньої школи I-
III ступенів Кам'янської районної ради

ВИКОРИСТАННЯ КОЗАЦЬКИХ ТРАДИЦІЙ У СУЧАСНОМУ ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ЖАБОТИНСЬКОЇ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

В умовах розбудови незалежної України виникає потреба пізнання вітчизняної спадщини, зокрема у сфері освіти, навчання й виховання підростаючого покоління. Упродовж багатовікової історії українського народу значна увага приділялася вихованню в підростаючого покоління любові до рідної землі, поваги до героїчних подвигів українців, готовності до захисту свого народу. Справжнім феноменом патріотизму в історії України стало запорізьке козацтво. Воно глибоко і різнопланово вплинуло на історичну долю українського народу, на формування національної самосвідомості. Багатовіковий визвольний козацький рух зумовив унікальне явище не лише східнослов'янської, а й світової культури - козацьку педагогіку. Козацька педагогіка - це складова народної педагогіки, це наука про виховання мужності, патріотизму, доброти, всесвітнього братерства, взаємодопомоги, фізичної досконалості, віри у свої сили, можливості [4, с.6].

Сутність козацької педагогіки полягає у системі знань про закономірності формування світоглядних позицій українця, збагачення підростаючих поколінь інформацією про здоровий спосіб життя, норми взаєностосунків, а також процес самовдосконалення, самоосвіти. Система козацького виховання для українського народу - історично важлива і незнищенна, адже вона становить одну з вагомих підвалин сучасної національної системи виховання і освіти. Світовий досвід розвитку педагогічної теорії і практики переконливо свідчить, що кожен народ упродовж віків створює власну національну систему виховання й освіти. В епоху державного та духовного відродження України пріоритетна роль належить національній системі освіти й виховання, яка має забезпечити вихід молоді незалежної української державності на світовий рівень.

Сучасна українська національна система виховання ґрунтується як на досягненнях рідного народу, його культурно-історичних традиціях, так і на кращих здобутках інших народів світу, бо український народ є не тільки творцем самобутнього національного, але й активним співавтором світового досвіду виховання.

Успішна розбудова України як держави засновується на вихованні в громадян духовних, морально-етичних цінностей, любові до Батьківщини. Саме тому необхідний активний пошук орієнтирів для сучасного виховання на основах національної духовності і самосвідомості, надбаних віками, що мають

позачасове значення: духовність, державність, патріотизм, соборність, милосердя, благодійність, цілеспрямованість, соціальний розвиток, відповідальність.

Мальовниче село Жаботин Кам'янського району історично знаходилось в епіцентрі подій Визвольної війни 1648-54рр., Коліївщини, Холодноярської республіки. Дух козацтва відчутний тут і нині. Саме тому одним із аспектів виховної роботи Жаботинської загальноосвітньої школи I-III ступенів є відродження козацьких традицій, дослідження свого родоводу, історії рідного краю, національно-патріотичне виховання молоді. Свою діяльність школа здійснює на основі концепції козацького виховання, що є частиною народної педагогіки, яка протягом століть формувала стійку волю, високу козацьку мораль, глибоку національну свідомість.

Використання елементів народної козацької педагогіки в сучасних умовах відкриває перспективи володіння дітьми і молоддю козацько-лицарських традицій, націлює на зміцнення здоров'я нації, сприяє підготовці активних, діяльних громадян, майбутніх наукових і культурних, політичних і державних діячів.

Козацька педагогіка базується на різноманітних ефективних засобах впливу на особистість підростаючого покоління. Козацький фольклор, козацькі мистецтва, козацькі філософія та ідеологія, козацькі традиції і звичаї, історичні документи й художні твори на козацьку тематику, ідеї і принципи лицарської моралі, козацька медицина й військова майстерність – ці та інші козацькі цінності, засоби, збагачені відповідним сучасним змістом, методами і прийомами роботи, становлять, без перебільшення, золотий фонд сучасної української педагогіки.

Першочерговим завданням нашого закладу є соціальне, громадянське, патріотичне виховання дітей та молоді, формування в них системи цінностей і духовних пріоритетів, що мають бути покладені як в основу життя кожної людини, так і суспільства в цілому. Тому однією з найважливіших проблем, яка постає перед педагогічним колективом школи, є створення системи виховної роботи відповідно до вимог сьогодення, системи, яка б мала потужний виховний вплив на особистість, на формування свідомості, самосвідомості вихованця, на виховання духовної культури.

Виходячи із пріоритетних напрямів діяльності Жаботинської ЗОШ, педагогічний колектив особливу увагу приділяє громадянському та національно-патріотичному вихованню на краєзнавчій основі з використанням ідей і засобів козацької педагогіки [1, с.2]. Ефективність цієї діяльності значною мірою залежить від спрямованості виховного процесу, форм та методів його організації. Серед різноманіття методів і форм національно-патріотичного виховання найбільшої значимості педагоги закладу надають саме активним методам, що ґрунтуються на демократичному стилі взаємодії, спрямовані на самостійний пошук істини і сприяють формуванню критичного мислення, ініціативи і творчості. Застосування таких методів покликане формувати в особистості нормативні та поведінкові цінності, що передбачають

вироблення вмінь міркувати, аналізувати, ставити питання, шукати власні відповіді, критично розглядати проблему, робити висновки, брати участь у громадському житті, захищати свої інтереси, поважати інтереси інших, самореалізовуватися тощо. Результативність національно-патріотичного виховання великою мірою залежить від того, наскільки ті чи інші форми й методи виховної діяльності стимулюють розвиток самоорганізації, самоуправління дітей, підлітків, юнацтва, молоді.

У Жаботинській ЗОШ склалася своєрідна модель дитячого самоврядування "Калинка", яка поєднує адміністративне управління з учнівським самоврядуванням, що сприяє підвищенню ефективності національного виховання підростаючого покоління та задоволенню потреб, нахилів й інтересів особистості, досягненню практичних навичок у різних сферах життєдіяльності.

Наш педагогічний та учнівський колектив має свої особливості, свої традиції, які є втіленням певних ідей та надбань національної та народної козацької педагогіки. Зміст діяльності учнівського самоврядування визначають ідеї національної злагоди, справжньої дружби, товариської взаємодопомоги й милосердя. Виступаючи за утвердження загальнолюдських цінностей, ідеалів свободи, рівності, справедливості, учнівська організація визначає своїм завданням глибоке вивчення української історії, життя, діяльності українського козацтва, виховує в учнів лицарські чесноти, береже й керується заповідями українських козаків.

Жаботинська ЗОШ має свої певні традиції, обряди, символи, внутрішній статут та єдині вимоги до вихованців. Починаючи з 1991 року, стало традицією, один раз на рік, 14 жовтня, на Свято Покрови [3, с.1], з метою залучення до патріотичного та громадянського виховання дітей молодшого шкільного віку, в урочистій обстановці відбувається посвята в «козачата» першокласників. На цьому святі першокласники знайомляться з козацькими заповідями, проходять різноманітні випробування на право стати «козачам» і, як результат, отримують «Козацькі грамоти». Після чого вже за традицією йдуть садити калину.

Практика показує, що найбільш дієвими засобами виховання маленьких патріотів є розповіді, добрий вчинок, козацька присяга, особистий приклад старших товаришів, Козацька Рада, походи, пов'язані з козацтвом, відродження його кращих традицій. Кожен клас молодшої ланки об'єднується в «курині» та «рої», які очолюють «курінні» та «ройові».

Звертання до народних, козацьких традицій під час виховних заходів, участь дітей у козацькому русі, що набуває дедалі більш масового характеру, впливає на формування українського характеру і світогляду, виховує глибоку духовність та синівську любов до рідної землі. Із цією метою в школі проводяться фольклорні свята, екскурсії до краєзнавчого музею м.Кам'янки, музею Богдана Хмельницького в м.Чигирин, туристичні походи, екскурсії стежками легендарної Коліївщини, фотовиставки, експозиції робіт вихованців краєзнавчого гуртка, традиційні змагання «Холодноярські ігри», які щорічно проходять в с.Медведівка Чигиринського району, вікторини, рольові ігри,

конкурси. У школі жваво ведеться туристсько-краєзнавча робота. Вихованці краєзнавчого гуртка та військово-патріотичного гуртка «Джура» активно готуються та беруть участь у військово-патріотичній грі «Сокіл» («Джура»). Беручи участь у цій грі, діти показують своє вміння зі стрійової підготовки, стрільби з пневматичної зброї, кидання спортивної гранати, загальнофізичної підготовки, орієнтування на місцевості, рукопашного бою, знання основ долікарської допомоги, історії козацтва і України, її Збройних Сил. Діти знайомляться з нормами Статутів Збройних Сил України, привчаються до дисциплінованості та відповідальності, вчаться працювати в команді і, разом із тим, проявляти свої найкращі індивідуальні якості.

При розробці змісту виховання національної самосвідомості підлітків особливого значення слід надавати поглибленню знань про національну культуру українського народу, героїчне та трагічне історичне минуле своєї країни, про життя і діяльність народу протягом століть його існування, про традиції та духовні цінності козацтва [5, с.4]. Це має забезпечуватися не лише змістом навчальних дисциплін (програмою кожного окремого гуртка), а й відповідною організацією навчально-виховного процесу закладу, тобто інтеграцією змісту різних гуртків на основі національно-патріотичного виховання. Вивчення мови, історії рідного краю, мистецтва, народознавчих дисциплін тощо, має різнобічно відображати національні особливості, відзначатися етнічним забарвленням.

Інноваційним підходом в організації навчально-виховного процесу є використання матеріалу, що знайомить з історією нашої держави, піснями, обрядами, традиціями, звичаями, побутом козаків, історією козацької зброї та козацьких бойових мистецтв, із таємницями народної та козацької медицини.

Жаботинська ЗОШ плідно співпрацює з обласною громадською організацією «Українське козацтво» та багатьма державними і громадськими організаціями, які надають спонсорську та методичну допомогу в проведенні різноманітних виховних масових заходів [2, с.5].

Підсумовуючи досвід роботи педагогічного колективу Жаботинської ЗОШ, треба сказати, що успіху у формуванні національної свідомості та патріотичних почуттів дітей та підлітків у навчальному закладі сприяють такі чинники:

- формування знань вихованців про свою націю, її культуру;
- широке використання в навчально-виховному процесі різноманітних форм та методів;
- цілеспрямоване використання у виховній роботі масових заходів, зміст яких пов'язаний з українськими національними та козацькими традиціями, ремеслами, побутом;
- інтеграція змісту гуртків різних напрямів на основі національного виховання (впровадження відповідної комплексної програми).

Специфіка практичної діяльності в навчальному закладі впливає на формування змісту виховної системи, яку кожен педагогічний колектив

моделює згідно з власною програмою розвитку та виходячи зі своїх цілей і завдань [3, с.8].

Треба пам'ятати, педагогіка – це не тільки наука, це – мистецтво. А мистецтво має своє національне вираження. Крім того, педагогіка як наука й мистецтво стосується особливої, властивої тільки їй сфери – формування людини, особистості, з притаманними їй національними рисами, суспільно-побутовими ознаками. Педагогіка через виховання дітей і молоді відтворює та розвиває в кожному наступному поколінні народ, націю. Тому й національний підхід у науковому вирішенні педагогічних проблем є обов'язковим. Виховання українця, який любить свій народ і з пошаною ставиться до інших народів, без української національної козацької педагогіки не можливе та малоуспішне. Зрозуміло, що поглиблення і примноження козацьких традицій у сучасних умовах сприяє державотворчому спрямуванню, підносить духовність як кожної особистості, так і всього народу. А козацька педагогіка - як і в давні славні часи - продовжує формувати у підростаючих поколіннях любов до рідної землі, готовність захищати її від чужоземних загарбників, глибоку духовність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про молодіжні та дитячі громадські організації»/
<http://budzakkozak.webstolica.ru/kozacka-pedagogka/dokumenti-ditjachih->
2. Закон України «Про козацтво та козацькі організації в Україні» /
<http://budzakkozak.webstolica.ru/dokumenti-budzhackogo-kozactva/derzhavn>
3. Концепція Державної цільової національно-культурної програми розвитку Українського козацтва на 2009-2011 роки (схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2008 року № 1237-р)/
<http://budzakkozak.webstolica.ru/dokumenti-budzhackogo-kozactva/derzhavn-dokumenti-schodo-kozactva/koncepcja-derzhavno-clovo-naconalno-kulturno/>

*Ю. В. Токова, заступник
директора з виховної роботи
Лукашівського навчально-виховного
комплексу «Дошкільний навчальний заклад
– загальноосвітня школа I-III ступенів»
Чорнобаївської районної ради*

ВИКОРИСТАННЯ КОЗАЦЬКИХ ТРАДИЦІЙ В ОРГАНІЗАЦІЇ УЧНІВСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ЛУКАШІВСЬКОМУ НВК

Національно-патріотичне виховання – один з основних напрямків сучасного виховання школярів. Саме сьогодні виникає велика потреба відроджувати в молодого покоління почуття патріотизму, національних інтересів, честі, гідності, мужності, доброти, гордості, самоповаги. Школа має виховувати справжнього патріота, громадянина своєї Батьківщини, формувати національну свідомість підрастаючого покоління.

Нині в багатьох навчальних закладах активно відроджуються козацькі традиції, оскільки «цілком виправданим є визначення козацької педагогіки як енциклопедії національного виховання, до якого все більше схиляється вітчизняних і зарубіжних вчених, викладачів педагогічних навчальних закладів, ліцеїв і гімназій, учителів загальноосвітніх шкіл усіх рівнів і типів» [3, с. 134-135]. Освітняни переконані в тому, що саме національні традиції допоможуть відродити духовні почуття сучасної молоді. Курені, загони, гурти, братства та інші об'єднання вже діють в школах України.

Отож і ми повинні створити національну школу, яка спиратиметься на історію України, нашу рідну українську мову, на традиції, звичаї рідного народу. Зваживши всі аргументи, педагогічний колектив Лукашівського НВК – школи духовної культури, обрав козацьку педагогіку як основний засіб виховної роботи і почав пошуки нових форм та методів національно-патріотичного виховання молоді. Продуктом творчого пошуку педагогічного колективу стало створення дитячого об'єднання «Козацька республіка». Впровадження в життя цього задуму проходило в декілька стадій.

На першому етапі відбулися загальношкільні батьківські збори, де ідея патріотичного виховання була підтримана. Далі, керуючись змістом розділу «Національне виховання» Державної національної освітньої програми «Освіта України XXI ст.», відповідно до Законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», до Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2009 – 2015 р., затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 28.01.2009 №41, Указу Президента України №14/95 від 04.01.1995 р. «Про відродження історико-культурних та господарських традицій Українського козацтва», згідно з Концепцією національно-патріотичного виховання молоді та з метою «утвердження у суспільстві поваги до культурного та Історичного минулого України» [1] було розроблено та

затверджено на засіданні педагогічної ради НВК Положення про козацькі класи (загони). 14 жовтня 2013 року, а саме в День козацтва, було засновано дитяче громадське об'єднання «Козацька республіка».

Утверджуючи особистісно-орієнтований підхід у виховному процесі, заступник директора з виховної роботи разом з педагогом-організатором розробили загальношкільний план виховної роботи відповідно до завдань шкільної освіти та згідно із статутом дитячого об'єднання. На основі загальношкільного плану, класні керівники 5-11 класів розробили плани виховної роботи козацьких класів (загонів). План виховної роботи козацьких класів (загонів) втілюється шляхом проведення годин спілкування «Ми ростемо, росте країна», «Щоб бути до праці готовим, треба завжди бути здоровим!», виховних заходів «Тої слави козацької повік не забудем!», свят «Козацькому роду нема переводу!», фестивалів козацької пісні і танцю, конкурсів козацьких інтелектуалів, вікторин, бесід «Жіночі імена в часи козацтва», козацьких КВК, походів рідним краєм, КТС «Як повести за собою», «І покажем, що ми, браття, козацького роду!», спортивних змагань «Козацькі ігри», «Козацькі забави», «Анумо, козаки!», родинних свят «Тепло родинного вогнища», «На батьківському подвір'ї», вечорів козацьких традицій. Найбільше учням сподобалось свято «Я присягаюсь на вірність Україні!», де вони мали можливість відчувати гордість за свою приналежність до козацтва. На основі цих заходів формується духовний, психічний, фізичний, інтелектуальний тип громадянина України з високим почуттям патріотизму. Ми знаємо, що процес формування справжнього патріота своєї Батьківщини є довготривалим, важким, тому залучаємо до виховних заходів батьків учнів, представників органів місцевого самоврядування.

Педагогічний колектив теж не лишився осторонь від козацької педагогіки: проводяться педагогічні ради «Вплив дитячого об'єднання на формування патріотизму школярів», «Формування національної свідомості в процесі навчання і виховання!», запроваджуються козацькі традиції.

Радує те, що з кожним наступним кроком «Козацька республіка» дедалі владніше займає позицію, яка характеризує її як повноправного господаря своєї школи. Одне з видань В.Сухомлинського зветься «Мудра влада колективу», тому саме колектив є тією силою, завдяки якій виховується активний громадський діяч, дуже чутливий до суспільних проблем.

На сьогодні «Козацька республіка» – шкільна організація зі своїм статутом, структурою, прапором, гімном, гербом, галстуками, органами управління. До складу Козацької республіки входять учні 5-11 класів та вчителі школи. Дитяча організація згуртувала дітей, захопила їх ідеєю козацтва. Діяльність «Козацької республіки» спрямована на вироблення і вдосконалення ефективних шляхів вирішення педагогічних проблем національного, козацького виховання.

Основною метою дитячого об'єднання є формування національно-свідомого громадянина своєї Батьківщини, продовження козацьких звичаїв, відродження українських національних традицій.

СТАТУТ
Шкільної дитячої організації «Козацька республіка»
1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1.1. Статут шкільної дитячої організації «Козацька республіка» розроблено завдяки демократизації та гуманізації сучасного суспільства і шкільного життя, повернення обличчям до особистості дитини, її потреб і запитів.

1.2. «Козацька республіка» у своїй діяльності керується «Декларацією прав дитини» і «Всесвітньою декларацією про забезпечення виховання, захист і розвиток дітей», Статутом «Козацької республіки».

1.3. Шкільна дитяча організація «Козацька республіка» залучає дітей до активної діяльності НВК, створює умови для реалізації прав дітей, молоді на соціальну творчість, розкриття і утвердження кожної особистості, заохочує до самодіяльності і колективної діяльності.

1.4. Головною метою і завданням шкільної дитячої організації «Козацька республіка» є:

- максимально розвинути у кожного школяра свої потенційні здібності, сформувати високу конкурентноздатність, ініціативу, творчість;
- сприяти збагаченню інтелектуального, творчого, культурного потенціалу України;
- створити сприятливі умови для повноцінного, морального, психологічного, фізичного розвитку учнів;
- приділяти увагу і розвивати позитивні нахили, здібності, творче мислення і вміння самовдосконалюватись;
- формувати громадську позицію, почуття власної гідності, готовності до трудової діяльності, відповідальності за свої дії;
- формувати у членів «Козацької республіки» почуття відповідальності перед школою і педагогічним колективом;
- розробляти і випробовувати нові форми виховання і змістовного відпочинку.

1.5. Діяльність «Козацької республіки» базується на принципах гуманізму, демократизму, законності, активності, рівноправності членів.

1.6. «Козацька республіка» має свої Закони честі, гімн, герб, прапор.

1.7. Мова спілкування і діловодства у «Козацькій республіці» – українська.

2. СТРУКТУРА «Козацької республіки»

2.1. Дитячу організацію «Козацька республіка» очолює старшина Козацької республіки, який обирається таємним голосуванням на виборах. Старшиною може бути учень 8-11 класів.

2.2. Підрозділом «Козацької республіки» є Велика козацька рада, яка керує роботою козацьких класів (загонів), проводить навчання козацького активу, проводить загальні збори, лінійки, конкурси, свята та ін.

2.3. Членами Великої козацької ради є адміністрація школи, вчителі, наставники, учні.

2.4. В кожному класі діє загін. Кожен загін обирає отамана, писаря, має свою назву, емблему, девіз.

3. ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ «Козацької республіки»:

3.1. Робота «Козацької республіки» базується на принципах діалогу, співпраці, глибокій повазі до кожного прояву дитячої та юнацької ініціативи та активності.

3.2. Основними прийомами та методами роботи є:

- пропозиція;

- спонукання до самодіяльності;

- знайомства зі змістом життя дитячих та юнацьких організацій в Україні та за кордоном.

3.3. Залучення школярів до творчої співпраці, реалізації завдань і змісту творчих програм.

3.4. Збереження та примноження традицій НВК.

3.5. Збереження фольклорних джерел свого народу, рідного краю, національна культура, особливостей Чорнобаївського району.

3.6. Навчання членів «Козацької республіки» здійснюється за розробленою програмою з використанням як індивідуальних, так і групових форм роботи засідань, вечорів-зустрічей, диспутів, виступів в друкованих виданнях, бесід за „круглим столом”, прес-конференцій.

3.7. Навчання базується на пізнавальній діяльності школярів, на вмінні володіти достатнім обсягом інформації робити висновки, інтегрувати й синтезувати інформацію, досконало аналізувати ситуацію, передбачати наслідки, застосовувати ідеї на практиці, критично мислити, розвивати допитливість.

4. ПРАВА І ОБОВ'ЯЗКИ

4.1. Члени «Козацької республіки» повинні дотримуватись Статуту НВК, виконувати накази та розпорядження адміністрації з питань організації навчально-виховного процесу.

4.2. Обов'язковим є дотримання етики поведінки та моралі.

4.3. Члени «Козацької республіки» мають захищати учнів від фізичного та психологічного насильства, пропагувати здоровий спосіб життя, роз'яснювати шкідливість вживання алкоголю та наркотиків.

5. КОДЕКС ЧЕСТІ

5.1. Люби Батьківщину, рідну мову, неньку Україну.

5.2. Шануй віру і звичаї свого народу.

- 5.3. Май свою національну і людську гідність.
- 5.4. Будь готовий захищати слабких, піклуватися про молодших.
- 5.5. Виховуй шляхетне ставлення до дівчини, жінки, матері, бабусі.
- 5.6. Слухай накази старшини, поважай старших та поради наставників.
- 5.7. Відстоюй цілковиту свободу і незалежність особистості, народу, держави.
- 5.8. Кріпи свій характер і волю, будь терплячим.
- 5.9. Понад усе цінуй козацьку честь.
- 5.10. Будь охоронцем рідної природи.
- 5.11. Охороняй пам'ятки козащини, бережи пам'ятки історії і культури.

Поступово народжуються і формуються свої загальношкільні традиції, а також традиції «Козацької республіки». На наступний навчальний рік до дитячої організації «Козацька республіка» в козацькі загони планується приймати учнів другого класу. До цього урочистого свята учні почнуть готуватися уже з перших днів навчання в школі тому, що, як сказав теоретик козацько-лицарського виховання, генерал-осавул Українського козацтва В.Я. Тимофєєв: «Лише виховуючи українця, можна виховати українця...» [2].

Отже, козацька педагогіка є одним із найефективніших та доступних засобів національного виховання, завдяки чому молодь України виростатиме фізично здоровою, морально чистою і духовно багатою, відданою національним інтересам і загальнолюдським цінностям. Досвід впровадження новітніх виховних технологій показав прогресивність і ефективність останніх. Школярі з ентузіазмом сприймають сучасні методики, активно беруть участь у організації і проведенні різних заходів, таким чином розвивають свої здібності в різних сферах життя: патріотичні почуття, організаторські навички, відчуття поваги, солідарності й відповідальності за себе і колектив.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Концепція національно-патріотичного виховання молоді. Затверджено спільним наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства оборони України, Міністерства культури і туризму України та Міністерства освіти і науки України від 27 жовтня 2009 року, N 3754/981/538/49. [Електронний ресурс]. / Режим доступу: <http://osvita.ua/legislation/other/5397/>.
2. Тимофєєв В.Я. Козацький дитячий та юнацький рух. [Електронний ресурс] / В.Я. Тимофєєв. – Білгород-Дністровський : Отаман, 2009. – Режим доступу: <http://x-uni.com/referat/268948>.
3. Федоренко Д.Т. Мудрість козацької доби [Текст]: розробка нетрадиційних уроків і навчально-виховних заходів на засадах української етнопедагогіки. Посібник / Д.Т. Федоренко. – Кривий Ріг: ПП "Видавничий дім", 1999. – 144 с.

*І. А. Вербицька, педагог-організатор
Золотоніської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 3 Золотоніської міської ради*

ВИКОРИСТАННЯ НЕТРАДИЦІЙНИХ ФОРМ РОБОТИ У ФОРМУВАННІ ГРОМАДЯНИНА-ПАТРІОТА УКРАЇНИ

“...вірний шлях розвитку народу полягає в тому, що нові покоління, сприймаючи культурні здобутки попередніх поколінь і зберігаючи національні традиції, рухають свою культуру вперед, вносячи в неї нові надбання.”

Григорій Ващенко

Важко не погодитись з думкою, що минуле має велике значення для сьогодення. Кажуть, що без минулого немає і майбутнього. Вивчення минулого необхідне для нас, хто живе сьогодні. Насамперед, саме визначення навчання включає в себе ідею накопичення досвіду з минулого.

Для збереження культурної ідентичності зі своїм народом ще з ранніх дитячих років дитина повинна вивчати етнічні надбання свого народу, що передалися до наших поколінь з діда-прадіда. Становлення майбутніх українців, які б правильно самоідентифікували себе серед різноплановості етнічних спільнот, при цьому у повній мірі шанували, поповнювали та зберігали доносячи і до наступних поколінь культурні надбання попередніх поколінь свого народу [1, с.25].

Процес вивчення елементів етнопедагогіки, треба починати, ще з раннього дитинства і цілеспрямовано та злагоджено продовжувати його у школі, а далі вищих навчальних закладах]. В процесі вивчення етнопедагогіки діти мають глибше відчувати, що знання про рідний народ – це пізнання себе, свого родоводу, культури, історії, усвідомлення нерозривної єдності із попередніми поколіннями, усім народом, його духовними скарбами.

Зіткнувшись з етнопедагогікою, учні починають виховувати в собі почуття гідності, патріотизму, зацікавленості надбаннями української культури, свідомим ставленням та знанням історичного шляху розвитку свого народу, бажанням діяти [3, с.8]. Важливими для удосконалення технології етнопедагогіки вважаємо методичні розробки для вузів і шкіл А.Богущ, О.Ковальчук, Н.Лисенко, Р.Скульського, М.Стельмаховича, Б.Ступарика, В.Хруща. Основними завданнями вивчення етнопедагогіки має бути усвідомлення школярами:

- виховного потенціалу народних традицій;
- українського фольклору педагогічного спрямування;

- народного досвіду родинного виховання.

З метою виховання учнів у дусі патріотизму, національної свідомості, любові до України та у зв'язку з подіями, що відбуваються в нашій державі учні нашої Золотоніської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 3 долучилися до акції «Оберіг з дому». Учні та волонтери школи виготовили ляльки-мотанки– українські народні ляльки, символи жіночої мудрості, роду та передали у зону АТО для бійців.

З давніх часів у кожній родині лялька-мотанка виконувала роль оберегу, була символом мудрості, берегинею роду, символом матері і зв'язку між поколіннями, одна із найдревніших іграшок і сакральних та навіть священних істот українського народу, якій не одна тисяча років. Усі елементи одягу мотанки є символічними: спідниця уособлює собою землю; сорочка — три часи: минулий, теперішній і майбутній; головний убір — очіпок, стрічка чи хустка — зв'язок із небом. Діти з великим задоволенням долучилися до даної акції, паралельно навчаючись виготовляти ляльки з різних матеріалів та різними технікам.[2, с.67].

Лялька, як дитяча іграшка і оберіг родини й Роду, як могутній магічний талісман та символ зв'язку між поколіннями, відома в багатьох культурах земної кулі – від Австралії до Канади, від Індії до України. Виготовляючи ляльку, кожен учень вкладав тепло своїх рук та любов, отримував велике задоволення від виконаної роботи. В процесі роботи в душі кожного учня зароджувалося відчуття своєї значимості, важливості допомогти своєму народові, привносить хоч якийсь внесок у ті процеси, що відбуваються в нашій країні. Ляльки різних народів відрізняються між собою зовнішнім виглядом і матеріалом, з якого вони створені – в Африці вона частіше всього кам'яна або дерев'яна, глиняна, а ще десь – з тканини, але суть і призначення ляльки – незмінні, і це об'єднує більше, ніж відмінність матеріалу[5.с.102]. Лялька-мотанка не випадково без обличчя. Вона виникла з початку не як іграшка, а як сакральна річ. Вона мала закликати дух померлої або ще не народженої людини до живих, запросити її в коло сім'ї, до столу чи до тієї дитини. Вона становить уособлення духа, прадавнього Предка, а відтак не дівчинка гралася лялькою, а лялька, як стара жінка, передавала досвід минулого новому поколінню.

Сакральна істота з хрестом замість обличчя, символізує гармонію вертикалі (духовності) і горизонталі (земного розвитку людини), тобто допомагає гармонізувати простір. Такі іграшки повинні знаходитися на покуті зі сторони сходу сонця, над ліжечком дітей (оберігає дитину), над дверима (зустрічає і проводить гостей). Лялька-мотанка приходить у наш світ у певному образі, створюється з певною метою. У нашому випадку- це символ-оберег для військових і відповідно ми віддавали перевагу кольорам, що уособлюють небо і поле, тобто кольори національного стяга, або ж червоно-чорний, як уособлення землі та калини. В Україні її виготовляли із різними побажаннями, наділяли різними символічними значеннями: на щасливу долю, сприяння потаємним бажанням, гармонії людини з природою, на успіх і здоров'я, на добро і злагоду. І обов'язково, ці обереги несуть у собі позитивну енергетику. Вона може бути

плетена із соломи чи зовсім без застосування нитки. Голова називається «куклою». Для неї шматочок тканини складається вузенько (як пасок або крайка), а тоді звертається «рулетиком» і обмотується тканиною. Останні 5-7 років активного впровадження етнопедагогіки в навчальний процес дають можливість стверджувати, що народно-педагогічні знання несуть в собі велику практичну цінність, оскільки пройшли апробацію часом і претендують на поважне ставлення до свого змісту [4.с.78].

Бурхливі та трагічні події, що відбулися в Україні останніми місяцями призвели до змін у їх поглядах щодо значення рідної історії і набутого попередниками досвіду в житті українців. Вони почали усвідомлювати, що активізація людського потенціалу та політичного розвитку країни, духовне збагачення суспільства великою мірою залежить від якості навчання та виховання патріотизму в душах та серцях молодого підростаючого покоління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вища освіта України і Болонський процес: Навчальний посібник / За редакцією В.Г. Кремня. Авторський колектив: М.Ф. Степко, Я.Я. Болубаш, В.Д. Шинкарук, В.В. Грубінко, І.І. Бабин. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. – 384 с.

2. Великий тлумачний словник української мови / Уклад . і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ "Перун", 2004. – 1440 с.

3. Вачевський М. Сучасна економічна освіта у країнах Західної Європи: формування професійних компетенцій // Рідна школа. – 2006. – № 3. – С. 71–74.

4. Галина и Мария Дайн. Русская тряпичная кукла. Культура, традиции, технология. М.: Изд-во: Культура и традиции, 2007. — С.17.

5. Пещерева Е. М. Игрушки и детские игры у таджиков и узбеков // Сборник Музея антропологии и этнографии АН СССР, 1957. — Т.17. — С.22-44.

Г. В. Іванько, учитель історії та правознавства Житницької загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів Жашиківської районної ради

КОЛЯДКИ РЕЛІГІЙНО-АПОКРИФІЧНОГО ЗМІСТУ В ТВОРЧОСТІ ХРИСАНФА ЯЩУРЖИНСЬКОГО

Хрисанф Петрович Ящуржинський (1852-1923) – український етнограф, фольклорист. Народився в селі Молодецькому Маньківського району (на той час – Уманського повіту) у родині священика. Вищу освіту здобув у Київському та Варшавському університетах. Після здобуття освіти займався педагогічною діяльністю у навчальних закладах Варшави, Керчі, Сімферополя, Одеси, а також був співробітником «Киевской старины» та «Известий Таврійської ученої археологічної комісії». Хрисанф Петрович збирав та досліджував українську народну словесність, зокрема пісні календарно-обрядового циклу – колядки. Цим дослідженням були присвячені такі його праці: «Поезія Різдяних свят», «Колядки релігійно-апокрифічного змісту», «Культ хліба в малоруських колядках», «Колядки», «Уніатська колядка».

Різдво Христове і другі пов'язані з ними релігійні сюжети займають думки народу під час свят присвячених цій події. Такі події, як народження Спасителя, поклоніння волхвів, втеча в Єгипет та інші, відтворюються дуже часто у колядках, але не в точних формах євангельських розповідей; змінені згідно потреб народнопоетичних поглядів, чи під впливом апокрифів - творів на біблійну тематику, які церква визнає недостовірними та відкидає [1, с. 32]. Останні взагалі дуже легко сприймаються народом, завдяки тому, що в них Священна історія наповнена фактами народного світобачення.

У статті автор подає шість колядок записаних у с. Молодецькому Уманського повіту («Ой учора ізвечора Бог народив», «На Осіянській горі церква стоїть», «Ой в Єрусалимі, у Віфліємі», «З нового народження Божого сина», «Що то є в світі за предивна новина», «Стоїть береза тонка, висока»), у с. Рихта Кам'янецького повіту («Діва Марія по під гору шла»), у Волинській губернії коло Почаїва («Пасли пастирі вівці на горі»), щедрівку та колядку у м.Балті («Ой на річці на Ордані» та «Розіграй Давиде»).

Ящуржинський відмічає те, що в майже у всіх наведених колядках зустрічаємося з дивною формою з'єднання декількох апокрифів з домішками народної творчості. Так колядка «Ой учора ізвечора Бог народив» з'єднала сказання про Різдво Христове з поклонінням волхвів. Епізод про появу на світ Спасителя запозичений з апокрифа, який лежить в основі старовинного українського «Казання на Різдво Христове», а поклоніння волхвів передається згідно з «Сказання Афродитіана»:

*«Ой учора ізвечора Бог народив,
Той котрий небо і землю створив.
Породила Діва Марія Ісуса Христа;*

*Породивши, в шовкові пелюшки сповила,
Золоті яселка вложила, -
Десь узялося сходу сонця три воли,
Всі три ж вони одним духом дихали.
Десь узялося сходу сонця три царі;
Всі три ж вони одну раду радили,
Чим це дитя дарити.
А перший цар святим миром мирував,
А другий цар золотом – сріблом дарував,
А третій цар золоту квітку в ручки дав.
Тож не квітка, тож перший день Рождество –
Всьому миру хрещеному радісно» [2, с. 207-208].*

«Шовкові пелюшки» і «Золоті яселка» - елементи народної творчості. «Квітка – перший день Божества» - це втілення свята, яке зустрічається у інших колядках.

*«Пасли пастирі вівці на горі,
Зобачили Матір – Божу на скалі.
Спаси Боже!
На тій скалі стопку знати,
Де стояла Божжа Мати.
Спаси Боже!
Там воду беруть,
Всім вірним дають.
Спаси Боже!» [2, с. 216].*

Ця колядка опoетизувала появу почаївського джерела: «Ноги Богородиці погрузилися в камінь, «як в тіло»; пізнав бо і камінь шалений на Творця свого... І до тих пір лежить той камінь, а в ньому ступні ніг пр.Богородиці, і там тепер відпочинок мандруючим і з під того каменя виросла криниця чудесна, і вода її біла, наче молоко, і солодке, як мед... і тут стоїть церква в ім'я святого» [2, с. 216].

Особливість колядки «Стоїть береза тонка, висока» - використання апокрифу про майстерне ткацтво Богородиці, яке полягало у тому, що зроблений Нею одяг ріс з віком Ісуса Христа:

*«Стоїть береза тонка, висока,
Листям широка.
Ой, Дай – Боже!
На тій березі сивий сокіл сидить;
Ой сидить же він та далеко бачить;
Ой бачить же він на морі корабля;
На тім кораблі Панна Марія
Шила кошулю своєму крулю...» [2, с. 217].*

Сорочка вишита майстерним візерунком, який буквально живе і грає перед нами:

«Коло коміра місяця та зоря;

*Коло пазушки золоті ланцюжки;
Коло рукав – різні пташечки;
Місяць та зоря будуть бряжчати.
Різні пташечки будуть співати,
Тури – гульні будуть гуляти» [2, с.217].*

Це метод народного опису є залишком того первісного часу, коли слово і виникаючий з нього образ ще ототожнювались.

Апокрифічні колядки пов'язані з минулим наших земель, і звичайно, їх приходом християнства. Але пануюче на той час язичництво, пізніше лишило свій слід у текстах колядок, майстерно поєднавшись з біблійними мотивам. Хрисанф Ящуржинський не тільки описав зміст колядок, а також навів найбільш поширені тексти, які йому вдалось знайти.

Отже, Х. П. Ящуржинський зробив великий вклад у дослідження пісень зимового обрядового циклу, які і сьогодні складають для нас інтерес. Тому будемо мати надію, що тема яку він порушив, знайде своє відтворення і в наступних поколіннях дослідників.

Дані напрацювання можуть бути використані як на уроках українознавства, так і на уроках історії України при вивченні теми «Історія рідного краю», що допоможе більш детально ознайомити учнів з діяльністю видатного етнографа, фольклориста, що народився на Черкащині.

І. Г. Пономаренко,
методист методичного кабінету відділу
освіти Золотоніської міської ради та виконавчого комітету

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЗАСОБАМИ ШКІЛЬНОГО ЕТНОГРАФІЧНОГО МУЗЕЮ

У статті розглядається питання виховання патріотизму підростаючого покоління українців за допомогою музейної педагогіки, зокрема організації якісної екскурсійної діяльності шкільного етнографічного музею. Автор наводить конкретні приклади, аналізує результати моніторингового дослідження щодо вивчення мотивів відвідання музею учнями різних вікових груп.

«З родини йде життя людини» - мудро зауважує народна приказка [3; 41]. Коли народжується дитина, то в народі кажуть, що на небі в цей час зоря нова засяяла, а подружжя стало родиною. З'явилися нові турботи - необхідно виховати дитину. І тут на допомогу може прийти багатівіковий досвід національно-етнічного виховання.

На думку К.Д.Ушинського, виховання не треба вигадувати, бо воно існує в народі стільки віків, скільки існує сам народ, з ним народилося, з ним зросло, відобразило в собі всю його історію і всі його якості [4; 63].

Сьогодні назріла потреба для освітян і батьків глибоко вивчати українську етнопедагогіку, відновити народне виховання дітей з метою збереження нації, забезпечення духовної єдності поколінь. Не випадково в народі кажуть: «Якщо твої плани розраховані на рік - сій жито, якщо твої плани розраховані на десятиліття - саджай дерева, якщо твої плани розраховані на віки - виховуй дітей» [5; 258].

Усе починається в дитячому віці. Саме в дитинстві формуються уявлення про довкілля, накопичуються знання та закладаються основи духовності, моралі. Пізнання Батьківщини і розмаїтого світу розпочинається з сім'ї, батьківської хати в селі, чи рідної домівки в місті. Довколишній предметний світ є першоджерелом інформації для дитини.

Спираючись на дитячу допитливість, необхідно поступово вводити дитину до світу знайомих і незнайомих речей. Це допоможе виховати добро, цікавість, бережливість, працелюбність, витримку, чуйність, естетичні смаки тощо.

Основними принципами етнографічної та народознавчої роботи вже в дошкільному закладі та родині повинні бути: народність, природовідповідність, наочність, активність, систематичність, послідовність, урахування вікових та індивідуальних особливостей, краєзнавство [1; 17].

Провідними засобами впливу на дитину повинні стати засоби народної педагогіки: рідна мова, усна народна творчість, пісенне та хореографічне мистецтво, народна гра та іграшка. календарно-обрядові свята, народне декоративно-вжиткове мистецтво, звичаї, традиції, символи, родинно-побутова

культура [2; 178]. З огляду на це зростає роль позаурочної діяльності у сфері етнохудожнього виховання.

Відтворення гуманістичних засад, усвідомлення цінності, неповторності й унікальності особистості школяра, визнання його свободи, можливостей творчого утвердження визнають зміст змін у позакласній виховній практиці. Щодо народного мистецтва це означає насамперед: нове осмислення його виховного потенціалу як духовної культури, виду творчості з глибоким, образним баченням і світосприйманням, якому притаманна єдність художніх і моральних принципів; піднесення його ролі як засобу утвердження ідеалів добра, свободи, справедливості, а до того ж і зміну характеру прилучення школярів до етнохудожніх цінностей у позаурочний час [4; 56].

Оволодіння цими вміннями створює передумови для успішного проведення шкільної музейної роботи, допомагає застосуванню набутих знань в житті, на практиці, сприяє розвиткові інтересу до історії та культури свого народу. Залучення учнів до колекціонування, збереження і вивчення пам'яток народної культури в межах шкільного музею дає можливість уникнути монотонності й одноманітності традиційних форм і методів виховної роботи у позаурочний час. У процесі музейної діяльності у школярів пробуджується інтерес до пізнання цінностей буття і творчого пошуку, вони набувають певного соціального досвіду. Рік у рік зростає кількість шкільних музеїв народного мистецтва, народної творчості, пошукових загонів.

Саме тому дуже важливо, щоб сучасний шкільний музей народного мистецтва, народної творчості насправді став одним з ефективних засобів прилучення учнівської молоді до культурної спадщини народу, його духовних цінностей, їх збереження і примноження. У зв'язку із зростанням національної свідомості народу, загостренням політичної ситуації тощо, напевне, дедалі більше уваги приділятиметься створенню нових шкільних музеїв народної творчості (вишивання, різьбярства, розписів, народної пісні, танцю), музеїв як осередків народних промислів, музеїв традиційних і сучасних обрядів або навіть музеїв, зібрання яких документуватимуть і відтворюватимуть специфічні риси культурного розвитку певних регіонів. Надзвичайно важливо лише, щоб у створенні такою музею насправді була потреба, щоб він був необхідним не тільки для учнів однієї школи, а й для населення, щоб його зібрання було органічно пов'язане з історією, культурою краю, тобто, щоб він мав красназнавчу орієнтацію. Саме в цьому запорука його плідного функціонування, адже в своєму середовищі він постійно знаходитиме джерело реалізації виховного потенціалу.

Народне мистецтво набирає дедалі вагомішого значення для всебічного розвитку особистості поза систематичною освітою. Такий стан значною мірою пояснюється як специфікою останнього, так і специфікою прилучення до світу прекрасного. Як слушно зазначає М.Каган, на цьому шляху є три

дороги: перша - це передача людиною людині знань. Друга передача вмінь і третя - передача цінностей [6; 19].

У процесі оживлення історичної пам'яті багато можуть зробити музейні фахівці, викладачі гуманітарних дисциплін, не менше значення має діяльність народних майстрів, для яких народне мистецтво – є частиною їхнього власною сучасного життя і отже, вони зможуть «заразити» цим почуттям підростаюче покоління. А тут важливо саме пробудити почуття, адже саме воно свідчить про істинну цінність, формує і зміцнює його.

Сучасним школярам пропонується у «швидкому темпі» ознайомитися з пам'ятками народного мистецтва, відвідати музей, в результаті чого створюється враження прилучення їх до цінностей народної культури. Але це ілюзія, імітація справді глибокого володіння духовними цінностями. Ця обставина в умовах не досить активної позиції школи щодо освоєння народного надбання і призводить до того, що серед учнівської молоді постійно зростає кількість любителів полегшеного мистецтва, а процес справжнього спілкування підміняється трансляцією готових стереотипів, що практично виключає індивідуальний вибір і активну роботу особистості. Спілкування із справжніми творами народного мистецтва в музейному середовищі є потужним засобом активізації емоційної, інтелектуальної, творчої сфери школяра; передає соціальний досвід збереження цінностей народної культури, формує етику ціннісного ставлення до них [6; 31].

Спілкування із скарбами музею необхідне для кожної дитини. Для значної кількості школярів перше зовнішнє прилучення до музею може стати сходиною до справжньої культури. Дехто і них так і не сягне далі зовнішнього прилучення. І наше завдання полягає не лише в тому, щоб боротися з цим явищем, а й створювати всі необхідні умови для того, щоб спрямувати, скоригувати процес художньо-естетичного освоєння дітьми народного мистецтва. Не можна забувати, що школярі - найактивніший споживач культури. Одержана в процесі дослідження інформація дозволила зробити висновок - активність школярів пояснюється переважно тим, що відвідання музею має організований характер, і стимулюється школою. Водночас вплив школи на ставлення учнів до музею в значній мірі є пасивним. Учителі зрідка свідомо формують музейну культуру, естетичні смаки або уподобання учнів. Вони вбачають свою роль щонайбільше в тому, щоб привести їх до музею.

Вивчення мотивів відвідання музею учнями різних вікових груп, проведене у місті, засвідчило, що для школярів молодших класів визначальним є емоційне налаштування на музейну інформацію, тоді як для учнів старших класів більше значення має пізнавальний аспект, можливість поглиблення знань з розвитку українського народного мистецтва. Матеріали дослідження переконали в необхідності передусім розширити і поглибити мотиваційну сферу, інтереси учнів, залучити їх до різних форм музейної діяльності.

При цьому характерно, що хоч більшість опитаних школярів розуміє призначення музею, визнаючи його можливості у справі зберіганні та

трансляції цінностей народної культури, але не для всіх це означає усвідомлення реальної необхідності освоєння культурної спадщини минулого. У матеріалах дослідження відзначається досить великий розрив між уявленнями дітей про музей та реальним інтересом до нього. Вивчення художніх інтересів і уподобань школярів засвідчило загалом не дуже широку популярність народного мистецтва серед них. Лише 3 підлітки із 100 вибирають його з інших видів. Тільки 10% опитаних дітей щорічно бувають у музеї. Жодного разу не були 16% учнів 6 - 7 класів, майже 5% старшокласників. Один-два рази були 37% учнів середнього віку та 25% - учнів старших класів. Але й у тому випадку, коли респонденти вказують неодноразове відвідування музею, їхні анкети справжнього знання про музей, декоративно-прикладне мистецтво не виявляють. Загалом дослідження показало, що більшість учнів старших класів відвідували музей в період навчання молодших і середніх класів і відтоді їхній контакт із справжніми творами народного мистецтва припинилися.

Таким чином, музей володіє великими потенційними можливостями для художньо-естетичного виховання, але який механізм музейною вплину на школяра, як піднести його ефективність?

Музей етнохудожнього профілю, що оперує справжніми пам'ятками народного мистецтва, має сприяти виникненню в учнів емпатичних емоцій []: перенесення подумки до іншої епохи, формування відчуття причетності до певних подій, ідентифікація з героями художніх творів.

Враховуючи особливості дитячого сприймання і спираючись на практичний музейний досвід, можна твердити, що провідним методом виховної роботи має стати ігровий. Через гру можна помітно збагатити зорові враження учнів, розвинути їхнє художнє сприйняття. Наприклад, перед заняттям у музеї бажано пропонувати школярам завдання, що розвивають здатність сприйняття пластичної мови декоративної скульптури, активізують творче мислення, уяву, фантазію. Це може бути гра в камені, гілки, осінні листя, коріння дерев, Учням дається завдання: знайти предмети і певним настроєм (легка весняна гілочка: важкий похмурий корч; понурий великий камінь). Мета таких занять - допомогти учням побачити в різних об'ємних формах настрої, стан, емоційні властивості самих об'ємів, і далі можна разом з учнями здійснити захоплюючу подорож до музею, ввести їх до барвистого світу народної іграшки, особливу увагу приділивши художній кераміці.

Для дітей старшого шкільного віку найкраще, якщо заняття в музеї будуватиметься як вирішення якоїсь проблеми, коли учням доведеться самим шукати відповіді на запитання, висуваючи різноманітні пропозиції. Проблему для обговорення слід вибирати реальну, ту, що буде цікавою і, головне, доступною для учнів. Для них доцільно проводити цикли занять, присвячених глибоким проблемам людського буття. Мета таких занять - надати можливість юним у власній дослідницькій, творчій діяльності відчути, що народне мистецтво - єдина жива система, виражена в усному і музичному фольклорі, в

декоративно-прикладному мистецтві; сформувати у них розуміння зв'язку народного мистецтва з історією свого народу, розширити їхній досвід емоційно-цілісного ставлення до дійсності і мистецтва.

Таким чином, правильна педагогічна організація безпосереднього і багаторазового спілкування учнів з народним мистецтвом, зокрема їх залучення до пошукової діяльності при шкільному етнографічному музеї, дозволяє вирішувати не лише естетичні, але й інші виховні завдання: збагачувати кругозір, формувати історичну, національну свідомість, виховувати інтерес і любов до праці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вступ до етнопедагогіки : [Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / В.Б.Євтух, А.А.Марушкевич, Н.М.Дем'яненко, В.В.Чепак; Київ. нац.ун-т ім. Т.Шевченка. – К.,2004.–86 с.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. / [Голов. ред. С.Головко] — К.: Либідь, 1997. – 373 с.
3. Лисенко Н. В. Етнопедагогіка дитинства: навч.-метод. посібник / Н.В.Лисенко. – К.: Вид.дім Слово, 2011. – 720 с.
4. Мосіяшенко В.А. Українська етнопедагогіка : [Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] – Суми: Унів. кн., 2005 – 174 с.
5. Прислів'я та приказки / [Упоряд., передм. М.Дмитренка] – К.: Ред. часопису «Народознавство», 2000. – 247 с.
6. Етнохудожнє виховання школярів у позаурочний час. Методичні рекомендації/Н.І. Ганнусенко. – К.: ТОВ «ХІК», 2004. – 96с.

*Д.В.Чорна, вихователь
дошкільного навчального закладу
ясла-садка комбінованого типу №31
«Чебурашка» Уманської міської
ради*

НАРОДНИЙ ФОЛЬКЛОР ЯК ЗАСІБ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ. ПРОГРАМА РОБОТИ ГУРТКА «НАРОДНІ ПЕРЛИНКИ НА НИТКУ»

Виховання патріотизму зараз перебуває у центрі уваги суспільства. Відірваність суспільства від культурно – історичних традицій обернулось відчуженістю підростаючого покоління від народної культури, породило в їх душах багато негативних проявів. Лише тепер ми гостро відчули, переконання, що країні потрібні патріоти.

Дедалі більше вчених, педагогів звертають увагу на взаємозв'язок виховання любові до національного фольклору, традицій та звичаїв українського народу із ставленням майбутніх громадян до долі своєї рідної землі. Настав час батькам, вихователям, учителям повернутися до живого рідного слова, духовних джерел нашого народу, взяти вікову мудрість за основу у справі виховання, адже все це демонструє людям моделі миролюбивої поведінки, милосердя, християнської чесноти, громадянську свідомість, героїзм.

Вивчення культури, звичаїв рідного народу шляхом ознайомлення з характерними ознаками побуту українців (житло, одяг, предмети побуту, народна іграшка), народних ремесел (гончарство, вишивка, лозоплетіння тощо), символів (верба і калина, вінок, рушник) є цінним у формуванні патріотично налаштованої особистості. Вагомим є ознайомлення дітей з народним фольклором, традиціями та обрядами. Вони спонукають дошкільників до емоційно-ціннісного, художньо-естетичного сприйняття предметів, об'єктів, створюють позитивний настрій; розкривають основи правомірної поведінки, навчають проявляти толерантність щодо всього живого; розширюють коло їх знань про довкілля, зокрема про близьких людей та про свою малу Батьківщину.

Природне входження дитини у духовний світ і в традиційне життя рідного народу, його культуру, її моральне становлення починається уже в перші дні життя дитини і продовжується у дошкільному віці. В Базовому компоненті дошкільної освіти через усі освітні лінії тонко проходять завдання з патріотичного виховання. А щодо компетентності дошкільників у культурній спадщині народу ми вихователі покликані сформувати у дітей власне ціннісне ставлення до українських мистецьких традицій, фольклору, навчити дітей вирізняти своєрідності українських пісенних жанрів (колискові, колядки, щедрівки, заклички), декламувати вірші на пам'ять, переказувати українські

народні казки, застосовувати усну народну творчість в іграх, інсценівках, розвагах, фольклорних святах.

Визначні педагоги-науковці, педагоги-практики зазначали необхідність соціалізації та етнізації особистості вже від сповиточку, з дошкільного віку, оскільки цей період є найбільш сприятливим для закладання основних знань, духовних та моральних цінностей рідної культури.

Видатний педагог К.Д.Ушинський визначав непересічне педагогічне знання фольклору, проведення обрядових свят у виховному процесі: «А яким невичерпним матеріалом є українська народна поезія, для розвитку, найвитонченішого розвитку найблагородніших і найніжніших почуттів у серці молодого покоління! О так, тут народ потрудився для нас і створив велику мову і велику поезію!» Великий педагог був переконаний, що «народ поза народністю, що тіло без душі.» Цю ідею він втілював у практику виховання.

Софія Русова вважала, що суть національної дошкільної установи «у виразній перевазі в системі виховання і розвитку дітей власне українського: мови, фольклору, художньої літератури, народних звичаїв, форм і способів поведінки. Це творитиме для них національну культуру, формуватиме національну психологію, самосвідомість і національну гордість – обов'язкові складники духовно багатой особистості. Писала: « Усе приміщення дитячого садка має нагадувати дитині: ти – українець, ти – українка, навкруги тебе рідна твоя земля – Україна, рідний тобі народ, ти мусиш знати свій край, знати, що твій народ створив героїчного, вічного, прекрасного.»

Фольклорному вихованню надавалося великої уваги у працях В.О.Сухомлинського, який називав казку «свіжим вітром, що роздмухує вогник дитячої думки й любові» Казка – благодатне джерело виховання любові до Батьківщини. Патріотична ідея казки – в глибині її змісту, створені народом казкові образи живуть тисячоліття, доносять до серця й розуму дитини могутній творчий дух трудового народу, його погляди на життя, ідеали, прагнення.

Тому прилучення дітей до народознавства є важливим напрямом патріотичного виховання. І добре, що в народі, не дивлячись на всі історичні умови, народознавча духовна спадщина збережена. Вона живе, плачеється, обігривається народом, постійно розвивається і активно функціонує, як засіб розвитку, виховання дітей, як засіб випробування розумових і моральних якостей людини.

Поставивши собі за мету залучити дошкільників до культурної спадщини, розкрити мудрість і велич нашого народу, вивчити та зберегти дитячий фольклор, ми в групі організували гурток «Народні перлинки на нитку», який став основою накопичення словесного та пісенного матеріалу для подальшої народознавчої роботи. Робота гуртка здійснювалася відповідно програми планомірно і систематично. Приємно відзначити зацікавленість батьків у відновленні традицій, їхню готовність підтримати дітей в організованих заходах, що свідчить про єдність сім'ї і дошкільного закладу у вихованні дітей. Завдяки плідній співпраці з батьками обладнано етнографічний куточок,

всі діти мають національний одяг, який є неодмінною частиною проведення народознавчих занять. Залучаємо творчих батьків до участі у відкритих заходах.

Результати проведення гурткової роботи очевидні. Діти знають і люблять свій рідний край і свій народ, переймаються красою рідного слова, відчують гордість за свою приналежність до такої талановитої нації.

Додаток 1

Програма роботи гуртка «Народні перлинки на нитку» Пояснювальна записка

Усна народна творчість – невичерпне джерело виховання дитини. Скарбниця усної народної творчості надзвичайно багата. Є в ній і легенди, загадки, лічилки, думи і прислів'я, скоромовки і забавлянки, колискові і дразнили, народні ігри. Вони відображають життя народу, його історію, мову народну мудрість. Через усну народну творчість діти дістають перші уявлення про культуру і побут свого народу, засвоюють національні традиції, в яких минуле народу тісно переплітається з сучасним життям. Причетність до народної культури очищає душу дитини пробиває замулені джерельця доброти і любові до світу, в якому так багато жорстокості, зла і ненависті.

Вирішального значення набуває використання національного дитячого фольклору, народних звичаїв, традицій у формуванні громадянських переконань, патріотичному вихованні, оскільки, українця, як національно свідомого громадянина, можна виховати лише українськими методами і засобами, які виробилися упродовж віків і дійшли до нас крізь негоди, перемогу і славу, ганьбу і велич.

Програма виховання і навчання дітей від двох до семи років «Дитина» передбачає ознайомити дітей з фольклорними творами різних жанрів: обрядово-календарна поезія – колядки, щедрівки, веснянки; легенди; різними видами народних казок (чарівні, соціально-побутові); народними піснями, іграми. Засобами художньої літератури, музики, народної пісні, образного слова виховувати у дітей любов до рідного краю, повагу до власного народу. Учити розуміти та поважати споконвічні традиції, звичаї, символи українського народу.

Відповідно, **метою** створення гуртка «Народні перлинки на нитку» є бажання разом з дітьми зберегти національну дитячу фольклорну спадщину, відтворити народні традиції, виховати почуття приналежності до свого народу, його духовної та матеріальної культури, яку слід оберігати, збагачувати.

Завдання гуртка

- Ознайомити дітей з жанрами української літератури (колисковими, лічилками, скоромовками, морилками, колядками, щедрівками, закличками, іграми).

- Вчити слухати і розуміти зміст українського фольклору, емоційно виражати своє ставлення до нього. Спонукає використовувати в побуті, під час ігор, прогулянок.

- Розширити уявлення дошкільників про народні свята: Андрія, Миколая, Різдво, Водохреща, Стрітєння, Великдень, Івана Купала, Маковія, Спаса, Свято врожаю, Покрова. Спонукає розуміти та поважати споконвічні традиції, звичаї, символи українського народу.

- Засобами народного фольклору, музики, пісні, образного слова виховувати у дітей любов до рідного краю, гордість за приналежність до власного народу.

Гурток працює один раз на тиждень в I половину дня. Відвідують гурток всі діти групи. Заняття проводяться підгрупами. Програмою передбачено 38 годин на навчальний рік.

Навчально- тематичний план

№	Зміст	К-сть годин		Разом
		Теорет.	Практ.	
1	Розповідь вихователя «Малі жанри українського фольклору».	1		1
2	Забавлянки.	1	1	2
3	Колискові.	1	1	2
4	Лічилки.		1	1
5	Мирилки, дражнилки.	1	1	2
6	Народні ігри.	1	1	2
7	Народна пісня.	3	2	5
8	Скоромовки.	1	1	2
9	Українська народна казка.	1	1	2
10	Дідусеві усмішки.		1	1
11	Мудрість дідів, прадідів (прислів'я, приказки, народні прикмети)	1	1	2
12	Свята осіннього циклу.	1		1
13	Свята зимового циклу.	4	3	7
14	Весняні народні свята.	2	2	4
15	Народні свята влітку.	1	1	2
16	Перлинки на нитку (підсумкові заняття).	1	1	2
	Всього	20	18	38

Програма гуртка

№	Зміст роботи Завдання	К-сть год.		Дата
		Т.	П.	
1	Розповідь вихователя про малі жанри українського фольклору. <i>Ознайомити дітей з жанрами усної народної творчості (колискові, лічилки, скоромовки, мирилки, колядки, щедрівки, заклички, веснянки, дразнили та інші) Розвивати у дітей стійкий інтерес до українського фольклору. Виховувати любов до народної творчості.</i>	1		
2	Промовляння, обігрування колискових «Ходить кіт по горі», «Ой піди ж ти кицю», «Люлі- люлі мій синочку» <i>Ознайомити дітей з жанровою особливістю колискових пісень. Формувати уявлення про те, що колискова спокійна, тиха пісня матері чи бабусі для дитини. Виховувати любов до рідного слова, до мелодики рідної мови.</i>	1	1	
3	Свята осіннього циклу. Обжинки, Свято врожаю, Покрова. <i>Ознайомити дітей з осінніми народними святами: обжинками, свято врожаю, Покрова, з традиціями та звичаями пов'язаними з цими святами.</i>	1		
4	Лічилки в роботі з дітьми. <i>Дати дітям знання про лічилку як найпоширеніший спосіб розподілу ролей у грі.</i>		1	
5	Мирилки, прозивалки. Їх значення та використання в спілкуванні дітей. <i>Спонукаати дітей про вживання у мові прозивалок та мирилок. Прозивалки промовляються, щоб дошкулити комусь за боягудство, хвалькуватість, неохайність, лінь. Розширювати знання дітей про різноманітність народного фольклору.</i>	1	1	
6	Народні ігри. <i>Ознайомити дітей з народними іграми. Дати знання про те, що в народних іграх багато гумору, сміху, окремі ігри розвивають математичні здібності.</i>	1	1	
7	Народні жартівливі пісні: «Ой на горі жито», «Два півники», «Я в матері одна жила». <i>Розширювати знання дітей про українську народну пісню. За змістом вони поділяються на</i>	1	1	

	<i>обрядові (колядки, щедрівки, купальські, веснянки, гайки), родинно-звичаєві (колискові, весільні), жартівливі.</i>			
8	Забавлянки: «Печу, печу хлібчик», «Їде - їде дід, дід», «Їхав, їхав пан, пан», «Летіла бджола». <i>Продовжувати знайомити дошкільників із забавлянками або утішками, викликати у дітей жвавість, бадьорість, радісний настрій. Дати поняття, що забавлянки це коротенькі пісні чи віршики гумористичного, жартівливого змісту ігрової спрямованості, що супроводжуються відповідними рухами.</i>	1	1	
9	Свято Андрія. <i>Ознайомити дітей з святами зимового циклу, а саме Андрія. Дати дітям знання про традиції та звичаї пов'язані з цим святом.</i>	1	1	
10	Свято Миколая, легенда. <i>Ознайомити дітей з днем святого Миколая, традиціями та звичаями пов'язаними з цим святом. Спонукає слухати легенду про виникнення цього свята, розуміти зміст прочитаного.</i>	1		
11	Спогади про свято. Розгляд подарунків.		1	
12	Різдво Христове (колядки, щедрівки, традиції, звичаї). <i>Продовжувати знайомити дітей з традиціями та звичаями Різдва Христового. Спонукає до виразного промовляння, мелодійного проспівування колядок та щедрівок. Викликати бажання дотримуватись народних звичаїв, виховувати патріотичні почуття.</i>	2	1	
13	Українські народні казки. Казки про тварин «Пан коцький», чарівні казки «Телесик», «Кривенька качечка». <i>Розширювати знання дітей про казку її жанри: про тварин, чарівні і побутові.</i>	1	1	
14	Розвага «Масляна» <i>Викликати у дітей радісний, емоційний настрій та узагальнити уяву дітей про свято Масляної (проводі зими, зустріч весни) про ритуальні дії пов'язані з Масляною.</i>	1	1	
15	Веснянки. «Благослови мати», «Ой минула вже зима». Заклички «Іди, іди дощику», «Дощику,	2	1	

16	дощику перестань», «Вийди, вийди сонечко» Дати дітям поняття про веснянки, як обрядову пісню. Пісні- веснянки уславляють хід весни. Скоромовки. Розширити знання дітей про скоромовки ,про те, що ігровий ефект скоромовки досягається завдяки навмисному утрудненню вимови певного тексту. Вчити чітко і виразно вимовляти скоромовки.	1	1	
17	Дідусеві усмішки (розвага). Збагатити духовний світ дитини. Сприяти загальній радості. Забезпечити згуртування дитячого колективу.		1	
18	Вербна неділя. Пасха (традиції та звичаї) Писанки, крашанки (розгляд, значення) Узагальнити знання дітей про народні свята: Вербна неділя, Великдень, звичаї та обряди пов'язані з цим святом	1	1	
19	Мудрість дідів прадідів. Прислів'я, приказки. Продовжувати знайомити дітей з прислів'ями та приказками. Вчити розуміти їх зміст, вміння застосовувати їх в своїй мові при потребі чи нагоді.	1	1	
20	Перлинки на нитку (підсумкове заняття, розвага) Закріпити з дітьми вивчений матеріал за допомогою підсумкової розваги . Розвивати пам'ять мислення, мову. Виховувати повагу до минулого свого народу, їх традицій та звичаїв, гордість за свою батьківщину. Вчити пишатись тим, що ми є українці.	1	1	
21	Свята літнього циклу. Ознайомити дітей з святами літнього циклу: Івана Купала, Маковія, Спаса, та обрядовими діями до цих свят.	1	1	
	Всього годин	20	18	

Прогнозований результат

На кінець року діти мають уявлення про малі фольклорні жанри, охоче їх слухають, розуміють, насолоджуються обігруванням. Читають на пам'ять малі жанри українського фольклору, відчують задоволення від власної розповіді. Розрізняють своєрідність жанрів українського фольклору. Емоційно сприймають вірш, пісню, казку та інші жанри, охоче грають у народну гру. Виявляють жанрові уподобання, домагаються високих стандартів якості їх використання в різних видах діяльності (народні свята та розваги, ігрова та повсякденна діяльність).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Базовий компонент дошкільної освіти / Науковий керівник: А.М. Богущ. Авт. кол-в: Богущ А.М., Беленька Г.В., Богініч О.Л. та ін. //Вихователь-методист дошкільного закладу (спецвипуск). – К. – 2012.- С. 3 – 30.
2. Дитина: Програма виховання і навчання дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту: О. В. Огнев'юк, К. І. Волинець; наук. кер. програмою: О. В. Проскура, Л. П. Кочина та ін. / Мін. осв. і наук., мол. та спорту України, Головн. упр. осв. і наук. викон. орг. Київміськради (КМДА), Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. – 3-є вид., доопр. та доп. – Київ. Ун-т ім. Б.Грінченка, 2012. – 492с.
3. Методичні рекомендації до Програми виховання і навчання дітей від двох до семи років «Дитина» / наук.кер.проекту: В.О. Огнев'юк; наук.ред. Н.В. Кудикіна, В.У. Кузьменко; авт.. кол. Е.В.Белкіна, Н.І. Богданець-Білоskalенко, О.Л. Богініч та [ін.] / Мін. осв. і наук., мол. та спорту України, Головн. упр. осв. і наук. викон. орг. Київміськради (КМДА), Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. – 3-є вид., доопр. та доп. – Київ. Ун-т ім. Б.Грінченка, 2012. – 400с.
4. Бамбіно Л.І., Головчак. Т.І. Розвиток мови та народознавства. / Методичні розробки занять. - Київ, 1993.-124с.
5. Богущ А.М., Лисенко Н.В. Українське народознавство в дошкільному закладі./ Навч.посібник.- Київ, вища шк., 1994.-398с. Гноїнська О.В. Усна народна творчість для дошкільників. / Тов. Видавництво «Ранок» 2009.- 143с.
6. Грицюк Л.А., Каратаєва М.І. Криничка. Збірка творів для читання - 2-ге вид. зі зм. - Тернопіль:Мандрівець, 2010.- 198с.
7. Із народних джерел. Допоміжний посібник для вихователів. / Наук.ред та упоряд. Л.В.Бородата.-Київ,1994.-83с.
8. Українські народні казки. Для дошк. та мол. шк. в. К .Промінь, 2000.- 112с.

*С. П. Шильова, учитель
української мови та літератури
Смілянської загальноосвітньої школи
I-III ступенів №7 Смілянської міської
ради*

ОБРАЗНА СИМВОЛІКА ЩЕДРІВОК ЯК ПЕДАГОГІКА БАГАТОВІКОВОГО ДОСВІДУ

Українська народна педагогіка на основі багатовікового досвіду завжди підтримувала культ Матері і Батька, культ Сім'ї. Матері й батькові відводилась найвища, авторитетна роль. Від них залежали успіхи фізичного і соціально-психічного розвитку дітей («Хороші діти – це честь батька й

матері), «Яка хата – такий тин, який батько – такий син», «Молодь багата мудрістю мами й тата», «Тільки у світі правди, що рідний отець та мати»). У прадавні часи, коли ще не було шкіл, системи громадського виховання, батьки несли на собі відповідальність за виховання дітей. Відповідальність була не лише перед собою, але й перед громадою, суспільством. Тому в народі найвище цінували людей, які виховували порядних дітей. В одній із українських легенд мовиться: «Сільська громада вирішила влаштувати свято-оглядини результатів праці кожної сім'ї. На майдані кожна сім'я мала виставити на огляд результати своєї праці. Оцінювала рада старійшин. Люди приносили і приводили добре доглянутих корів, волів, коней, власноручно виготовлені вози, ярма, вироби ткацтва, шитва та інше. А бідна вдова, в якої не було ані землі, ані волів, ані реманенту, прийшла на свято з двома дорослими синами-красенями. Усі в громаді знали їх як добре вихованими: ввічливі, турботливі, шляхетні у взаєминах з молодшими чи старшими. Громада віддала вдові вінок першості за її найважливішу працю – достойне виховання дітей».

Люди завжди гордилися своїми сім'ями, високо підносили добротності кожного члена родини. У народній пісні «Повів Івасько коня до води» ідеал ставлення до членів родини виражений такими словами:

У мене батенько – ясний місяченько,

У мене матінка – ясна зіронька.

У мене батенько – ясне сонечко,

У мене сестронька – ясна зіронька.

Соціальне здоров'я суспільства, держави в цілому залежало передусім від виховної діяльності сім'ї, дотримання звичаїв і традицій, надбань народної мудрості взагалі.

Символи і символіка фольклорні мають власну специфіку як поняття світоглядні, виховні, що генетично виникли в первісному лоні синкретизму, міфологічного пізнання.

Місяць, сонце та зорі – центральні персоніфіковані образи щедрівок господареві. Вони - символічне втілення родини:

Плине, плине, клинівий листок,

На тім листі написано.

Написано три радості.

Єдина радість – ясний місяць,

Друга радість – ясне сонце,

Третя радість – ясні зірки.

Ясний місяць – пан господар,

Ясне сонце – господиня,

Ясні зірки – то їх дітки.

За тим словом бувай здоров.

У текстах адресованих дівчині, інша символіка дій: саджання саду, райського городу, доглядання лілії тощо. Ці локуси символізують священний простір, де панує гармонія матеріального й духовного багатства.

Символіка квітів розкривається в дівочих щедрівках:

В нашої Марусі є три городочки.

Хлопці-молодці втратили літа за нею.

Їден городочок – червона калина,

Другий городочок – зелена рутонька,

Третій городочок – зелений бар вінець,

Червона калина – то її личенько,

Зелена рутонька – то її косонька,

Зелений барвінець – то її вінець.

Символічне значення квітки лілії (лілеї) теж пов'язане зі шлюбом. Дівчина плакає лілію в саду лише для милого. Лілія – символ незайманості дівчини:

В райському городі росла лілея

Хто садив її? – панна.

Як садила говорила,

Лілія сі розцвітила.

Красна лілія панна.

Символіка птахів має дуже давню природу. Образ ластівки в щедрівках – один з головних. Ластівка виконує роль берегині господарства, опікується худобою. Однак ластівка - не тільки берегиня достатку, а й вісниця його примноження:

Щедрик, щедрик, щедрівочка,

Прилетіла ластівочка.

Стала вона щебетати,

Господаря викликати:

«Вставай, вставай, господарю,

Довідайся до товару,

Всі корови потелились,

Рябі бички породились,

Рябі бички ще й хороші,

Будеш мати за їх гроші».

Образ ластівки втілює в собі жіноче начало. Йому властива шлюбна символіка:

Ластівонька прилітає.

Щедрий вечір, добрий вечір!

В оконечко заглядає,

Марусеньку пробуджає:

«Встань, пробудися,

Пробудися, приберися.

Будеш мати три гостоньки,

Три гостоньки-кавалери:

Один кавалір із Вільгова,

Другий кавалір із Кракова,

Третій кавалір із Борщівки».

Вільговському одказала,
Краківському перстень дала,
З борщовецьким шлюб узяла.

Ритуальний обхід дворів із величальними піснями має охоронну та пророчу дію, спрямовану на людей, поля, худобу. Ритуальні дії та пісні, сприяли майбутньому благополуччю.

Символічне значення води у щедрівках можна розглянути на кількох семантичних рівнях. Вододіл (ріка, море) є символічним рубежем між світами: світом живих і світом мертвих. Є щедрівки про човен, що пливе морем, і козака, який «стрілоньки стружить»; про човен, що пливе річкою Ордан і несе три «письменечка», на яких написані місяць, сонце, зорі (образ небесної сім'ї). У щедрівках дівчині вода є символом переходу в одружений стан. Такі щедрівки розкривають глибокий символічний зміст пісні: дівчина перебілизну – одружується, лише чоловік може допомогти привезти білизну. Отже, прихід молодої до хати молодого виступає узаконенням шлюбу.

Отже, основу виховання становило успадкування юною зміною набутого попередніми поколіннями досвіду через засвоєння і дотримання народних традицій. Виховними засобами служили вироблені народом педагогічні принципи, за допомогою яких дітей безпосередньо залучали до життя роду: до праці, до участі у святах, до виконання обрядів, ритуалів, до різних видів мистецтва та художніх промислів, до військової справи. Свідченням ефективності такої педагогіки є збереження життєдіяльності й самобутності народу. Тому нам, потрібно продовжувати залучати дітей до традицій нашого народу та розкодовувати зміст сакральних-символічних текстів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дмитренко М. Українська фольклористика II половини XIX століття: Школи, статті, проблеми. – К., 2004.
2. Морозова Т. Традиційна трудова символіка у структурі народних свят та обрядів народного циклу//Проблеми успадкування зимових народних звичаїв та обрядів: Збірник матеріалів і тез II Наук.-прак. Конф. 19-21 січня.- Рівне, 1996.
3. Панчук О. Образна символіка щедрівок //Дивослово. - 2006.- №1.- С.46-50.

*Н. М. Масловата, педагог –
організатор Попівської
загальноосвітньої школи I – II
ступенів Маньківської районної ради*

СПІВПРАЦЯ ШКОЛИ ТА СІМ'Ї У ВИХОВАННІ УЧНІВ НА ЗАСАДАХ ЕТНОПЕДАГОГІКИ

(з досвіду роботи Попівської загальноосвітньої школи)

« Людське безсмертя з роду і до роду
У вись росте з корінням родоводу.
І тільки той, у кого серце чуле,
Хто знає, береже минуле
І вміє шанувать сучасне, -
Лиш той майбутнє вивершить прекрасне!»

У середині 70-х рр. ХХ ст. у науковому обігу з'явився термін — "етнопедагогіка", запропонований відомим педагогом Г.Волковим. За його визначенням, "народна педагогіка" — це вироблені й застосовувані в середовищі людей праці знання, засоби і досвід виховання та навчання дітей і підлітків, а "етнопедагогіка" — це наука про народну педагогіку

Етнопедагогіка досліджує педагогічний досвід народу, з'ясовує можливості і ефективні шляхи реалізації його прогресивних ідей у сучасній науково-педагогічній практиці, виявляє способи встановлення контактів і взаємодії народної педагогіки з педагогічною наукою, аналізує педагогічне значення тих чи інших явищ народного життя і встановлює їх відповідність чи не відповідність сучасним завданням українського виховання.

Отже, етнопедагогіка як наука про народну педагогіку має вирішувати такі завдання:

- всебічно вивчати досвід українського народу в царині виховання;• актуалізувати надбання народу в сфері виховання з урахуванням особливостей соціального розвитку суспільства;
- визначати шляхи та засоби ефективного використання досягнень української народної педагогіки в системі національного виховання;
- визначати відповідність ідей народної педагогіки сучасним завданням виховання всебічно розвиненої особистості.

Таким чином, народна педагогіка — це невичерпне джерело мудрості певного етнічного соціуму у справі виховання молодого покоління.

Основою етнопедагогіки є національне виховання, бо воно "сповідує, — як наголошує В.Н. Ликов, — одну і ту ж мету — виховати національно свідому особистість, громадянина, який би цінував національні і загальнолюдські святині, глибоко пізнавав би їх та поважав".

У нинішніх умовах, коли, з одного боку, мав би утверджуватися процес демократизації українського суспільства, відродження національних засад виховання молодого покоління, але з іншого — на людину активно впливає засилля чужої масової культури низького гатунку. Кардинальним є питання відродження, актуалізації ідеї народності виховання.

Здобутки української етнопедагогіки великі і незаперечні. Нині український народ будує власну незалежну, самостійну, демократичну, правову державу. У відповідності до нових історичних завдань школа покликана формувати нове покоління своїх громадян.

Етнопедагогіка має формувати в підростаючого покоління власну національну ідеологію, яка нині виконує історичну функцію ідеології відродження, побудови держави на засадах народної правди, совісті, справедливості, гідності, гуманізму, шляхетності. Скарби народної виховної мудрості минулих епох сьогодні повинні служити завданням розбудови української державності.

Українська етнопедагогіка репрезентується такими компонентами, як: родинознавство (фамілологія), дитинознавство, батьківське виховання, материнська школа, народна дидактика, педагогічна династія, козацька педагогіка, педагогіка добросусідства і т.д. Великим набутком етнопедагогіки є те, що вона завжди непохитно й вірно служить народу, нації.

Засвоєння дітьми й молоддю національних традицій, фундаментальної системи знань з рідної мови, фольклору та етнографії запобігає історичній непам'яті, бездуховності, моральному збоченню, прилучає через рідну культуру до світової загальнолюдської культури.

Педагогічна наука знаходить своє відображення у працях учених і практичній діяльності учителів та вихователів, а етнопедагогіка — у народній творчості, виховній практиці батьків і матерів, дідусів і бабусь, родини загалом.

Із сім'ї розпочинається шлях дитини до пізнання світу, свого становлення як особистості, до вивчення історичного минулого нації, родини. Успіх виховання багато в чому залежить від єдності й узгодженості виховного впливу батьків та школи і їхньої тісної співпраці.

Попівська ЗОШ I – II ступенів має кваліфіковані кадри педагогів і будує навчально – виховну роботу на педагогічному підґрунті, використовуючи наукові ідеї українського педагога М.Стельмаховича.

Об'єднавши свої виховні зусилля, школа та батьки добре знають ті проблеми, над розв'язанням яких працюють спільно. Для нас родина – це поєднання сім'ї та коли. Це спільна робота учителів, батьків, дітей, що зайняті різноманітними формами діяльності та спілкування. Багаторічна робота педагогічного і батьківського колективів дала можливість створити систему родинно – шкільного виховання і значну роль відвести етнопедагогіці.

Вплив на виховання учнів у родині школа здійснює через різноманітні форми організаційно – педагогічної роботи з батьками.

Працює «Школа батьківської педагогіки», яку організовує заступник директора школи з навчально – виховної роботи Жайворонок Т.В.. На засідання

запрошуються учні, вчителі та батьки, де обговорюють найактуальніші проблеми виховання та навчання дитини, розглядають різні ситуації поведінки батьків і дітей та їх успішне розв'язання.

Однією із форм зв'язку школи з сім'єю є організація допомоги батьків проводити позакласну навчально – виховну роботу з учнями. Батьківська участь у шкільних заходах надає різноманітності, підвищує змістовність та дитячу зацікавленість. Спільним завданням школи, батьків та дітей є відродження уже забутих обрядів, звичаїв українського народу, дізнання про побут та використання старовинних знарядь праці. В цьому нам допомагає шкільний куточок народознавства, в якому є в наявності глиняні глечики, миски; дерев'яні ложки; прялка; домоткані доріжки; старовинні вишиті сорочки, рушники; ікона та ін..

Окрасою школи є «Музей української вишивки», над створенням якого працювали усі спільно. Учні обходили все село, від хати до хати, в пошуках старовинних вишивок, а вчителі і батьки виготовляли рамочки, розміщували вишивки під скло та розташовували експонати на стіні.

Використовуючи методи етнопедагогіки, організували та провели в школі такі виховні заходи:

* Тематичні класні години «З родини йде в життя дитина», «Життя та побут українського народу», «Українська пісня – душа народу», «Гортаємо сторінки історії українського народу»;

* Свята «Родина, родина - від батька й до сина», «Мати – символ добра на землі», «Народ скаже, як зав'яже», «Ой, рушник – рушничок...», «Українські вечорниці», «Духовні символи України»; «Батьківська криниця», «Рідну землю, де живем, Україною зовем», «Моя держава - Україна», «Колискова, материнська, ніжна мово»;

* Конкурси «Моя матуся - рукодільниця», «Вишиванки моєї родини», «Таланти моєї родини», «Відгадаю загадку – посію грядку», «Прислів'я та приказки українського народу», «Українські страви - це сила і здоров'я».

Нещодавно, спільно з батьками організовано і проведено: виставку старовинних речей вжитку та побуту «З бабусиної скрині», свято «Роде наш красний», на якому діти разом із батьками розповідали про свій родовід, про сімейні традиції, родинні обереги, співали українських народних пісень; конкурс малюнків : «Моє родове дерево» показав на скільки глибоко діти знають своє коріння .

Щороку укладаємо тристоронню Угоду (педагогічний колектив, батьки, діти) про співпрацю, в якій плануємо спільну роботу та неухильно її виконуємо. Це і екскурсії по визначних місцях України (м. Умань «Софіївка», с.Пирогово «Музей українського побуту», с.Буки «Буцький каньйон», с.Шевченкове «Музей Т.Г.Шевченка», м. Корсунь – Шевченківський та ін..).

Взяли участь в обласних підпроектах Ліги старшокласників «Сім духовних святинь малої Батьківщини» («Відгомін століть»), «На цій землі я народився», «Історія сіл і міст України» («Історія села Попівка»), «Вишивана душа українського народу».

Співпрацюємо з Попівським сільським Будинком культури. Наші школярі є активними учасниками усіх загальносільських заходів. Відтворюємо стародавні українські обряди: «Весілля», «Щедрування», організуємо українські вечорниці, «Свято Калити», «Святого Миколая», «Івана Купала».

Усна народна творчість, або фольклор - складова художньої культури народу, яка тісно пов'язана з різними ділянками побуту, є складовою народної традиційно – побутової культури, а отже належить і до предметної сфери етнографії. Уснопоетичне художнє слово супроводжувало людину з її першопочатків, з часів виникнення мови. Найбільшою мірою твори фольклору відображають важливі події, характерні аспекти, явища суспільно – політичного і соціального буття, побуту народу. Для фольклору властиві усна форма поширення і передача між людьми способом безпосередньої комунікації.

Фольклор бере початок від певних творчо обдарованих індивідуальностей, імена яких втрачено у минулому. Тільки в деяких випадках народні пісні чи інші писані джерела зберегли прізвища авторів, наприклад, дівчини-козачки Марусі Чурай (XVIIст.) і козака Климовського (XVIII ст.). Найвиразніше виділяються в українському фольклорі календарні пісні зимового циклу – колядки, щедрівки, весняного - веснянки, гаївки та ін..

Фольклорний ансамбль «Росинка» Попівської ЗОШ I – II ступенів неодноразово ставав Лауреатом районного фестивалю учнівської художньої самодіяльності «Грайлива веселка». Діти із задоволенням розучують та виконують українські народні пісні, веснянки, гаївки, щедрівки та колядки. Вже стало традицією на Різдвяні свята віншувати жителів села, водити Козу. Елементи народознавства використовуємо і на перервах, розучуючи з молодшими школярами народні ігри, заклички, лічилки, хороводи.

Серед усіх геніальних винаходів людства одне з провідних місць займає сім'я, родина. В Україні говорять: «Без сім'ї немає щастя на землі», «З родини йде життя людини».

Ще в дохристиянські часи люди вірили, що існують сили, які охороняють родинне вогнище, від котрих залежить спокій та достаток в оселі. Такими охоронцями вважалися духи предків, тому їх обов'язково задобрювали, приносячи пожертву.

Сім'я - святиня людського духу, благородних людських почуттів : любові, вірності, піклування. Це невсипуща хранителька національних звичаїв і традицій, пам'ять предків, плекальниця найвищої цінності людства - дітей, майбутнього народу. Людина є смертною, але рід, родина, народ - безсмертні.

Школа - це маленька держава, яка не може існувати без ідеї, задуму, що захоплює дітей, вчителів, батьків. Тому гарні ідеї ми завжди впроваджуємо у свою роботу завдяки батькам наших вихованців, які є помічниками, організаторами та фінансовими спонсорами навчального закладу.

У нашій школі батьки усіляко зміцнюють авторитет школи й учителя, виховують дітей у дусі поваги та любові до рідної землі, до материнської мови, звичаїв, традицій та обрядів українського народу.

Ми повністю поділяємо думку М.Г.Стельмаховича, що "настав той час, коли необхідно якнайрішучіше повертатися до української родинної етнопедагогіки в Україні, до відродження традиційного статусу української родини з її непорушним авторитетом, любов'ю до дітей і відданістю святому обов'язку їх виховання, повагою до батьків і материнським покликанням жінки, підняти роль чоловіка – дружини, батька – матері в створенні та захисті домашнього вогнища, забезпечуючи на їх взірцевому прикладі моральну підготовку молоді до подружнього життя, тобто відновити та зміцнити те вічне, на чому тримається людство, що ніколи не старіє" .

*А. В. Потапенко, вчитель
української мови та літератури
Лисянської загальноосвітньої школи
I-III ступенів №2 Лисянської районної
ради*

СПІВПРАЦЯ ШКОЛИ ТА СІМ'Ї У ВИХОВАННІ УЧНІВ НА ЗАСАДАХ ЕТНОПЕДАГОГІКИ

(з досвіду роботи Лисянської загальноосвітньої школи)

*Діти – спадщина Господня,
плід утроби – нагорода.
(Біблія. Пс. 127: 3)*

Дитина, щойно прийшовши у світ, жадібно пізнає його, бо того вимагає її ество, яке наділене невимовним бажанням жити й вчитися життю.

Доля людини великою мірою залежить від того, якими були її найперші вчителі цього нелегкого ремесла – життя. «Привчай юнака до дороги його, і він, як постаріється, не уступиться з неї» [1, с. 653]. Який же обов'язок і яку величезну відповідальність покладено на тих, хто є майстром дитячої душі, – на найближчих, найрідніших, найдорожчих... На тих, хто покликаний передати смолоскип життєвої мудрості майбутнім поколінням заради утвердження ідеалів добра й любові.

Ніщо так не виховує дитину, ніщо так не формує її світогляд, ніщо так не надихає, як мудре слово бабусі, дідуся, батька, матері і, погодьтесь, учителя... Ніщо так не впливає на формування характеру дитини, як поведінка найближчих їй людей. Хочемо того чи ні, але саме сім'я і школа на світланні життя людини є найвищими її «навчальними закладами». Приклад батька, матері, вчителя стає відправною точкою у формуванні характеру

дитини. Та характер формується не за одну мить. Його першоджерелом є те, що дитина вбирає щоденно у свій розум перш за все через вуха: лексику, манеру і тон спілкування; через спостереження за поведінкою і за стилем життя близьких. Надбавши все це, вона намагається його відтворити самостійно. Проходять дні, роки. З'являються певні звички, які й стають основою єства людини, тобто основою її характеру. І саме з тим їй жити серед людей. Добре, якщо в дитячу душу – в ту чисту посудину – влито кришталево-прозору, нічим не забруднену життєдайну джерельну воду. А якщо ж з домішками отрути?.. «Люди, розбещені в дитинстві, зберігають відбиток до кінця життя», – писав Тургенєв [2].

Життя – це боротьба між силами добра і зла. Яскравим прикладом щодо цього аргументу є давня притча:

«Якось дідусь повідав своєму онукові одну істину буття:

– У душі кожної людини точиться боротьба, схожа на сутичку двох вовків. Один із них є прихильником зла: егоїзму, неправди, жорстокості. А інший вовк – прихильником добра: любові, миру, доброти, вдячності, милості, вірності.

Зворушений до глибини душі почутим, онук запитав:

– А який же ж із них перемагає в реалі-реалі, дідусю?

Старий на мить задумався, поглянув мудрими очима на схвильовану дитину й відповів:

А перемагає, онучку, той вовк, якого ти найбільше годуєш» [3].

Життєва мудрість... Це багатотомна усна книга навчання й виховання, яка живе в людських серцях, яка постійно примножується і вдосконалюється. Вченими названо її етнопедагогікою – народною педагогікою. Саме вона творить філософію життя, проголошує правила життя, утверджує найголовніші суспільні й духовні цінності.

Етнопедагогіка є школою життя. У цій школі дитина вчиться честі, гідності, вдячності, скромності, лагідності, доброти, поваги до людей; бережливого ставлення до того, що дано нам, людям, безкоштовно у користування, – природи. У цій школі вона навчається бути вдячною за найпрекрасніше, за те безцінне, що отримує даремно: за повітря, яким дихає, за ясне життєдайне сонце, за місячне світло вночі, за красу небесних зір, за польові квіти, за щедрі дощі, тихий прохолодний вітерець, дзвінкоголосу пташину пісню. Тут дитина вчиться цінувати час і любити життя. Якби ж тільки той, хто навчає, був натхненним у своїй величній праці...

Батьки й вчителі відповідальні за майбутнє життя своїх дітей та учнів і в деякій мірі за майбутнє світу. Найкращим і беззаперечним помічником у вихованні підростаючого покоління є той час, який мудрі наставники проводять разом з вихованцями, даруючи своє тепло й увагу. Коли дитина відчуває сильне плече дорослого, вона відчуває любов і безпеку. Для дитини, яка вчиться життю, ці фактори є дуже важливими. Все це вона візьме з собою в життєву подорож. Спільно проведений із дітьми час в прогулянці, подорожі, за обіднім столом, в іграх і просто в бесіді дає можливість батькам і вчителям

доступ до щирого відкритого спілкування. Виховання словом – один із методів етнопедагогіки, що дозволяє прищеплювати їм життєво важливі цінності і дає можливість навчити дітей відрізняти добро від зла, робити правильний вибір. Батьківська любов і любов вчителя як педагога до своїх вихованців, робить дитину лагідною, теплосердечною, милосердною, чуйною до страждань і болю інших людей. А хіба це не те, про що мріє сьогодні людство? А хіба це не те, чого сьогодні так не вистачає на планеті Земля? Куди ж воно все поділося?

Де повага дітей до батьків? Де повага людини до людини? Куди поділися любов і взаєморозуміння між чоловіком і дружиною? Чому так багато розлучень? Чому так багато людей сьогодні перебуває у безвідповідальному так званому «громадянському» шлюбі? Хто відібрав у багатьох любов до рідної землі? Чому такими черствими стали людські серця? Чому так легко брат убиває брата?

І це реалії сьогодення!!! Хто ж винен? Адже зовсім іншого навчає нас наука наших дідів-прадівів. І ця наука жива, й нікуди не поділася. Можливо, мало вивчається вона сім'єю і школою? А можливо, причиною цих реалій є щось інше? То що ж?

Виховання – це посів насіння. І ми сіємо... Думаю, що немає такого батька чи матері, які б не хотіли бачити своїх дітей добрими, успішними людьми, і, мабуть, немає такого педагога, який би не хотів, щоб саме його вихованці були найкращими. Ми, батьки і вчителі, сіємо те добре насіння... Та, непевне, бур'яни не виполюємо, які «проростають» з екранів телебачення, з мережі Інтернет, і заглушають ті прекрасні паростки щойно вкинутого насіння у добротний ґрунт дитячої душі. Можливо, не завжди стоїмо на сторожі дитячих сердець, бо дуже зайняті «важливішою» справою, і не встигаємо помітити, куди ж поділося те, що сіяли...

Тож будьмо пильнішими, знаходьмо більше часу для наших дітей – того найдорожчого, що маємо на землі. Зуміймо відчувати ту величезну відповідальність за їхнє життя. Пам'ятаймо, що сім'я – це те природне середовище, в якому дитина найшвидше навчиться любові й поваги до батька-матері, до рідної мови, до Батьківщини, засвоїть основні моральні цінності й закони життя. А школа – помічник у цьому. Основна функція, вважаю, належить сім'ї, бо, як би нам не хотілося, але саме в сім'ї дитина відчуває більше довіри, і швидше сім'я є посередником між соціумом і дитиною. А школа в житті дитини – це певна сходинка, яку ні в якому разі не потрібно ототожнювати з батьківським домом. Постає питання: яким чином школа може стати помічником у вихованні учнів на засадах етнопедагогіки – науки, яку створив народ? Тут у пригоді можуть стати виховні засоби уроку і позаурочної діяльності. Наприклад, коли вчитель на уроці літератури, розглядаючи образ якогось персонажа, використовує метод проблемного запитання; на уроці мови вчитель може виховувати, добираючи речення, в яких криється глибина життєвої мудрості. Велику перевагу в цьому може мати вчитель історії, коли розглядає причини тих чи інших подій, носіями

яких є люди, певний народ. А вчитель музики? Кому, як не йому, можна найкраще навчити, виховати словами пісні? А хіба не може вчитель математики запропонувати учням таку задачу, в якій не тільки цифри, а й мудре повчання? А скільки доброго діти можуть черпати з виховних годин, позакласних заходів, підготовлених дбайливим класним керівником, можливо, разом і з вихованцями?

Отже, і сім'я, і школа повинні бути єдиним злагодженим механізмом, щоб докласти всіх можливих зусиль у вихованні та формуванні особистості, бо співпраця із взаєморозумінням – то велика сила, рушієм якої, безумовно, є любов. Дитина, яка позбавлена любові, не здатна поважати ближнього, не здатна бути патріотом. А дитина, яка росте в атмосфері любові, щирості, доброти, чуйності, має великі переваги, які стають основою її подальшого життя. Це – як ті крила, що підставляє орел під своє дитя, яке щойно вчиться літати.

Ми, батьки і вчителі, виховуючи дитину, повинні уникати всякої фальші і брехні, яка помічається нею з надзвичайною швидкістю і гостротою. Це також одна з істин етнопедагогіки. Будьмо дуже обережними, адже можемо посіяти в дитяче серце недовіру, підозрілість і збентеження.

А якої ж шкоди можуть завдати нашим вихованцям (чи з боку батьків, чи з боку вчителя) гучноголосі моралі та докори! Емпіричні знання народної педагогіки свідчать, що таке «виховання» відштовхує, відчужує, викликає роздратування. Альтернативою згаданому «методу» може бути, хай довша, але тиха розмова, приправлена терпінням і мудрістю, переконливими доказами, життєвими прикладами. На жаль, цього часто не вистачає ні батькам, ні вчителям, які швидше вдаються, до «легшого» і такого примітивного методу «сильніший на слабшого». Як же ж тоді бути з авторитетом? А ніяк. Бо він втрачається...

Поспостерігаймо за учнями. Хто з них швидше зі школи поспішає додому, хто не відвідує по дорозі зі шкля додому всіх магазинів, хто не затримується довго в дитячому парку? Той, кого чекають, хто не боїться сказати батькам про «випадково отриману одиницю», кого зрозуміють; той, кому не буде тріпати нерви п'яний тато; той, кого не дратуватимуть домашні сварки.

Спитаймо в учнів, які навчальні предмети їм подобаються. І ми почуємо, що подобаються, ті, які читають у них «добрі вчителі, які не кричать». Яка гірка реальність: знаємо, як робити і що робити, та не робимо.

Виховуючи, пам'ятаймо, що покарання, якого іноді дитина «заслуговує», не повинне принижувати її гідність. Цьому нас навчає досвід поколінь. Дуже важливо, щоб дитина, яку карають дорослі, відчувала турботу про себе, а не тільки осуд.

Позитивність емоцій з боку сім'ї і школи дуже впливає на виховання чуттєвої сфери дитини. Як відомо, ніякі відчуття нав'язати не можна, бо вони самі прокидаються в людині. Їх можна збудити, коли дитина бачить щирі переживання в нас, як реакцію на якусь ситуацію чи подію. Сьогодні є

необхідність у тому, щоб виховувати такі відчуття в дітей, викорінювати байдужість, бо світ, який їх оточує, переповнений злом.

Етнопедагогіка відводить особливе місце праці, яка приносить різноманітні блага людині, на відміну від неробства. Трудове виховання повинно бути на високому рівні і в сім'ї, і в школі. Хай батьки і вчителі будуть прикладом у цьому. Коли людина трудиться, вона має хліб на столі, спокій у душі. Праця дитину збереже від недобрих вчинків, допоможе утвердитись у житті. Трудолюбива дитина зможе відчутти й оцінити насолоду відпочинку, який є невід'ємною складовою життєвих буднів.

Мистецтву відпочивати також потрібно вчити. Про це неабияк повинні турбуватися і сім'я, і школа. Кожен із нас має пам'ятати, що час відпочинку – це час для відновлення фізичних сил, час спілкування з найріднішими людьми, з природою (ще одним великим учителем), можливо, час для хобі, для допомоги по господарству, але, в усякому разі, не для безглузлого його проведення. Народна педагогіка застерігає, життєвий досвід свідчить...

«Народною називають ту педагогіку, яку створив народ, — писав український педагог-дослідник М.Г. Стельмахович. – Це галузь емпіричних педагогічних знань і досвіду народу, що виробляється в домінуючих серед народу поглядах на мету і завдання виховання у сукупності народних засобів, умінь і навичок виховання та навчання» [4]. Серед надбань народної педагогіки – морально-духовні засади буття, які спрямовують до віри в Бога, які, на превеликий жаль, довгий час (майже впродовж цілого ХХ-го століття) наполегливо і цілеспрямовано руйнувалися.

Ні для кого не секрет, що в тих сім'ях, в яких віра в Бога є міцним і надійним стрижнем, а Біблія (як найкращий підручник у школі етнопедагогіки) – життєвим дороговказом, затишно і комфортно дітям. «Де згода в сімействі, де мир і тишина, щасливі там люди, блаженна сторона», – писав Григорій Сковорода [5].

Шукаймо такого справжнього людського щастя, шукаймо, допоки є час, шукаймо, допоки можна знайти. Воно можливе тільки у повній гармонії співжиття.

Чому ми сьогодні досліджуємо питання виховання, чому долучаємось до інноваційних методів етнопедагогіки? Бо є в цьому потреба, бо болить душа за дітей, за майбутнє країни. Хай же запанує мир і в наших душах, і в наших сім'ях, і в нашій Україні.

*В. П. Присяжнюк, учитель
української мови та літератури,
Лукашівського навчально-виховного
комплексу «Дошкільний навчальний заклад
– загальноосвітня школа I – III ступенів»,
Чорнобаївської районної ради*

СПІВПРАЦЯ ШКОЛИ ТА СІМ'Ї У ВИХОВАННІ УЧНІВ НА ЗАСАДАХ ЕТНОПЕДАГОГІКИ

(з досвіду роботи Лукашівського навчально-виховного комплексу)

Чи не найважливішим завданням сучасного навчально-виховного процесу є виховання інтелектуально-моральної особистості, формування почуття громадянської, патріотичної й національної самосвідомості, вільної світоглядної позиції кожного вихованця.

Українська етнопедагогіка – наука, котра увібрала в себе багатющий досвід наших пращурів у вихованні підростаючого покоління. Саме народна педагогіка стала життєдайним джерелом наукових узагальнень

Я. А. Коменського, Й. Г. Песталоцці, К. Д. Ушинського, В. О. Сухомлинського та інших видатних педагогів. Керуючись виховними заповідями наших бабусь, дідусів, батьків можна виплекати інтелігентне покоління, яке сповідуватиме ідеї добра та людяності.

Мирослав Гнатович Стельмахович, видатний український вчений у галузі народної педагогіки, вважав етнопедагогіку основою виховання .

Заслуговують на увагу твердження педагога щодо ролі сім'ї у вихованні дитини. У наш час, коли побутує думка про те, що школа несе найбільшу відповідальність за виховання підростаючого покоління, ці педагогічні узагальнення особливо актуальні. Я ні в якому разі не хочу применшити ролі навчально-виховного процесу у становленні особистості, але прикро, що часто-густо сім'я лишається осторонь проблем дитини. Проте М.Г.Стельмахович вважав, що відповідальність за виховання несуть передовсім батько і мати, і я не можу не погодитись.

Українська народна мудрість говорить: «Дитину треба вчити тоді, коли впоперек на ліжку лежить». Тобто, починаючи з перших днів життя, починається процес виховання. Слухаючи мамину колискову, татову казку, бабусину пісню, дідусеву розповідь, немовля отримує перші уроки добра, любові, людяності.

Родина, у якій панує атмосфера взаємоповаги, любові, довіри стає своєрідним щитом, який захищає. Діти, які виховуються в таких сім'ях, легше долають труднощі, швидко знаходять друзів, характеризуються врівноваженою психікою. І пояснюється це дуже просто: дитина несвідомо відчуває підтримку найдорожчих людей, а звідси і успіхи в навчанні, і впевненість, і перемоги.

Я переконана, що основи різних напрямів виховного процесу (патріотичного, морального, трудового, екологічного та ін.) зароджуються саме у сім'ї. Першокласник лише здається безпорадним, коли вперше переступає

поріг школи. Насправді ж, ми маємо справу з особистістю, яка має певний життєвий досвід, оту наївну дитячу мудрість, успадковану від найрідніших людей. Часто доводиться ставати свідком кумедних ігор дітей, в яких вони імітують поведінку дорослих, найчастіше мами і тата. Такі спостереження дають дуже багато інформації про стосунки в сім'ї між батьками, про мікроклімат родини. Адже діти молодшого шкільного віку ще надто щирі та відкриті.

Виховання – тристоронній процес, який поєднує в собі діяльність батьків, педагогів та учнів. Лише за умови активної участі всіх трьох сторін можемо сподіватися на позитивний результат. Тісна співпраця з батьками – ефективний засіб виховання. Ніщо так не згуртовує колектив, як родинне свято. По-перше, такий вид роботи розвиває найкращі людські якості: доброту, повагу до старших, милосердя, патріотизм, здатність співчувати та допомагати ближньому та ін. По-друге, діти з великою відповідальністю ставляться до підготовки такого заходу, адже кожен прагне приємно вразити рідних. По-третє, стосунки в класі після такого свята стають набагато щирішими, довірливішими. Я гадаю, значення родинного свята полягає в тому, що воно стає уроком творчості, доброго спілкування, взаєморозуміння, дружби. Раджу хоча б раз на рік проводити такий вид виховної діяльності, і результат не забариться.

Народна педагогіка наголошує на великому значенні батьківського авторитету в родинному вихованні.[1, с.106] Силу впливу батька та матері на формування моральних орієнтирів підлітка не можна оминати увагою. Батьки виховують, передусім, власним прикладом. Часто старше покоління не замислюється над тим, як дитина використає надалі негативний досвід, отриманий в ранньому віці. Діти вчаться і хорошому, і поганому. На жаль, деяким підліткам важко без сторонньої допомоги розмежувати поняття: «добро» - «зло», «корисне» - «шкідливе». Важливо, щоб роль «очисного фільтра» виконали, в першу чергу, найближчі люди, тобто тато і мама. І для цього не треба докладати надзвичайних зусиль чи використовувати прогресивні ідеї сучасної педагогіки. Достатньо буде гармонійних стосунків між усіма членами родини та уважного ставлення до потреб та проблем дитини.

Виховна робота в Лукашівському НВК теж спрямована на попередження шкідливих звичок у вихованців і розвиток лише позитивних рис характеру. Для виконання цих завдань передбачено ефективний арсенал форм роботи: години спілкування, бесіди, уроки добра, уроки толерантності та інші. Акція «Десять добрих справ» сприяє вихованню дитини, яка будуватиме своє життя на засадах добра, справедливості, милосердя. Суть цієї акції полягає в наступному: щотижня на загальношкільній лінійці учні кожного класу звітують про добрі справи, зроблені протягом попереднього тижня. Естетично оформлені звіти розміщують на спеціально оформлених стендах у коридорі навчального закладу. Я вважаю такий вид роботи ефективним інструментом для виховання гуманної особистості.

Як відомо, кожен урок української мови та літератури містить величезний виховний потенціал. На уроках прагну створювати такі педагогічні ситуації, в

яких учні змогли б виявити свої позитивні риси характеру. Урок літератури, на мою думку, повинен насамперед виховувати, а вже потім навчати.

Звичайно, не обійтися під час навчально-виховного процесу без фундаментальних положень етнопедагогіки, адже вона допоможе знайти вихід із будь-якої ситуації. Перлини усної народної творчості – прислів'я, приказки, загадки, легенди – дають неоціненні поради щодо виховання. Використання цих жанрів фольклору є необхідною умовою для досягнення виховної мети уроку.

Отже, використання ідей етнопедагогіки допоможе для досягнення заповітної мрії кожного педагога: виховання інтелігентного громадянина України. Але, на мій погляд, виховання – безперервний процес, який не закінчується після закінчення школи. Вихована людина продовжує займатися самовихованням, самовдосконаленням. Хочеться сподіватися, що наші діти завжди плекатимуть у своїх серцях зернинки доброти, які отримали від батьків та вчителів; розвиватимуть найкращі людські якості; стануть гідними Людьми.

*К. П. Римбалюк, педагог-організатор
Городницької загальноосвітньої школи I-III ступенів
Уманської районної ради*

СПІВПРАЦЯ ШКОЛИ ТА СІМ'Ї У ВИХОВАННІ УЧНІВ НА ЗАСАДАХ ЕТНОПЕДАГОГІКИ (З досвіду роботи Городницької загальноосвітньої школи I-III ступенів)

Орієнтуючись на прогресивні традиції гуманізації освіти, провідними в етновихованні школярів стають демократичні і гуманістичні ідеї та орієнтири – повага до особистості вихованця, турбота про його розвиток, створення необхідних умов для ефективного використання етноцінностей, культуротворчої діяльності.

Відтворення гуманістичних засад, усвідомлення цінності, неповторності особистості школяра, визнання його свободи, можливостей творчого утвердження визнають зміст змін у позакласній виховній практиці. Щодо народного мистецтва це означає насамперед: нове осмислення його виховного потенціалу як духовної культури, виду творчості з глибоким, образним баченням і світосприйманням, якому притаманна єдність художніх і моральних принципів; піднесення його ролі як засобу утвердження ідеалів добра, свободи, справедливості; а до того ж і зміну характеру прилучення школярів до етнохудожніх цінностей у позаурочний час. Ця обставина спонукає до коригування виховного процесу в позаурочний час, надання йому рис контактної взаємодії, розширення спектру суб'єктивних проявів дитини в царині народного мистецтва. В основі контактної взаємодії має перебувати переорієнтація свідомості школяра, з її усвідомленням своєї самоцінності, що

відбивається в усвідомленні й утвердженні індивідом свого місця в художньому процесі, свого значення як суб'єкта, що бере активну діяльну участь у формуванні конкретно-історичного поля мистецтва, покладання на себе відповідальності за збереження матеріальних і духовних надбань свого народу, утвердження високий гуманістичних ідеалів.[1, с.38]

Городницька загальноосвітня школа I-III ступенів – це школа родинного та естетичного виховання як школа сприяння здоров'ю, тому на практиці маємо позитивний досвід організації різних форм позаурочної виховної роботи, спрямованої на опанування учнями надбань народного мистецтва. Педагогічним колективом школи широко використовуються такі форми роботи, що за останні роки набули масового поширення, як гуртки, фольклорний ансамбль, музей. Щороку дедалі глибше розвивається етнохудожня творчість, потяг до різноманітної образотворчої діяльності.

У школі працює музей родинного виховання та побуту. Діти, вчителі та батьки власноруч добирали матеріали та експонати родинного побуту. Кожен учень ще з початкових класів, разом зі своїми батьками малює родинне дерево, добирають матеріали про родинні традиції, свята, правила до папок «Наша родина», «Кращі родоводи, до родинних альбомів, які є у кожному класі. Кращі матеріали систематизовано у книгах «Кращі родоводи учнів школи», «Сільська школа-родина, як модель школи майбутнього», «Система роботи загальноосвітнього закладу щодо збереження та зміцнення здоров'я учнів», «Батьківський лекторій».

Залучення учнів до колекціонування, збереження і вивчення пам'яток народної культури в межах шкільного музею дає можливість уникнути монотонності й одноманітності традиційних форм і методів виховної роботи у позаурочний час. У процесі музейної діяльності у школярів пробуджується інтерес до пізнання цінностей буття і творчого пошуку, вони набувають певного соціального досвіду. Важливо те, що музей родинного виховання та побуту насправді став одним з ефективних засобів прилучення учнівської молоді до культурної спадщини народу, його духовних цінностей, їх збереження і примноження. [5, с.11]

Народне мистецтво набирає дедалі вагомішого значення для всебічного розвитку особистості поза систематичною освітою. Такий стан значною мірою пояснюється як специфікою останнього, так і специфікою прилучення до світу прекрасного. Слушно зазначити, що у вчителів та батьків спільні цілі та шляхи щодо виховання дітей – це передача людиною людині, передача вмінь і передача цінностей, оскільки предметна діяльність людини реалізується потрійним чином – як діяльність перетворююча, як діяльність пізнавальна і як діяльність ціннісно-орієнтуюча.

Метою етнохудожнього виховання у позаурочній діяльності є освоєння цінностей, формування в учнів ціннісного ставлення до світу, здатності сприймати і примножувати художні цінності у сфері дозвілля. Щоб формувати духовну культуру учнів, недостатньо забезпечення умов для опанування системою знань і вмінь, включення в художню діяльність,

необхідно виховувати ціннісне ставлення до народного мистецтва. Виховувати морально.

Мораль – це система поглядів і уявлень, норм і оцінок, що регулюють поведінку людей, одна з форм суспільної свідомості. У кожного народу мораль позначається певними особливостями історичного буття, національного характеру, соціально-політичного і культурного розвитку. Ще за часів Київської Русі найвищою якістю виховного ідеалу українців виступає любов до Батьківщини. За літописними даними смерть за рідну землю була почесною. Аналіз історичних і правових джерел свідчить, що у педагогічному ідеалі народу залишається важливим виховання моральних якостей дитини і особливо акцентується увага на формуванні здатності боронити себе, свою родину, рідну землю від ворогів. Багатовіковий визвольний козацький рух сприяв зародженню козацької педагогіки, яка формувала у підростаючих поколіннях почуття патріотизму, вірності своїй Батьківщині, загартовувала національний характер і світогляд, національні і загальнолюдські цінності, прищеплювала високі лицарські якості, пошану до старших людей, жінок, прагнення допомогти іншим, бути милосердними, виховувала фізично загартованих, з міцним здоров'ям захисників рідного народу. .[3, с.57]. Так у нашій школі традиційними є «Козацькі забави» для учнів старших класів, спортивні змагання, спортивно-родинні свята, де саме через приклад батьків виховуються почуття патріотизму у молоді.

З початку XVIII століття на формування морального народного ідеалу великою мірою впливала сільська громада, яка зберігаючи рідну мову, традиції, свої повчання дітям, формувала своєрідний світогляд народу як систему поглядів на релігійні, морально-етичні і звичаєві норми поведінки і домагалася їхнього дотримання підростаючим поколінням. .[4, с.118] Таким чином учні нашої школи активні учасники всіх сільських свят зокрема проводимо концерти на День села, Храмове свято, День працівників сільського господарства, до 8 Березня, Різдвяний вертеп, на Великдень, День перемоги, День молоді, Івана Купала, День Незалежності. Вчителі разом з вихованцями проводять звітні художньої самодіяльності, виставки виробі – це і малюнки, вироби з бісеру, ляльки-мотанки. Полюбляють також різноманітні ярмарки. Вже 13 років в школі діє Зразковий хореографічний ансамбль «Світанок», який за часи свого існування відтворив чимало народної хореографії саме центрального регіону. Учасниками ансамблю є діти дошкільного та шкільного віку, випускники та батьки.

Чи малих результатів педагогічний та учнівський колективи досягли у родинному вихованні. Адже з 2001 року в школі вводилися нові засади школи-родини, яку започаткувала Ободовська Валентина Петрівна, заступник директора з НВР, нині пенсіонерка. На даний час весь педагогічний колектив працює над головними тенденціями зв'язку родини та школи. Адже головними методами виховання моральних почуттів, було і є схвалення чи засудження поведінки дитини матір'ю і батьком.

Координаційна рада на чолі з педагогом-організатором працюють над поповненням музею, а саме матеріалів з етнопедагогіки. Адже саме мати є першою природною вихователькою своїх дітей. Добре розуміючи природу свого дитяти, особливості та своєрідність його розвитку, матері широко використовували різні форми фольклору для формування моральних почуттів дітей. Коли дитина підросте і починає говорити, для її виховання використовували цілий ряд український казок про Іванка, Котика і Півника, Лисичку і Вовчика, зміст яких формували у малят позитивні моральні почуття. Традиційно мати першою вчила дитину «Отче наш». Вважалося, що якщо саме мати навчить молитви, Бог швидше чоловіка чує. Мати ж вперше відводила дитину до школи (щоб наука довше трималася). Саме під дією матері у дитини в ранньому віці пробуджуються й формуються почуття доброти, любові, чуйності, милосердя до інших людей, прагнення спілкування з іншими.

Слід відзначити, що народна педагогіка вимагала від матері певного способу поведінки в родині: мати повинна була бути спокійною, доброзичливою, веселою, лагідною, уникати сварок, гніву, суму. Поведінка і вчинки матері були фактичним втіленням ласки і добра, емоційним вираженням схвалюваного і засуджуваного. Поведінка ж батька відзначалася проявами більш стриманих почуттів, слово якого було законом для дітей. Недарма в народі казали «не навчив батько, не навчить і дядько», а характер батька, зокрема, його стриманість і мовчазність відбито в прислів'ї «Батькова лайка дужча за материнську бійку». Батьків приклад для дітей, особливо для хлопчиків, має величезне значення. Спостерігаючи його відповідальне ставлення до праці, небагатослівність, стриманість у почуттях, але щире любов до своєї сім'ї, до своїх дітей, прагнення забезпечити їм міцний добробут і статки, сини і дочки формували у своїй уяві ідеал господаря, голови роду. Хлопчики прагнули у всьому бути схожими на тата, переймали його погляди, моральні критерії, засвоювали у нього трудові навички і вміння. Дівчатка ж у ідеалі доброго татка бачили риси свого судженого, батька своїх майбутніх дітей.

У змісті морального виховання дітей можуть бути виділені такі складові частини: по-перше – це побутове виховання малої дитини засобами відповідальної організації її побуту, раннім прилученням до різних моральних норм поведінки та спілкування. У процесі побутового виховання у дитини формували перші навички культури поведінки, ознайолювали з навколишнім, членами своєї родини, вчили правилам спілкування з ровесниками та людьми старшого віку. По-друге, звичаєве виховання дитини прилучало її до звичаїв, обрядів і традицій нашого народу, які є виявом високої духовної культури українського народу, тисячоліттями накопиченими досвідом наших предків. Зміст його полягає у збагаченні індивідуального морального досвіду малої дитини по засвоєнню народної звичаєвості, обрядів і традицій. .[2, с.136]

Тому з позицій сьогодення надзвичайно актуальним є відродити властиве українському народу формування у дітей уявлень про свій рід, родину і народ. Саме це і становить необхідну основу виховання шанобливого ставлення до рідних та поваги до старших, а також однією з підвалин патріотичного виховання зростаючої особистості.

Головним завданням школи–родини є громадянське, національне виховання та розвиток учнів за системою національного виховання нової школи – генерації «Школи – родини», орієнтація та народознавчий напрям як провідний у системі національного виховання учнів, запровадження норм моралі, що відповідають традиціям школи – родини. Вивчення її історії та звичаїв і формування на цій базі загальнолюдських цінностей, створення системи самоуправління, яка б не мала формального підходу. Виховання в учнів умінь та навичок щодо активної пізнавальної діяльності, розвиток творчого потенціалу. Становлення особистості учня, його орієнтація на подальший розвиток, самовиховання, самовизначення. Ведення курсу “Пізнай сам себе, допоможи собі”, карт індивідуального розвитку дитини. Запровадження та використання нових освітніх та управлінських технологій, новинок психолого-педагогічної науки з адаптацією до конкретних умов діяльності школи-родини. Створення в сім’ї спеціального розвивального середовища для виховання здібних і обдарованих дітей завдяки встановленню тісного контакту школи і сім’ї, налагодженню системної роботи батьківського всеобучу, психологічних консультацій для учнів і батьків.

Проводимо такі форми роботи з батьками:

1.Прес-конференції: «Підготовка дитини до сімейного життя»; «Хто чим повинен займатися?»; «Наші діти. Які вони-хороші чи погані?»; «Мама, чому тато живе не знами?»

2. Дні колективного відпочинку(екскурсії, подорожі, спортивні змагання тощо).

3. День сім’ї (виставки малюнків, вітамінізовані та солодкі ярмарки).

4. Диспути.

5.Узагальнення досвіду батьків.

6.Конкурси: «Не боги столи накривають», «Поле чудес», «Батько і син», «Аранжування квітів».

7.Обговорення фільмів.

8.Батьківські вечорниці.

9.Усний журнал.

10. Сімейні свята: «Візитна картка сім’ї», «Сімейний альбом розповідає», «Від усієї душі» (виступи сімейних ансамблів, сімейних будинків мод), «Хобі моєї сім’ї», «Під знаком Зодіаку», «Сімейні кулінари».

Постійно залучаємо батьків до шкільного життя, до співпраці, запрошуємо на уроки, влаштовуйте з ними зустрічі – двічі на рік загальношкільні батьківські збори, чотири рази на рік збори загальношкільного батьківського комітету. Чотири рази проводяться класні

батьківські збори різної тематики. Ну й найголовніше проводимо різноманітні родинні свята: у 1 класі «Найрідніша, наймиліша», для бабусь, щороку для мам свято до 8 Березня, у 5 класі родинне свято «Будьмо знайомі», у 9 та 11 класах «Дякуємо родині, за те що маємо нині» або «Уклін тобі, моя родинно». Щороку на День відкритих дверей відбувається загальношкільне родинне свято..[5, с.67]

Отже, в усі віки народна педагогіка була і залишається найактуальнішою з методів виховання. Адже, закладає засади гуманістичної. Демократичної та колективістської спрямованості дитини, й позитивних моральних якостей, необхідних для досягнення успіху в будь-якій діяльності, та первинних основ майбутнього громадянина та вихованню культури поведінки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бех І.Д. Концепція виховання особистості// Рідна школа. – 1991. - №5. –С. 40-51
2. Ващенко Г. Виховання волі і характеру. – Боффало-Мюнхен, 1957. – 297 с.
3. Ганнусенко Н.І. Етнохудожнє виховання школярів у позаурочний час. К.: ТОВ «ХІК», 2004. – 96 с.
4. Заглада Н. Побут селянської дитини: матеріали до етнології. – К., 1929. - 4.1. –С.182.
5. Творча група учителів городницької ЗОШ. Батьківський лекторій. Умань 2011.

*К. О. Салига, заступник директора
з виховної роботи Хмельнянського
навчально-виховного комплексу
«Дошкільний навчальний заклад –
загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів»
Канівської районної ради*

СПІВПРАЦЯ ШКОЛИ ТА СІМ'Ї У ВИХОВАННІ НА ЗАСАДАХ ЕТНОПЕДАГОГІКИ

(з досвіду роботи Хмельнянського навчально-виховного комплексу)

Етнопедагогіка як наука про народну педагогіку має вирішувати такі завдання:

- всебічно вивчати досвід українського народу в царині виховання;

- актуалізувати надбання народу в сфері виховання з урахуванням особливостей соціального розвитку суспільства;
- визначати шляхи та засоби ефективного використання досягнень української народної педагогіки в системі національного виховання;
- визначати відповідність ідей народної педагогіки сучасним завданням виховання всебічно розвиненої особистості.

Дослідник проблем етнопедагогіки В.Н. Ликов у рамках своїх досліджень виділяє такі чинники:

- знати та наслідувати заповіді предків;
- дотримуватися законів життя;
- шанувати свій родовід;
- вивчати історію й культуру свого народу;
- любити і знати рідну мову;
- шанувати батьків, родичів, інших людей;
- дорожити рідним національним середовищем;
- бути вірним народним традиціям, звичаям, обрядам;
- поважати національні символи;
- виявляти гуманізм, порядність, милосердя, совісність, відповідальність, обов'язковість, толерантність;
- виявляти працелюбність.

У нових соціальних умовах родинна педагогіка повинна розв'язувати такі виховні проблеми (за В.Н. Ликовим):

- а) відновлення заповідей батьківської педагогіки:
 - шанувати батьків, свою родину;
 - слухатися старших людей та членів сім'ї;
 - готувати дітей у соціальному й матеріальному плані до подружнього життя;
- б) формування педагогічної культури батьків;
- в) оволодіння батьками основами педагогічної майстерності. [1,с.116-117]

Важливим фактором у вихованні підростаючого покоління являється тісна співпраця школи та родини. Родинна педагогіка має за мету надати допомогу батькам у вихованні дітей. На сучасному етапі розвитку суспільства родинна педагогіка набирає особливого значення. Основним соціальним інститутом у системі виховання юні історично та природно покликана бути родина. Родинна педагогіка має формувати культ Матері і Батька, культ Роду.

Родина – це перший соціальний інститут, куди потрапляє дитина і в якому вона вчиться пізнавати світ. Людина починається з любові. А любов виростає з дитинства, з лагідного дотику маминих рук і ласкавого маминого слова, з тихої колискової і веселки в небі, з квітки вишні і яблуні під вікном, бо в квітці і в дереві так багато добра до людини, що раз торкнувшись цнотливої дитячої душі, воно впродовж цілого життя зоріє. Народити дитину і виховати її, вкласти в її душу ніжність, радість, розуміння, співчуття, відповідальність покликані батьки. Батьки являються найпершими вчителями,

їх приклад наслідують діти. Кожна людина пам'ятає мамину колискову, яка дарує ніжність, теплоту та ласку. З маминої колискової починається любов до української пісні, бо пісня – душа народу. Незабутніми залишаються спогади про проведені родинні свята: «Мамина пісня», «Коліскова моєї мами», «Конкурс на краще виконання українських пісень», «Тато, мама і я - співоча сім'я».

У суспільстві родина та школа спільно вирішують загальні задачі виховання щасливої людини, вони разом несуть перед суспільством відповідальність за це. Родина – первинний осередок суспільства, він є тим середовищем, у якому з найбільшим успіхом здійснюється виховний вплив на дитину. Тут вони одержують перші знання у навколишньому середовищі, перший соціальний досвід.

Шанувати сім'ю, свою родину – обов'язок кожної дитини. Діти разом з батьками досліджують свій родовід, складають родинне дерево, учаться шанувати своїх предків, їх звичаї та традиції, вчаться на героїчних вчинках своїх попередників.

Неможливо уявити собі виховання дитини без фізичного виховання. Віковічне прагнення людства мати фізично досконале, здорове, життєрадісне покоління, підготовлене до продуктивної праці й захисту рідної землі, змушувало завжди шукати надійні засоби загартування й розвитку дітей. Тому проведення спортивних змагань та спортивних свят за участю батьків мають великий виховний вплив на дитину та формують позитивне і зберігаюче ставлення до свого здоров'я, дають змогу зрозуміти, що суспільству потрібні сильні, загартовані, здорові люди.

В останні роки набув актуальності ще один важливий пласт народної мудрості в царині виховання - козацька педагогіка. Козацька педагогіка спрямована на формування у молодого покоління таких морально-духовних якостей як благородство, лицарство, героїзм, патріотизм, людяність, милосердя, мужність, гармонія тіла й духу. Козацька педагогіка — це втілення ідей української національної педагогіки в рамках конкретного історичного періоду специфічної діяльності українського козацтва. Сильні духом, незламні, добрі душею, загартовані в бою за свою батьківщину воїни, козацькі отамани є справжнім прикладом для наслідувань молодого покоління. Ми завжди повинні пам'ятати про їх здобутки та перемоги. До цього закликають нас козацькі пісні, заповіді та спомини. Проведення козацьких свят та козацьких розваг за участю батьків стає традицією для школи. На таких святах учні мають змогу познайомитись із законами козацької держави, козацькими традиціями та поєднувати їх з іншими національними традиціями. У процесі формування козацько-лицарських якостей, цілісної особистості патріота, громадянина України пріоритетними є оздоровчо-спортивна, навчально-пізнавальна, творчо-трудова, військово-патріотична і національно-державницька сфери діяльності. Козацька педагогіка на першому місці утверджує міцне козацьке здоров'я та лицарський незламний дух, любов та відданість Україні, стійку життєву позицію українського патріота,

громадянина - державотворця. [2,с.47] Ключовими стають у вихованій роботі слова:

Пам'ятаймо, чиї ми сини,
Коли будні на серці чи свято.
Знову бачиться з давнини
Україна, зажурена мати.
І зруйнована бачиться Січ,
Де мій пращур лежить серед поля,
А йому нахилилась до віч
Україна, немов би тополя.

Людам з давніх-давен відома свята істина – допоможи ближньому. Благодійність, добродійність притаманна людям великої і досконалої душі – даємо тому, що нам дано. Що може бути простішим і чистішим від великого бажання допомогти ближньому. Тільки добра людина уміє по-справжньому ненавидіти зло і боротися з ним. Добро вимірюється чесною мірою, якщо воно іде від щирого серця. З цією метою проведені ярмарки та акції милосердя: «Немає чужої біди», «Повертайся живим». В ході проведення цих заходів учні готують вироби та подарунки воїнам АТО, проводять зустрічі з випускниками школи, які є учасниками АТО.

Основою етнопедагогіки є національне виховання, бо воно "сповідує, — як наголошує В.Н. Ликов, — одну і ту ж мету — виховати національно свідому особистість, громадянина, який би дорожив національними і загальнолюдськими вартостями та святинями, глибоко пізнав би їх та поважав. В умовах домінування техногенних систем, глобалізації суспільних відносин особливої ваги набуває культова народна ідея ставлення людей, що живуть на планеті Земля, до природного довкілля як до святині. По суті, ця проблема в останні десятиріччя набуває першочергової значимості. Людство дійшло до крайньої межі. Питання виживання є кардинальним і безальтернативним: або людство схаменеться і буде жити у злагоді з природою, або воно загине від глобальних природних катастроф. Щорічно учні школи беруть участь у проекті «Парад квітів біля школи», в ході проведення якого прищеплюється любов і повага до праці, виробляється почуття солідарності і колективізму, потреба в громадській активності. [4, с.85]

Наша школа багата на власні традиції:

1. Осінній ярмарок – це свято, на якому оригінально оформлені по класах «крамниці» пропонують різноманітний товар, зроблений руками учнів з допомогою батьків.

2. Найцікавіші заходи - Андріївські вечорниці, Різдвяний вертеп щорічно проводяться за участю батьків, що зближує покоління та прищеплює любов до традицій нашого народу.

3. День здоров'я - цей захід для учнів став об'єднуючим навколо ідеї здорового способу життя, доручення до давніх козацьких традицій плекання

«здорового тіла», що є обов'язковою умовою наявності в захисника свого краю «здорового духу».

4. Свято любові і поваги до Дня Святого Валентина виховує в учнів почуття прекрасного та повагу до традицій інших народів.

5. Свято матері та батька присвячено привітанню батьків і висловленню їм щирої подяки за турботу. У цей день лунають пісні, вірші, демонструються мистецькі здобутки учнів школи на честь найдорожчих людей для кожної дитини.

6. Щорічно в школі проходить свято пам'яті, під час проведення якого вшановують пам'ять загиблих козаків. Батьки разом з дітьми проводять конкурс козацьких страв.

7. Конкурс української пісні. Українська пісня в школі лунає завжди й всюди – на уроках, святах, конкурсах, бо вона має особливе значення, а тому вправні і талановиті її виконавці завжди мали велику повагу в суспільстві. Завданням цього конкурсу є створення ситуації успіху через соціальне визнання дітей, що володіють виконавськими здібностями.

Етнопедагогічна основа виховної роботи школи будується на широкому використанні всіх компонентів навчально-виховної мудрості нашого народу, українських народних традицій, на виховних впливах учителів, батьків і матерів, дідусів, бабусь і родичів. Тільки копітка робота школи та родини дає позитивний результат у вихованні підростаючого покоління.

Великий педагог Василь Олександрович Сухомлинський вважав: «Гармонійний, всебічний розвиток можливий лише там, де два вихователі – школа і сім'я – не тільки діють одночасно, ставлячи перед дітьми ті самі вимоги, а є одностайними, поділяють ті самі переконання.» Мудрість шкільної і батьківської педагогіки в тому, щоб спільними зусиллями наполегливо і послідовно вчити дітей вищій людській радості безкорисливого творення добра до людей. Таким чином, народна педагогіка — це невичерпне джерело мудрості певного етнічного соціуму у справі виховання молодого покоління. Всім своїм тисячолітнім багатством вона проголошує й утверджує культ найголовніших цінностей суспільства — культ Матері, Батька, Родини, Доброти, Честі, Гідності й Поваги до Людей, культ бережливого ставлення до природного довкілля. [3. с.3]

Сучасна школа повинна виховувати відповідальну особистість, яка вміла б самостверджуватись, могла б адекватно мислити, перетворювати природну й соціальну інформацію, яка прагнула б змінити на краще своє життя й життя своєї країни. Але не знаючи свого минулого неможливо побудувати прекрасне й щасливе майбутнє.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Будник О. Особливості етнопедагогіки. [Текст] / О.Будник // Дайджест: Школа-парк педагогічних ідей. – 2002. - № 2. с. 116-118.

2. Гутник І. Козацька педагогіка, як складова системи національного виховання молоді. [Текст] / І. Гутник // Початкова школа. – 2003. - № 2. с. 47.
3. Лазарук А. Батьківська педагогіка Василя Сухомлинського : аксіологічний ракурс проблеми [Текст] / А.Лазарчук // Початкова школа. – 2004. - №5. - . с. 3.
- 4.Лисенко Н.В. Етнопедагогіка [Текст]: навчально-методичний посібник – Івано-Франківськ: Плай. 2003.
5. Максимюк С.П. Педагогіка: Навчальний посібник.- К:Кондор. 2005-с, 270.

*Л. В. Шаповалова, педагог -
організатор Буцької
загальноосвітньої школи І-ІІІ
ступенів Маньківської районної ради*

СПІВПРАЦЯ ШКОЛИ ТА СІМ'Ї У ВИХОВАННІ УЧНІВ НА ЗАСАДАХ ЕТНОПЕДАГОГІКИ (з досвіду роботи Буцької загальноосвітньої школи)

В історії людства існують проблеми, які є вічними. Одна з найважливіших – одухотворення життя людини, заохочення її до творчого мислення, соціальної відповідальності. Сучасна цивілізація, на жаль, надто невідворотно відтісняє традиційну народну культуру, а іноді й безжалісно знищує її. Без збереження історичної й культурної пам'яті народу не може бути сучасної культури, виховання по-справжньому інтелігентної особистості. Історичний досвід людства показує, що та держава могутня і незборима, в якій соціальні та моральні чинники глибоким корінням сягають у звичаї і традиції свого народу.

Виховання –проблема вічна. Відколи існує людство, відтоді й дбає про потомство й продовження роду. Від батьків передається генетичний код, рідна мова, матеріальна й духовна культура, що забезпечує прогрес суспільства, наступність і спадкоємність поколінь. Якби була змога зібрати педагогів різних епох і запитати їх, як виховувати підростаюче покоління, то почули б несхожі відповіді, хоча суттєво вони однорідні.

«Сини виховуються найдосвідченішими, найавторитетнішими і поважними чоловіками окремо від дівчаток», - заявив би представник епохи палеоліту й неоліту. «Дівчатка зростають разом із жінками і навчаються суто жіночих справ».

З Хрещенням Київської України-Русі (988р.) і утвердженням християнської моралі в сім'ях встановилися домостроївські тенденції, богобоязливість, повага до всього живого, яке не можна штучно переривати...

Представники запорожців повідали б нам про виховання своїх дітей так: «...Шляхетне ставлення до жінок і малолітніх, пристарілих та інвалідів;

виховання відваги, сміливості, патріотизму, працелюбства та миролюбності, пісенності й почуття гумору, інших ознак менталітету українців».

Чи не закодувала Природа ці якості українців у спадок? Пригадаймо, як колись у кожній українській хаті висіли ікони Богоматері, що уособлювали і віковічну віру, і... культ жінки-матері. Ікони Ісуса Христа, Миколи Чудотворця, Святого Пантелемона та інших сподвижників християнства в Україні уособлювали чоловічу силу, батьківську сторону родинного побуту.

Культ матері і культ батька, бабусі і дідуся, а в неповних (з різних причин) сім'ях – культ хрещених батьків, які ніколи не залишали осиротілих дітей напризволяще і ставали їм рідними, виховували і матеріально забезпечували, а подекуди піклувалися про хрещеників краще, ніж про ріднокровних...

Тому й були міцними сім'ї, традиції родинного виховання, висока моральність, адже етнізація дітей відбувається головним чином у щоденних буднях сім'ї, де найбільш успішно й повно реалізується весь виховний комплекс засобами народної педагогіки, яка охоплює всі провідні напрями формування особистості. 5, ст. 17

Динамізм повсякденного життя вносить корективи в підготовку до нього. На кожному історичному етапі вихователям доводиться розв'язувати також проблеми, що мають пряме відношення до сьогодення.

Отже, постала проблема усунення гострих суперечностей між досягненням багатовікового морально-педагогічного досвіду нашого народу і незадовільним застосуванням його у вихованні дітей. Адже останнім часом фактично прогресивні традиції й національні звичаї духовно-морального, демократичного, гуманного, господарсько-трудоного, культурно-естетичного характеру були приречені на забуття. Потрібно якнайрішучіше повертатися до етнопедагогіки, до відродження традиційного статусу української родини з її непорушним авторитетом, шлюбною вірністю, любов'ю до дітей і відданістю священному обов'язку їх виховання та піклування дорослих дітей про своїх стареньких батьків, з неухильним додержанням народних чеснот і норм християнської моралі.

Педагогічний колектив нашої школи вже давно використовує співпрацю сім'ї та школи у навчально-виховному процесі на засадах етнопедагогіки. Ще в 90-х роках у школі велася краєзнавча робота, яку очолювала Кондратюк К.І., заслужена вчителька України. Результатом цієї роботи було створення «Світлиці», яка стала центром етнонаціонального виховання учнівської молоді. З допомогою батьків були зібрані цінні експонати для «Світлиці». Це і знаряддя праці та народних промыслів, національний одяг, українська вишивка, предмети побуту, старовинна література, ікони і т.ін. Саме батьки зробили макет печі для міні-музею, а учні розмалювали її. Тут проводились родинні, звичаєво-обрядові та народні свята. У 2007 році, в зв'язку зі створенням краєзнавчого музею смт Буки, експонати «Світлиці» були передані у наш новий музей, який теж був створений Кондратюк К.І. і 21 вересня 2008 року відбулось його відкриття. Ще й сьогодні діти та їх рідні поповнюють експонати музею новими знахідками, а потім всі разом ходять слухати цікаві екскурсії, в яких згадуються імена їх

рідних і школярі гордяться тим, що й вони доклали маленьку частинку для збереження історичної пам'яті свого роду.

Але наш колектив на цьому не зупинився. Ми почали вивчати не лише учня і його сім'ю, а всю родину щонайменше до четвертого покоління. Власне сама сім'я відновлювала в пам'яті свій родовід. Вчителі лише організовували батьків, ставили завдання, переконували, надавали методичну допомогу. Проводились заняття «Маминої школи», засідання батьківського клубу «Родина» за такими темами: «Батько і мати, дідусь і бабуся – головні вихователі дітей», «Народна педагогіка у працях видатних педагогів», «Моє дерево родоводу» та ін. Наприкінці навчального року на останніх зборах з батьками і учнями класні керівники та класоводи дали завдання на літні канікули вивчити родовід своєї сім'ї. Вчителі рекомендували батькам і дітям, так як це буде їх спільна праця, із складання списку родичів, перегляд сімейних фотоальбомів бабусь та дідусів, розмова з ними про родичів, розпитування сусідів та односельчан, відвідування цвинтарю, вивчення церковних грамоток, де записували померлих родичів. А потім на початку наступного навчального року ми провели конкурс на краще родовідне дерево і були вражені результатами – вони були прекрасні. Найкращі сім'ї нагороджені почесними грамотами.

У процесі етнопедагогізації батьків вчитель гуртує їх, створюючи символічну клас-родину, члени якої протягом навчання дітей у школі глибоко вивчають звичаєво-обрядові, календарно-обрядові та релігійні свята. Впродовж цього часу вони близько познайомляться сім'ями, стануть переконаними патріотами-українцями, що знають свій родовід, вміють відстоювати національні ідеали, добре розрізняють зовнішнє, показне і непересічне, справжнє. Виховуються не лише діти, перевиховуємось і ми, дорослі. Формується особлива ментальність громадянина незалежної України.

Враховуючи етнопедагогіку і психологічні дослідження, вчителі планують виховні заходи на весь навчальний рік. Тематика заходів залежить від складу сімей і досвіду родинного та сімейного виховання, віку дітей, а також від проблем, що є актуальними для певного класного колективу. Традиційними є релігійно-обрядові свята в яких використовуються народні ігри та забавлянки, народний календар, сімейні та родинні традиції.

Оживити та відродити в пам'яті підростаючого покоління животворне коріння самобутності нашої місцевості допомагає створений фольклорний колектив «Колорит», який неодноразово приймав участь в огляді-конкурсі «Грайлива веселка». Керівник колективу Бабак Л.А. створила скарбничку «З бабусиної скриньки», в яку за допомогою батьків, бабусь, дідусів збираються, вивчаються та автентично відтворюються місцеві звичаї, обряди, пісні, колядки, щедрівки, веснянки та ін. Такими виступами було «Українське весілля», «Вечорниці», «Веснянки», «Свято Стрітіння», «Свято Андрія» та ін. До кожного виступу шийються відповідні костюми, які передають колорит минулих часів. І коли постала проблема із матеріалом для пошиття костюмів, наші батьки не залишилися осторонь. Вони приносили бабусині великі хустки

для пошиття спідниць, білу матерію для пошиття сорочок і навіть самі взяли за створення віночків. Спільними зусиллями у нас все вийшло на славу. Зараз наш фольклорний колектив, у якому є і учні молодших класів працюють над створенням композиції «Косарики молодії», до якої знову долучились наші батьки, принісши брилі для наших хлопчиків і зробивши макети кіс.

Національна самосвідомість утверджується і через відродження та навчання учнів традиційних занять українців. Це і вишивка, і різьблення по дереву, і художній розпис, і робота з глиною та інші види занять наших пращурів, якими займаються учні на гуртках за інтересами.

Наша школа ніколи не зупиняється на досягнутому. У цьому навчальному році ми започаткували проект «Із маминої грядки», під час реалізації якого дітям було дане завдання дізнатися якнайбільше у своїх рідних про лікарські рослини та їх використання у них вдома. Коли була зібрана ця інформація, ми підготували грядку, а батьки принесли лікарські рослини і ми їх висадили всі разом. Тепер у нас є своя ділянка лікарських рослин, з якої ми будемо збирати цілющі трави для фіточаїв.

А ще ми спільно з нашими батьками створили гірку з квітами, на якій з весни до осені будуть милувати око троянди, чорнобривці, соняшники, маки, тим самим утверджуючи одвічну любов українців до роботи на своїй землі, адже з давніх-давен українська хата потопала у розмаїтті барв та квітів.

Планів роботи у даному напрямку у нас багато, найближчі – це створення фольклорного колективу батьків, вчителів та старшокласників, проведення конкурсів «Співоча родина», «Місіс Мама», «Від батька до сина» та ін., але ми завжди повинні пам'ятати слова видатного педагога ХХст. Януша Корчака, який вважав, що дитина, народившись на світ, не знає... наших законів і звичаїв, їй потрібен гід, який ввічливо відповість на всі її запитання. Він закликав дорослих поважати права дитини, її незнання та працю пізнання. 2, ст. 8

Наукові дослідження переконливо доводять, що дитина має перебувати під постійним впливом духовної культури свого народу. Це потрібно для найповнішого розкриття природних схильностей дитини і розвитку її здібностей, оскільки в цьому разі використовуються якнайповніше етнопсихологічні особливості дітей певного роду. Саме такий шлях приводить до виховання національно свідомих громадян.

Формування національної свідомості людини закладається в ранньому віці, відбувається розвиток природних схильностей дитини до рівня здібностей. Втрачене на цьому етапі надолужити неможливо. Естетичний та емоційний розвиток дитини має здійснюватись насамперед засобами народного мистецтва та різних видів усної народної творчості. Школа повинна бути пов'язаною з родиною. Родинне виховання – найголовніша ланка етнонаціонального виховання. Адже в сім'ї закладаються основи моралі, ментальності, гідності. Дитина, не засвоївши таких родовідних цінностей, на все життя залишиться Іваном, який не знатиме свого роду – племені, чийх батьків він дитя. Звідси і зневажливе ставлення до отчого вогнища, батьківського слова, авторитету старших. Нині вже втратили свою першооснову ввічливі форми вітань, зникли з

ужитку вияви шляхетності, притупилися почуття сорому і співпереживання. Придивімося уважніше, чи багатьом підліткам спаде на думку, йдучи поруч допомогти сусідській бабусі піднести клумачок од крамниці або відерце води, розкидати на батьковому городі гній чи відпасти череду корів?.. Зібравшись у ватаги, міцнов'язі парубки швендятимуть вулицями села, а там, дивися, ще й пустять по колу пляшку оковитої, пересипаючи свої діалоги лихослів'ям та лайками. Якщо хтось із старших завважить чи присоромить – тут же висміють або ж пригрозять. Для них уже не існує отого давнього: «А що люди скажуть».

Щоб там не було, проблема бездуховності складна й неоднозначна. Мусимо визнати, що в багатьох випадках завинили й ми самі. Десь таки не довчили своїх дітей, у чомусь прогавили, не стали на захист, духовних святинь.

Але ж загальновідомо: хто злегковажив найбільшою святістю – одцурався звичаїв, мови й традицій свого народу, врешті-решт, знехтує й синівським обов'язком перед батьками, бо за душею в безбатченків немає нічого святого.

Щоб не зникли традиції, не затихала хоча б у селах народна пісня, не виходила з ужитку чистота мовного спілкування, щоб не руйнувався моральний ланцюжок між поколіннями, ми мусимо починати з першооснов – повертати народові його історичну пам'ять. І починати маємо з найсвятішого – родоводу: хто ми і чийх батьків діти? 4,ст.56

[]

*С. М. Борщенко, заступник
директора з виховної роботи,
вчитель фізики та математики
Золотоніської спеціальної
загальноосвітньої школи-інтернату
Черкаської обласної ради*

ЕТНОЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОМУ ЗАКЛАДІ ТА ЙОГО ЗМІСТ ТА ОСОБЛИВОСТІ В НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ СПЕЦІАЛЬНОЇ ШКОЛИ

Теорія педагогіки та практика сучасної школи нині перебувають на досить якісному і новому щаблі свого розвитку, який, перш за все, базується на новій концепції освіти, що, в свою чергу, спирається на новий підхід до виховання учнів зокрема, та етнічний вплив на педагогічний процес, в цілому. І

саме система традицій українського народу, є основним фактором етнізації та трансформації суспільства в сучасних умовах

Що мається на увазі, під вихованням на національно-культурних традиціях? Це процес відтворення у наступних поколіннях тих кращих якостей і рис, що були вироблені й перевірені і закріплені українським народом упродовж всього періоду свого існування. Говорячи про їх педагогічну сутність, слід виділити, при цьому, спрямування молодого покоління на особистісно й суспільно корисний шлях самовдосконалення і самотворення, у формуванні його ціннісних пріоритетів. Важливим є те, що традиції надійно захищають національну самобутність, сприяють усвідомленню себе кожного невід'ємною частиною свого народу. Виховні національні традиції є цінними, лише тоді, коли вивчаються в загальнокультурних зв'язках. І їх неможливо здійснити без національної етнопедагогіки, рідної мови, фольклору, історії і звичайно ж без національного світобачення. Саме у такий спосіб, традиції підтримують тонус та енергетику потрібного рівня в етнічно-історичному бутті народу. Забезпечуючи, при цьому, передачу етно надбань в освіті та вихованні як національної пам'яті, своєрідного педагогічного скарбу народу.

Саме тому, можна стверджувати, що відомі в науці цивілізаційний та формаційний підходи щодо педагогічної теорії і практики не забезпечують повної ємності і достатньої вимірності. А тому, соціально-культурний напрям, який їх об'єднує, в нашу епоху цивілізаційного розвитку, обов'язково повинен бути доповнений традиціє керівним з опорою на етнознання. Педагогічна теорія і практика повинна відбуватися у невичерпності традицій. Саме таких, що забезпечують збереження національного буття народу без втрати усвідомлення найвищих життєвих цінностей в культурі, людині і з базуванням на природному від природи.

За словами, М. Бердяєва, - «націоналізація людського життя - це індивідуалізація загальнолюдського... Людство йде до єдності через національну індивідуалізацію» [8, С. 105-106]. А звідси, недалеко до висновку, що національні традиції є неперевершеними у сприянні розвитку вселюдської культури. В той час, як національні культури акумулюють в собі традиції прогресивності, віддаючи енергію для їх висвітлення та прийняття на щаблі культурного рівня народу. Отже, підхід, що базується на знанні та використанні традицій, забезпечує безперервну передачу досвіду певної соціокультури. І його щільну єдність з інноваційними процесами з використанням їх прогресивності та конструктивним спрямуванням у майбутнє. Нівелювання цим підходом у науковому чи культурному розвитку породжує таке деградоване явище, як «національний нігілізм», що приводить до аномалій духовності та громадянськості особистості. А звідси і байдужого ставлення до власної історії, втрати спадкоємності поколінь, відмови від рідного, материнського, своєї мови і, в загальному, Батьківщини.

Традиції українського народу в їх національно-культурному спрямуванні, зберігають національну пам'ять, застерігаючи проти, непотрібних кроків в навчанні та вихованні. Підхід, що базується на врахуванні традицій у

педагогіці наповнює цінностями зміст виховання відповідно до віковичних настанов, потреб та вимог, спрямовуючи процес виховання до благородної і вірної мети та добра, на користь одного народу зокрема і всіх народів, в цілому. Варто розуміти і пам'ятати, що в кожній країні, саме народ є керманічем в педагогіці. Педагогіці, яка сотні років береже до нагромадження педагогічного досвіду з формуванням правил виховання та збереження їх у традиціях. А тому, важливо бути дуже уважним та чуттєво тактовним з усім, що стосується національних інтересів, національних почуттів, національних вподобань та національних звичок. Центруючи думку, що національна ідея - не заскорузла уніфікація життя різних національностей, варто наголосити, про повнокрово-цілісну та динамічно-глибоку їх єдність у багатоманітності.

Теоретичне обґрунтування національних основ виховного процесу переконливо і глибоко доведена в працях діячів української культури, відомих філософів та класиків педагогіки минулого, передусім, це - М.Бердяєв, Г.Ващенко, В.Винниченко, М.Грушевський, Б.Грінченко, М.Драгоманов, С.Русова, Г.Сковорода, В.Сухомлинський, К.Ушинський, Д.Яворницький та ін. Але, поряд з цим, зміст, форми та методи виховання учнівської молоді в загальноосвітньому закладі на традиціях рідного народу залишаються недостатньо розкритими в педагогічній теорії і практиці.

Розглядаючи систему виховання школярів на національно-культурних традиціях у педагогічній літературі, як цілісний процес, слід донести, що вона висвітлена вкрай недалеко і недостатньо з врахуванням позицій сучасності. І хоч, останнім часом знаходимо чимало праць істориків та філософів, але вони, стосовно педагогіки несуть в собі досить загальний характер (це праці К.Булашева, Я. Володимирського, О. Забужко, М. Жулинського, В.Іванишинна, С. Павлюка, М. Поповича, В. Сверстюка, О. Субтельного та ін.).

Дещо краще висвітлено питання екологічного, патріотичного та естетичного виховання молоді на національно-культурних традиціях українського народу, в працях - П. Ігнатенко, Н. Косарева, В. Пошгужний, Г. Шевченко. Варто винести окремою думкою інформацію, що стосовно цієї проблеми напрацьований значний фактичний матеріал з досвіду певних педагогічних колективів національних шкіл і учителів, який потребує серйозного узагальнення, з опорою на наукове пояснення та врахуванням специфічної сутності емпіричного викладу педагогічних явищ і, особливо, процесів.

Гальмівними у процесі виховання школярів на національно-культурних традиціях українського народу, є певні причини, що мають соціально-економічний, загально-педагогічний і організаційно-методичний характер. А саме:

- нечітка чи неповна визначеність мети, ідеалів, прикладів, цінностей та зразків у здійсненні виховної роботи; недостатня опора на етнічні надбання і формалізм у змісті, формах і видах виховної діяльності, а головне – позаурочної;

- недосконалість та недопрацьованість навчальних планів і програм, брак підручників нового покоління, неврахування специфіки традицій регіонів, народних промислів, декоративно-ужиткового мистецтва;
- збіднена та недостатня навчально-матеріальна база. І це стосується, як традиційних загальноосвітніх шкіл, так і освітньо-виховних закладів, так званого, нового типу;
- явна невідповідність навчальних планів потребам та запитам різних типів сучасної загальноосвітньої школи, що явно видно в недостатній кваліфікації педагогічних кадрів, зокрема, щодо виховання школярів на національно-культурних традиціях народу.

Наукова педагогіка та педагогіка етносу попереджають та застерігають від нехтування та байдужості в ставленні до національно-культурних традицій свого народу. Зневажання традицій, неухважне ставлення до обрядів, звичаїв, народних і релігійних свят веде до морального і духовного занепаду нації.

Етнонаціональна сфера та абсолютно новий підхід до неї, виходить з нагальної потреби рівноправ'я та задоволення специфічних інтересів усіх національностей при повному подоланні будь-яких проявів привілейованої зверхності на національному ґрунті. «Він орієнтується на спокійне, зважене рішення проблем, що виникають з урахуванням спільних інтересів усіх народів країни» [6,с.11]. Бо всі вони творять особливий внесок до «вселюдських» коштовностей, що базуються на духовних цінностях.

Розглядаючи національні здобутки українського народу як складову золотого фонду вселюдської культури, у національно-культурних традиціях, загальнолюдські цінності, вбачали такі відомі діячі: Б.Грінченко, М.Костомаров, П.Куліш, І.Нечуй-Левицький, І.Франко, Т.Шевченко та інші прогресивні представники українського народу. Адже вчитель повинен і мусить знати, що педагогічний вплив національно-культурних традицій на формування особистості дитини непохитний у своїй неперевершеності. Учні сприймають їх, як від батьків, так і від вчителів в формі дидактичної аксіоми, тобто правила, що не потребує доведення. І при цьому зовсім не відчуваючи, що їх у такий спосіб наставляють і виховують.

Отже, цінним є те, що ритуали, звичаї, обряди, свята, ідеали народу містять у своїй основі правильні уявлення про людину і спосіб її життя. А детальніше:

- вони утверджують в душах молоді віковічні заповіді старшого покоління;
- об'єднують минуле та майбутнє;
- інтегрують певну спільність людей у високорозвинену сучасну націю, перетворюючи її, з часом, у цивілізоване загальнолюдське співтовариство.

Просте нехтування традиціями свого народу призвело до тяжкої втрати почуттів патріотизму та національної свідомості. До елементарного і необхідного прагнення самовдосконалення та самовираження. Це призвело до нехтування значущості національних і загальнолюдських цінностей,

помилкового тлумачення історії українського народу, нівелювання національних культурних надбань. І до недалекого розгляду їх лише з позицій класових інтересів. Це в глибині своїй, призвело до початку зникнення національних моральних норм, канонів та критеріїв совісті, гуманності, звичайного милосердя, як із самого змісту виховання, так і з його кінцевих результатів.

Якщо розглядати національно-культурні традиції українського народу як педагогічний феномен, варто розуміти виховання і навчання як нероздільний педагогічний процес в двох взаємопов'язаних аспектах, що підпорядковує:

- педагогічний вплив школи, сім'ї, колективу дітей в урочній і позаурочній діяльності;
- а по-друге, це – готовність учня сприйняти цей вплив, а вчителя, батьків - здійснити його.

Логічний акцент у спільній діяльності школи та сім'ї у вихованні учнів на традиціях припадає більше на позаурочну та позашкільну діяльність, на що впливають ряд факторів. Ось вони:

- позаурочна виховна діяльність - більш вільний, творчий і відкритий процес;
- у позакласній і позашкільній діяльності яскраво проявляється творчість та ініціатива шкільної молоді і педагогів, розгортається процес самовиховання особистості;
- Позаурочна та позашкільна діяльність є важливим механізмом об'єднання зусиль школи і родини у вихованні шкільної молоді на традиціях. У сучасному процесі навчального та виховного творення, позаурочна діяльність розвивається хоч і повільно, але значення її у формуванні високоморальної, незалежної і самостійної особистості не переоцінити.

Але розуміння виховного значення традицій у цілісному процесі виховання на національно-культурних традиціях з врахуванням їх аспектів, щодо регіональної приналежності, залишаються недостатньо дослідженими. За цю вкрай цікаву, але, як виявляється, складну і актуальну проблему вчені беруться дуже збіднено, а вчителі - вивчаючи її власними силами, не уникають вузького прагматизму. У своїй більшості педагоги, ще не усвідомили простого, що саме через традиції, в системній їх викладці, кожний із народів ввійде до планетарного, а з часом і до всесвітнього людського об'єднання, відтворюючи себе, свою духовну культуру, свій характер і психологію в своїх дітях. В цьому руслі цікавими є думку вчених: В.Кузя, Ю.Руденка, З.Сергійчук, в яких зазначено, що в основі понять «народ» та «нація», фундаментально лежать віковічні та стійкі традиції в трудовому, моральному та естетичному забарвленні.

Щодо основи національних традицій нашого народу, варто наголосити, що її складають узагальнені якості ідеалу українця, які можна сформулювати в словах, що є людиною лагідною і щирою, дотепною і жартівливою, талановитою і працюючою, правдолюбною і доброзичливою, витривалою і

терпеливою, з її високою емоційністю, чутливістю та ліризмом, що виявляється, зокрема, в естетизмі українського народного життя, у звичаєвості та обрядовості, в артистизмі вдачі, у прославленій пісенності, у своєрідному гуморі, в яскравості ужитково-прикладного мистецтва, у концентрованій спрямованості на самопізнання через природу та тонких рефлексіях на її красу. Ці якості визначають особливості характеру, певне світобачення і життєдіяльність народу – «дух нації», або «українську ментальність».

Особливо варто наголосити на тому, що педагогічний потенціал національно-культурних традицій, полягає в тому, що:

- вони складають основний зміст виховання і служать формою культурного самозахисту нації;
- виступають як засіб і результат виховних зусиль народу протягом багатьох століть;
- об'єднують на високих моральних засадах свободу і рівноправність молодшого і старшого поколінь;
- надійно захищають національну самобутність народу, орієнтують на професійне самовизначення, пов'язане з традиційними регіональними промислами, декоративно-ужитковим мистецтвом;
- втілюють у собі минуле, сучасне і майбутнє українського народу, обґрунтовують його право на власну життєдіяльність і творчість, передають велич моральних засад нації;
- традиції зберігають і передають досвід народу для зміцнення порядку і норм життя людей у певних соціальних умовах і етнографічних обставинах;
- їх наукова сутність - у певному національному спрямуванні молодого покоління, досягненні національних і загальнолюдських ціннісних пріоритетів індивідууму.

З усього викладеного вище, слідує, що педагогам вкрай потрібно постійно і плідно працювати над відродженням історичної пам'яті рідного народу через вивчення та поновлення традицій. І часто в їх оптимальній актуалізації з врахуванням демократичних умов на якісно новому, цивілізованому та "олюдненому" рівні. Важливим є сприйняття і повага їх всіма представниками інших народів, що населяють Україну, для формування почуття та усвідомлення культурної єдності й міжнаціонального взаєморозуміння. Саме на базі національно-культурних традицій накопичується сила для пробудження та відродження національної свідомості та шани до всіх народів.

Отже, зміст та особливості етнонаціонального виховання учнівської молоді в загальноосвітньому закладі, базуються та обумовлені національно-культурними традиціями, які є унікальним педагогічним явищем, до якого наукова педагогіка і вчитель будуть постійно йти, щоб «освіжитися та оросити» святою водою народного генія майбутнє життя нинішніх вихованців.

Процес прилучення учнів до національно-культурних надбань рідного народу має пронизувати зміст, форми, методи, всю організацію діяльності загальноосвітнього навчально-виховного закладу з усіх можливих сторін та

рівнів. Саме школа здатна і покликана вивчати та спиратися на народні традиції, обряди, звичаї, вироблені та відшліфовані віками норми поведінки, психологічні та моральні якості українця, спонукати учнівську молодь до свідомого та непохитного регулювання своєї поведінки, що відповідала б народному духу, і ментальності та самобутності нації, що плекала століттями українська Земля.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Акт проголошення незалежності України // Права людини: Міжнародні договори України, декларації, документи. / Упор. Ю.К. Качуренко. - 2-е видання. - К.: Наукова думка, 1992. - С 12-13.
2. Декларація про державний суверенітет України: Прийнята Верховною Радою УРСР 16 липня 1990. - К.: Політвидав України, 1991.-8 с
3. Державна національна програма "Освіта" (Україна ХХІ століття) II Освіта. - 1993. -№44-46.
4. Закон України " Про громадянство України" // Відомості Верховної Ради України. -1991-№50.
6. Ковальчук О.В. Основи формування національно свідомих громадян // Початкова школа. - 1993. - №3. – С. 18-23.

Видання підготовлено до друку та віддруковано
редакційно-видавничим відділом ЧОШОПП
Зам. № 1440 Тираж 100 пр.
18003, Черкаси, вул. Бидгощська, 38/1